Міністерство освіти і науки України

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Кваліфікаційна наукова праця

на правах рукопису

КАЛГАНОВ МИХАЙЛО АНДРІЙОВИЧ

УДК [111.32:004.5:174]:316.774:004.8(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ

Спеціальність 033 – філософія

Галузь знань 03 – гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань гуманітарні науки

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Калганов Михайло Андрійович

Науковий керівник: **Пролеєв Сергій Вікторович,**

доктор філософських наук, професор

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Калганов М.А. Становлення нової реальності у взаємодії людини та інформаційної сфери. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 «Філософія». - Київський національний університет імені Тараса Шевченка, МОН України. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячене комплексному філософському аналізу взаємодії людини та інформаційної сфери як фундаментального чинника конституювання нової реальності в умовах масштабної цифровізації. У дисертаційній роботі осмислено трансформації онтологічних, антропологічних та аксіологічних засад людського буття під впливом інформаційно-комунікаційних технологій, цифрових медіа та штучного інтелекту. Обґрунтовано, що інформаційна сфера перестає бути лише технічним або соціальним середовищем і набуває статусу особливого типу буття, у межах якого формується нова реальність.

Дисертаційне дослідження містить теоретичну реконструкцію понятійно-категоріального апарату філософії інформації та систематизацію ключових концептів, що описують сучасний стан інформаційної реальності, зокрема понять «інформація», «інформаційна сфера», «нова реальність», «взаємодія». Доведено, що інформація у філософському вимірі виходить за межі суто технічного трактування і постає як онтологічний принцип структурування сучасного світу, який визначає способи пізнання, комунікації та самоконституювання людини.

У дисертації доведено, що в умовах розвитку алгоритмічних систем людина поступово втрачає статус єдиного центру смислотворення, включаючись у мережеві інформаційні процеси, де поєднуються біологічні, технічні та символічні агенти. Обґрунтовано, що медіареальність не лише репрезентує соціальну дійсність, а й активно її конституює, формуючи нові типи ідентичності, комунікації та соціальних практик.

Перший розділ дисертації містить аналіз сучасного стану наукових досліджень проблеми взаємодії людини та інформаційної сфери, уточнення змісту ключових категорій і понять, а також обґрунтування методологічних засад філософського аналізу інформаційної реальності. досліджено філософію інформації як міждисциплінарне методологічне поле, що дозволяє поєднати онтологічний, антропологічний та аксіологічний підходи до аналізу нової реальності.

Другий розділ дисертації присвячений філософському осмисленню інформаційної сфери як багатовимірної онтологічної реальності, що формується в умовах цифровізації та визначає спосіб людського буття, пізнання і смислотворення. Показано, що у XXI столітті інформаційна сфера виходить за межі суто технічного або комунікаційного середовища і постає як складне поле взаємодії технічних мереж, алгоритмів, даних, символічних структур, мовних практик тощо, у межах якого конституюються соціальна видимість і вплив смислів.

Третій розділ дисертації присвячений аналізу трансформацій людської ідентичності, сприйняття часу і простору, комунікації та самосвідомості в умовах нової цифрової реальності. Окрему увагу приділено етичному виміру взаємодії людини з інформаційною сферою та необхідності формування нової інформаційної етики.

Уперше: запропоновано концептуальну модель гармонізації взаємин між людиною та інформаційною сферою, спрямовану на забезпечення балансу між технічним прогресом і збереженням гуманістичних цінностей. Модель базується на принципах етичної відповідальності, інформаційної автономії та смислотворчої активності суб’єкта. Доведено, що гармонійна взаємодія людини й інформаційної сфери можлива лише за умови поєднання технологічної компетентності з духовно-культурним самовизначенням.

Уточнено: зміст та взаємозв’язок ключових для теми дослідження концептів, що дало змогу розкрити їхню внутрішню логіку та структурну єдність у межах сучасної філософії. Показано, що поняття «інформація»

виходить за межі технічного розуміння і постає як онтологічна основа комунікації, пізнання та самоконституювання суб'єкта. Поняття «нова реальність» уточнено як стан буття, де цифрові технології й медіа визначають структуру досвіду та сприйняття світу; зміст, структуру та особливості взаємодії людини й інформаційної сфери в контексті сучасних концепцій штучного інтелекту, цифрової свідомості та медіареальності, що дозволило розкрити її як складну багатовимірну систему. Обґрунтовано, що в умовах розвитку штучного інтелекту людина перестає бути єдиним центром смислотворення, стаючи елементом мережної взаємодії між біологічними, технічними та інформаційними агентами; історичні передумови та теоретичні джерела виникнення і розвитку уявлень про взаємодію людини й інформаційної сфери, що дало змогу відтворити еволюцію цього питання у філософській думці від класичної епістемології до постнекласичних концепцій інформаційної онтології. Показано, що у працях античних мислителів (Платон, Аристотель) закладено підвалини розуміння інформації як передавання знання і смислу, тоді як у Новий час (Ф. Бекон, Р. Декарт, І. Кант) сформовано раціоналістичну модель інформаційного пізнання. З'ясовано, що у філософії Г.В.Ф. Гегеля поняття інформації набуває діалектичного виміру як процесу саморозвитку духу, що стало підґрунтям для подальших концепцій комунікації та медіареальності. Доведено, що у XX столітті відбувся перехід від гносеологічного до онтологічного трактування інформації, який реалізувався в теоріях К. Шеннона, Н. Вінера, Ю. Габермаса, М. Маклюена, Ж. Бодріяра та Л. Флоріді;

Набули подальшого розвитку: рефлексія історико-філософських підходів до осмислення ролі інформації та інформаційно-комунікаційних технологій у конституюванні реальності. Показано, що в європейській інтелектуальній традиції поступово утверджується перехід від класичного уявлення про інформацію як засіб пізнання до її трактування як чинника творення реальності. Обґрунтовано, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяв виникненню нових форм гіперреальності, де

межа між істинним і віртуальним стає умовною. У результаті уточнено, що сучасна філософія інформації інтерпретує інформаційну сферу як простір взаємодії людини, техніки та смислів, у якому відбувається переосмислення самої природи реальності; дослідження підходів до аналізу трансформації людської ідентичності під впливом інформаційно-комунікаційних технологій, що дало змогу розкрити глибинні зміни в антропологічній структурі сучасної людини. Виявлено, що сприйняття часу й простору в умовах інформаційної реальності зазнає радикальної трансформації, час стискається до миттєвості, а простір втрачає межі через віртуалізацію комунікації. З'ясовано, що взаємодія людини з інформаційною сферою створює як нові можливості для самовираження й розвитку, так і ризики втрати автентичності, приватності та глибини міжособистісних зв'язків; аналіз етичного виміру взаємодії людини з інформаційною сферою, що дало змогу обґрунтувати необхідність формування нової системи моральних орієнтирів у цифровому суспільстві. Показано, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій висуває нові виклики для традиційних понять добра, відповідальності й справедливості, оскільки моральні рішення дедалі частіше приймаються в умовах алгоритмічного середовища.

Інтегральним результатом дисертаційного дослідження є розроблена та обґрунтована концептуальна модель гармонізації взаємин між людиною та інформаційною сферою. Модель ґрунтується на поєднанні технічної раціональності з гуманістичними цінностями, принципами етичної відповідальності, інформаційної автономії та смислотворчої активності суб'єкта.

Ключові слова: інформаційна сфера, філософія інформації, нова реальність, людська ідентичність, цифрова свідомість, медіареальність, інформаційна етика, штучний інтелект, взаємодія, людина.

ANNOTATION

Kalganov M.A. Formation of a New Reality in the Interaction Between Human and the Information Sphere. - Qualification scientific work submitted as a manuscript.

Dissertation submitted for obtaining PhD in the field of study 03 "Humanities" in the specialty 033 "Philosophy". - Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. - Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2026.

The dissertation research is devoted to a comprehensive philosophical analysis of the interaction between man and the information sphere as a fundamental factor in the constitution of a new reality in the conditions of large-scale digitalization. The dissertation work makes sense of the transformation of the ontological, anthropological and axiological foundations of human existence under the influence of information and communication technologies, digital media and artificial intelligence. It is substantiated that the information sphere ceases to be only a technical or social environment and acquires the status of a special type of existence within which a new reality is formed.

The dissertation research contains a theoretical reconstruction of the conceptual and categorical apparatus of the philosophy of information and a systematization of key concepts that describe the current state of information reality, in particular the concepts of "information", "information sphere", "new reality", "interaction". It is proved that information in the philosophical dimension goes beyond the limits of a purely technical interpretation and appears as an ontological principle of structuring the modern world, which determines the ways of cognition, communication and self-constitution of a person.

The dissertation proves that in the conditions of the development of algorithmic systems, a person gradually loses the status of a single center of meaning-making, becoming involved in network information processes, where biological, technical and symbolic agents are combined. It is substantiated that

media reality not only represents social reality, but also actively constitutes it, forming new types of identity, communication and social practices.

The **first** section of the dissertation contains an analysis of the current state of scientific research on the problem of human interaction and the information sphere, clarification of the content of key categories and concepts, as well as substantiation of the methodological principles of the philosophical analysis of information reality. The philosophy of information is understood as an interdisciplinary methodological field that allows combining ontological, anthropological and axiological approaches to the analysis of the new reality.

The **second** section of the dissertation is devoted to the philosophical understanding of the information sphere as a multidimensional ontological reality that is formed in the conditions of digitalization and determines the way of human existence, cognition and meaning-making. It is shown that in the 21st century the information sphere goes beyond the boundaries of a purely technical or communication environment and appears as a complex field of interaction of technical networks, algorithms, data, symbolic structures, language practices, etc., within which social visibility and the influence of meanings are constituted.

The **third** section of the dissertation is devoted to the analysis of transformations of human identity, perception of time and space, communication and self-awareness in the conditions of the new digital reality. Special attention is paid to the ethical dimension of human interaction with the information sphere and the need to form a new information ethics.

For the first time: a conceptual model of harmonization of relations between man and the information sphere is proposed, aimed at ensuring a balance between technical progress and the preservation of humanistic values. The model is based on the principles of ethical responsibility, information autonomy and meaning-making activity of the subject. It is proved that harmonious interaction between man and the information sphere is possible only if technological competence is combined with spiritual and cultural self-determination.

Clarified: the content and interrelationship of key concepts for the topic of research, which made it possible to reveal their internal logic and structural unity within the framework of modern philosophy. It is shown that the concept of "information" goes beyond the technical understanding and appears as the ontological basis of communication, cognition and self-constitution of the subject. The concept of "new reality" is specified as a state of being, where digital technologies and media determine the structure of experience and perception of the world; the content, structure and features of the interaction between man and the information sphere in the context of modern concepts of artificial intelligence, digital consciousness and media reality, which allowed to reveal it as a complex multidimensional system. It is substantiated that in the conditions of the development of artificial intelligence, man ceases to be the only center of meaning-making, becoming an element of network interaction between biological, technical and information agents; historical prerequisites and theoretical sources of the emergence and development of ideas about the interaction of man and the information sphere, which made it possible to recreate the evolution of this issue in philosophical thought from classical epistemology to post-non-classical concepts of information ontology. It is shown that the works of ancient thinkers (Plato, Aristotle) laid the foundations for understanding information as the transmission of knowledge and meaning, while in modern times (F. Bacon, R. Descartes, I. Kant) a rationalist model of information cognition was formed. It is found that in the philosophy of G.V.F. Hegel, the concept of information acquires a dialectical dimension as a process of self-development of the spirit, which became the basis for further concepts of communication and media reality. It is proved that in the twentieth century there was a transition from epistemological to ontological interpretation of information, which was implemented in the theories of K. Shannon, N. Wiener, Y. Habermas, M. McLuhan, J. Baudrillard and L. Floridi;

Got further development: reflection of historical and philosophical approaches to understanding the role of information and information and communication technologies in the constitution of reality. It is shown that in the

European intellectual tradition the transition from the classical idea of information as a means of cognition to its interpretation as a factor in the creation of reality is gradually being established. It is substantiated that the development of information and communication technologies has contributed to the emergence of new forms of hyperreality, where the boundary between the real and the virtual becomes conditional. As a result, it is clarified that modern philosophy of information interprets the information sphere as a space of interaction between man, technology and meanings, in which the very nature of reality is being rethought; research into approaches to the analysis of the transformation of human identity under the influence of information and communication technologies, which made it possible to reveal profound changes in the anthropological structure of modern man. It is revealed that the perception of time and space in the conditions of information reality undergoes a radical transformation, time is compressed to an instant, and space loses its boundaries due to the virtualization of communication. It is found that human interaction with the information sphere creates both new opportunities for self-expression and development, and risks of losing authenticity, privacy and the depth of interpersonal relationships; analysis of the ethical dimension of human interaction with the information sphere, which made it possible to substantiate the need to form a new system of moral guidelines in the digital society. It is shown that the development of information and communication technologies poses new challenges to the traditional concepts of goodness, responsibility and justice, since moral decisions are increasingly made in an algorithmic environment.

The integral result of the dissertation research is the developed and substantiated conceptual model of harmonization of relations between humans and the information sphere. The model is based on a combination of technical rationality with humanistic values, principles of ethical responsibility, information autonomy and meaning-making activity of the subject.

Key words: information sphere, philosophy of information, new reality, human identity, digital consciousness, media reality, information ethics, artificial intelligence, interaction, human.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз:

[1] Калганов М.А. (2023). Філософське осмислення взаємодії людини та віртуальної реальності. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. Студії. 2023. Випук 46. С. 37-44.

https://doi.org/10.30970/PPS.2023.46.4

Режим доступу: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/46_2023/4.pdf

[2] Калганов М.А. (2023). Взаємодія людини та інформаційної сфери в цифрову добу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. 2023. 1(8). С. 25-29.

https://doi.org/10.17721/2523-4064.2023/8-4/8

Режим доступу: https://bulletinphilosophy-knu.kyiv.ua/index.php/journal/article/view/131

[3] Калганов М.А. (2024). Вплив цифрової реальності на людину та суспільство: перспективи та виклики. Перспективи. Соціально-Політичний Журнал. 2024. № 1. С. 12-17.

https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.1.2

Режим доступу: http://perspektyvy.pdpu.od.ua/1_2024/4.pdf

[4] Kalganov M. (2026). ICT and the Transformation of Being: Philosophical Dimensions of the New Reality. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy. 2026. 1(14). P. 28-31.

https://doi.org/10.17721/2523-4064.2026/14-4/15

Режим доступу: https://bulletinphilosophy-knu.kyiv.ua/index.php/journal/article/view/233/153

Тези, опубліковані за матеріалами міжнародних конференцій:

1. Калганов М.А. (2022). Віртуальна реальність на прикладі відео гри THE SIMS. Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2022», 11-12 травня 2022 р. С. 79-83. https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/11/78

2. Калганов М.А. (2022). Проблема віртуальної реальності: Теоретичний та прикладний аспекти. Наука, технології, інновації: тенденції розвитку в Україні та світі. Матеріали науково-практичної конференції (м. Полтава, 27-28 травня 2022 р.). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2022. С. 184-187. http://ndekc.lviv.ua/pdf/16.pdf

3. Kalganov. M (2023). Interaction of Human and Information Sphere in the 21st Century. The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2023, International Scientific Conference (2023; Kyiv). Kyiv: Publishing center «Kyiv University». P. 93-97. https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/12/79

4. Kalganov. M (2024). Analysis of the conceptual approaches to understanding the relationship between humans and the information sphere. The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2024, International Scientific Conference (2024; Kyiv). Kyiv: Publishing center «Kyiv University».P. 72-76. https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/13/80

5. Калганов М.А. (2025). Структура інформаційної сфери та місце людини в ній. «Дні науки філософського факультету–2025», Міжн. наук. конф. (2025; Київ). С. 142-146. https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/14/81

6. Калганов М.А. (2025). Інфосфера як нова онтологічна реальність: технологічний, соціокультурний та антропологічний виміри. Теорія та практика актуальних наукових досліджень. Матеріали науково-практичної конференції (м. Полтава, 26-27 вересня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений». 2025. С. 123-126. https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/view/154/2542/5316-1

LIST OF PUBLISHED PAPERS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION

Articles in the Ukrainian Scientific Editions, Included in the International Online Databases:

[1] Kalganov M.A. (2023). Philosophical understanding of the interaction between man and virtual reality. Bulletin of Lviv University. Philosophical-political science series. Studies. 2023. Issue 46. P. 37-44.

https://doi.org/10.30970/PPS.2023.46.4

Access mode: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/46_2023/4.pdf

[2] Kalganov M.A. (2023). Interaction between man and the information sphere in the digital age. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy. 2023. 1(8). P. 25-29.

https://doi.org/10.17721/2523-4064.2023/8-4/8

Access mode: https://bulletinphilosophy-knu.kyiv.ua/index.php/journal/article/view/131

[3] Kalganov M.A. (2024). The impact of digital reality on man and society: prospects and challenges. Perspectives. Socio-Political Journal. 2024. No. 1. P. 12-17.

https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.1.2

Access mode: http://perspektyvy.pdpu.od.ua/1_2024/4.pdf

[4] Kalganov M. (2026). ICT and the Transformation of Being: Philosophical Dimensions of the New Reality. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy. 2026. 1(14). P. 28-31.

https://doi.org/10.17721/2523-4064.2026/14-4/15

Access mode: https://bulletinphilosophy-knu.kyiv.ua/index.php/journal/article/view/233/153

Abstracts Published on the Materials of Scientific Conferences:

1. Kalganov M.A. (2022). Virtual reality on the example of the video game THE SIMS. International scientific conference "Days of Science of the Faculty of

Philosophy - 2022", May 11-12, 2022. P. 79-83. https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/11/78

2. Kalganov M.A. (2022). The problem of virtual reality: Theoretical and applied aspects. Science, technology, innovation: development trends in Ukraine and the world. Materials of the scientific and practical conference (Poltava, May 27-28, 2022). - Kherson: Publishing house "Young Scientist", 2022. P. 184-187. http://ndekc.lviv.ua/pdf/16.pdf

3. Kalganov. M (2023). Interaction of Human and Information Sphere in the 21st Century. The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2023, International Scientific Conference (2023; Kyiv). Kyiv: Publishing center «Kyiv University». P. 93-97. https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/12/79

4. Kalganov. M (2024). Analysis of the conceptual approaches to understanding the relationship between humans and the information sphere. The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2024, International Scientific Conference (2024; Kyiv). Kyiv: Publishing center «Kyiv University». P. 72-76. https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/13/80

5. Kalganov M.A. (2025). Structure of the information sphere and the place of man in it. «Days of Science of the Faculty of Philosophy–2025», Int. Scientific Conf. (2025; Kyiv). P. 142-146. https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/14/81

6. Kalganov M.A. (2025). Infosphere as a new ontological reality: technological, sociocultural and anthropological dimensions. Theory and practice of current scientific research. Materials of the scientific and practical conference (Poltava, September 26-27, 2025). Odesa: Publishing house "Young Scientist". 2025. P. 123-126. https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/view/154/2542/5316-1

ЗМІСТ

ВСТУП 15

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ РЕАЛЬНОСТІ……..25

1.1 Понятійно-категоріальний апарат дослідження .....……25

1.2 Еволюція взаємодії людини та інформаційної сфери.....38

1.3 Концептуальні підходи до осмислення взаємовідносин людини та інформаційної сфери.....61

Висновки до розділу 1 81

РОЗДІЛ 2. ІНФОСФЕРА ЯК НОВА РЕАЛЬНІСТЬ: МЕХАНІЗМИ ТА СПЕЦИФІКА ВЗАЄМОДІЇ 84

2.1 Структура інформаційної сфери та місце людини в ній …….....84

2.2 Сучасні інформаційно-комунікаційні технології у конституюванні нової реальності 104

2.3 Етичний вимір взаємодії людини та інформаційної сфери на сучасному етапі суспільного розвитку ……117

Висновки до розділу 2……133

РОЗДІЛ 3. ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СВІТІ.....135

3.1 Актуальні зміни ключових царин людської життєдіяльності під впливом інформаційної сфери 135

3.2 Нова реальність інформаційного світу: виклики людському буттю 156

3.3 Шляхи оптимізації майбутніх взаємовідносин людини та інформаційної сфери.....175

Висновки до розділу 3 192

ВИСНОВКИ 194

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....200

ДОДАТКИ……..…….216

ВСТУП

Актуальність теми. Запит на переосмислення статусу людини в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій, їхнього впливу на свідомість, соціальні практики та культуру, стає одним із найвиразніших у сучасній філософській думці. У XXI столітті людство опинилося в ситуації, коли інформаційна сфера перестає бути лише інструментом комунікації і перетворюється на середовище існування, в якому формується нова реальність людського буття. Цей процес охоплює всі сфери життя: від індивідуальної ідентичності до глобальних соціальних систем, і вимагає глибокої філософської рефлексії.

Із початком цифрової епохи постало питання про онтологічний статус інформації, про межі людської суб'єктності в умовах, коли технологічні системи починають конкурувати з людиною у сфері мислення, творчості та прийняття рішень. Проблема взаємодії людини та інформаційної сфери вийшла за межі технічного чи соціологічного аналізу, перетворившись на екзистенційну проблему філософії, проблему збереження людської цілісності в новому типі реальності, створеному самою людиною.

В умовах глобальної інформатизації, масової цифровізації освіти, науки, культури та політики, потреба осмислення філософських засад нової інформаційної реальності набуває особливої актуальності. Цифрові технології дедалі частіше виступають не як засіб, а як середовище конституювання смислів, місце, де формується і трансформується людська свідомість. Саме тому дослідження природи, змісту та наслідків взаємодії людини та інформаційної сфери є одним із центральних завдань сучасної філософської думки.

Разом із тим, процес становлення інформаційної доби актуалізує низку суперечностей. З одного боку, розвиток штучного інтелекту, глобальних мереж і алгоритмічних систем відкриває перед людством нові можливості самореалізації, комунікації, пізнання. З іншого боку, - зростає ризик втрати

автономії, приватності, духовної самостійності людини, зниження здатності до критичного мислення і відповідальності. У цьому сенсі взаємодія людини з інформаційною сферою постає як філософська проблема буття у технологічно сконструйованому світі, у якому інформація набуває статусу нової онтологічної субстанції.

Суть проблеми полягає в тому, що сучасна людина стає елементом інформаційної екосистеми, підпорядкованої логіці алгоритмів, потоків даних і цифрових платформ. Це породжує питання не лише соціального чи етичного, а й онтологічного характеру: як співіснують людина і технологічна реальність, у якій «жива» суб'єктність переплітається з «машинною» логікою? Як зберегти духовну автономію і смислову цілісність у середовищі, де межі між реальним і віртуальним стають умовними?

Одним із продуктивних напрямів розв'язання цієї комплексної проблеми є філософське дослідження інформаційної сфери як особливого типу буття, що співтворить людину, її досвід і спосіб самопізнання. Такий підхід дає змогу не лише описати соціальні наслідки цифровізації, а й зрозуміти глибинні онтологічні процеси, через які інформаційна сфера стає співучасником людського існування.

Різні аспекти досліджуваної теми, як то – інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційні технології, штучний інтелект, віртуальна реальність, цифровізація різних сфер суспільного життя та її етичний вимір, суб'єктність та ідентичність тощо активно вивчаються філософами сучасності, як українськими, так і зарубіжними. Доцільно згадати, зокрема, таких пошуковців, як Ж. Бодріяр, М. Бойченко, Н. Вінер, Ю. Габермас, М. Кастельс, М. Кириченко, С. Куцепал, А. Лебідь, О. Маєвський, М. Маклюен, С. Пролеєв, А. Тормахова, Л. Флоріді, К. Шеннон тощо.

Комплексне і системне осмислення взаємодії людини та інформаційної сфери, аналіз її антропологічного, етичного й культурного вимірів є необхідною умовою формування нової гуманістичної парадигми, здатної забезпечити гармонійне співіснування людини і технологій. Саме тому

дослідження філософських аспектів конституювання нової реальності в інформаційну добу має надзвичайну актуальність і визначає вибір теми даної дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане в межах Комплексної наукової програми «Модернізація суспільного розвитку України в умовах світових процесів глобалізації» Київського національного університету імені Тараса Шевченка, є інтегральною складовою наукових програм і досліджень кафедри. Окремі ідеї та напрацювання дисертації використовуються у навчальному процесі.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є концептуально-теоретична експлікація процесу взаємодії людини та інформаційної сфери, виявлення її онтологічних, антропологічних і аксіологічних вимірів, а також обґрунтування можливостей гармонізації відносин між людиною та інформаційним середовищем у даному контексті. У відповідності до поставленої мети були сформульовані наступні **завдання** дисертаційного дослідження:

- уточнити зміст та взаємозв'язок концептів «інформація», «інформаційна сфера», «філософія інформації», «реальність», «нова реальність», «взаємодія», «взаємовідносини», «людина», проаналізувати їх значення та особливості вживання у класичних та сучасних філософських дослідженнях, визначити їх місце в системі категорій сучасної соціальної та філософської думки;

- визначити історичні передумови та дослідити теоретичні джерела виникнення та розвитку уявлень про взаємодію людини й інформаційної сфери, простежити еволюцію цього питання у філософії від класичної епістемології до постнекласичних концепцій інформаційної онтології;

- здійснити історико-філософський аналіз основних підходів до осмислення ролі інформації та інформаційно-комунікаційних технологій у

конституюванні реальності, виявити типові моделі співвідношення людини й інформаційної сфери в європейській інтелектуальній традиції;

- дослідити зміст, структуру та особливості взаємодії людини й інформаційної сфери в контексті сучасних концепцій штучного інтелекту, цифрової свідомості та медіареальності, розкрити їх антропологічні та аксіологічні виміри;

- проаналізувати форми трансформації людської ідентичності під впливом інформаційно-комунікаційних технологій, виявити зміни у сприйнятті часу, простору, ідентичності та комунікації в умовах інформаційної доби, а також – з'ясувати переваги та недоліки взаємодії людини та інформаційної сфери в форматі нової реальності;

- розкрити етичний вимір взаємодії людини з інформаційною сферою, дослідити проблеми моральної відповідальності, приватності, свободи та духовної автономії особистості у цифровому суспільстві;

- реконструювати філософські засади формування нової реальності як співбуття людини й інформаційної сфери, розробити концептуальну модель гармонізації відносин між людиною та інформаційною сферою з урахуванням сучасних глобальних викликів і ризиків.

Об'єктом дисертаційного дослідження є взаємодія людини та інформаційної сфери як фундаментальна характеристика соціокультурного буття.

Предметом дисертаційного дослідження є онтологічні, антропологічні та аксіологічні особливості взаємодії сучасної інформаційної сфери та людини, що зумовлюють конституювання нової реальності.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є міждисциплінарний підхід, що поєднує філософські, соціокультурні, комунікативні та інформаційно-аналітичні методи. У центрі дослідження знаходиться філософсько-антропологічна перспектива, яка дозволяє осмислити взаємодію людини та інформаційної сфери як процес співтворення нової онтологічної реальності.

Теоретико-методологічний інструментарій дослідження базується на герменевтичному, феноменологічному, системному, синергетичному, аксіологічному та культурологічному підходах, які у своїй сукупності забезпечують багатовимірний аналіз проблеми. Герменевтичний метод дав змогу інтерпретувати зміст інформаційної реальності як тексту культури, феноменологічний виявити досвід буття людини в інформаційному просторі, а системний - розкрити структуру інформаційної сфери як цілісного утворення.

Метод синергетики застосовано для аналізу самоорганізаційних процесів у розвитку інформаційної сфери та їхнього впливу на формування нових форм соціальності. Аксіологічний підхід дозволив дослідити етичний вимір інформаційних практик, ціннісні орієнтації та моральні дилеми, що виникають у процесі взаємодії людини з інформаційним середовищем.

Культурологічний і комунікативний методи забезпечили можливість розглянути інформаційну сферу як простір культурної комунікації, де формуються нові типи ідентичності та соціальної взаємодії. У дослідженні також використано елементи історико-філософського аналізу для реконструкції еволюції уявлень про взаємозв’язок людини та технічно-інформаційного середовища у європейській філософській традиції.

Комплексне застосування цих методів дало змогу здійснити цілісне філософське осмислення феномену взаємодії людини та інформаційної сфери, виявити основні тенденції конституювання нової реальності, її онтологічні, гносеологічні та етичні виміри.

Для опису та аналізу змісту, структури та специфічних рис взаємодії людини та інформаційної сфери у дисертаційному дослідженні також застосовані класичні методи філософського та культурологічного аналізу: описовий метод, метод соціокультурного аналізу, метод проблемно-категоріального аналізу, метод раціональної реконструкції, а також історико-філософський і концептуальний аналіз. Ці методи були використані в процесі рефлексії філософських праць Ж. Бодріара, М. Гайдеґґера, Ю. Габермаса, Г. В.

Ф. Гегеля, М. Кастельса, І. Канта, С. Кримського, С. Пролеєва, Л. Флоріді тощо, що дозволило дослідити процеси взаємодії людини та інформаційної сфери у широкому історико-філософському та сучасному контексті.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у системному філософському осмисленні взаємодії людини та інформаційної сфери як чинника конституювання нової реальності. У дослідженні уточнено поняття «інформаційна сфера» як багатовимірного онтологічного простору, у якому поєднуються технологічні, соціокультурні та антропологічні виміри людської присутності. Реалізоване дослідження вирізняється новітніми результатами, які виносяться на захист, а саме:

уперше:

- запропоновано концептуальну модель гармонізації взаємин між людиною та інформаційною сферою, спрямовану на забезпечення балансу між технічним прогресом і збереженням гуманістичних цінностей. Модель базується на принципах етичної відповідальності, інформаційної автономії та смислотворчої активності суб'єкта. Доведено, що гармонійна взаємодія людини й інформаційної сфери можлива лише за умови поєднання технологічної компетентності з духовно-культурним самовизначенням. Розроблені положення створюють підґрунтя для подальшого філософського моделювання етичних, аксіологічних та антропологічних засад існування людини в умовах глобальної інформаційної сфери;

уточнено:

- зміст та взаємозв'язок концептів «інформація», «інформаційна сфера», «філософія інформації», «реальність», «нова реальність», «взаємодія», «взаємовідносини» та «людина», що дало змогу розкрити їхню внутрішню логіку та структурну єдність у межах сучасної філософії. Показано, що поняття «інформація» виходить за межі технічного розуміння і постає як онтологічна основа комунікації, пізнання та самоконституювання суб'єкта. Визначено, що «інформаційна сфера» є простором взаємодії матеріального й символічного, у якому формуються соціальні смисли та нові типи реальності.

Розкрито, що «філософія інформації» виступає методологічним полем для аналізу змін у бутті людини під впливом інформаційних процесів. Поняття «нова реальність» уточнено як стан буття, де цифрові технології й медіа визначають структуру досвіду та сприйняття світу;

- зміст, структуру та особливості взаємодії людини й інформаційної сфери в контексті сучасних концепцій штучного інтелекту, цифрової свідомості та медіареальності, що дозволило розкрити її як складну багатовимірну систему. Показано, що в умовах розвитку штучного інтелекту людина перестає бути єдиним центром смислотворення, стаючи елементом мережної взаємодії між біологічними, технічними та інформаційними агентами. З'ясовано, що цифрова свідомість формує нові способи сприйняття, пам'яті й мислення, які впливають на ідентичність і межі особистісної автономії. Виявлено, що медіареальність створює гіперреальний простір, у якому цінності та смисли заміщуються інформаційними симулякрами, що вимагає перегляду аксіологічних орієнтирів сучасної людини;

- історичні передумови та теоретичні джерела виникнення і розвитку уявлень про взаємодію людини й інформаційної сфери, що дало змогу відтворити еволюцію цього питання у філософській думці від класичної епістемології до постнекласичних концепцій інформаційної онтології. Показано, що у працях античних мислителів (Платон, Аристотель) закладено підвалини розуміння інформації як передавання знання і смислу, тоді як у Новий час (Ф. Бекон, Р. Декарт, І. Кант) сформовано раціоналістичну модель інформаційного пізнання. З'ясовано, що у філософії Г.В.Ф. Гегеля поняття інформації набуває діалектичного виміру як процесу саморозвитку духу, що стало підґрунтям для подальших концепцій комунікації та медіареальності. Показано, що у XX столітті відбувся перехід від гносеологічного до онтологічного трактування інформації, який реалізувався в теоріях К. Шеннона, Н. Вінера, Ю. Габермаса, М. Маклюена, Ж. Бодріяра та Л. Флоріді. Простежено, що сучасна філософія інформації формує новий тип мислення, у якому інформаційна взаємодія розглядається як спосіб існування людини у

світі. Це уточнення дозволило інтегрувати історичний, комунікативний і онтологічний підходи до аналізу феномена взаємодії людини та інформаційної сфери;

набули подальшого розвитку:

- рефлексія історико-філософських підходів до осмислення ролі інформації та інформаційно-комунікаційних технологій у конституюванні реальності, що дало змогу поглибити розуміння їхнього впливу на формування сучасної онтологічної картини світу. Показано, що в європейській інтелектуальній традиції поступово утверджується перехід від класичного уявлення про інформацію як засіб пізнання до її трактування як чинника творення реальності. Розкрито, що концепції Ю. Габермаса, М. Фуко, Ж. Бодріяра та М. Маклюена сформували різні моделі співвідношення людини й інформаційної сфери від комунікативної до симулякрної, які визначили подальшу динаміку філософії медіа та культури. Обґрунтовано, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяв виникненню нових форм гіперреальності, де межа між істинним і віртуальним стає умовною. У результаті уточнено, що сучасна філософія інформації інтерпретує інформаційну сферу як простір взаємодії людини, техніки та смислів, у якому відбувається переосмислення самої природи реальності;

- дослідження підходів до аналізу трансформації людської ідентичності під впливом інформаційно-комунікаційних технологій, що дало змогу розкрити глибинні зміни в антропологічній структурі сучасної людини. Показано, що цифрова цивілізація формує нові способи самосприйняття, у яких ідентичність стає динамічною, мережною та залежною від алгоритмів інформаційного середовища. Виявлено, що сприйняття часу й простору в умовах інформаційної реальності зазнає радикальної трансформації, час стискається до миттєвості, а простір втрачає межі через віртуалізацію комунікації. З’ясовано, що взаємодія людини з інформаційною сферою створює як нові можливості для самовираження й розвитку, так і ризики втрати автентичності, приватності та глибини міжособистісних зв’язків. У

результаті поглиблено розуміння подвійного характеру нової реальності як простору самореалізації людини та одночасно середовища потенційної залежності й духовної розпорошеності;

- аналіз етичного виміру взаємодії людини з інформаційною сферою, що дало змогу обґрунтувати необхідність формування нової системи моральних орієнтирів у цифровому суспільстві. Показано, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій висуває нові виклики для традиційних понять добра, відповідальності й справедливості, оскільки моральні рішення дедалі частіше приймаються в умовах алгоритмічного середовища. Виявлено, що проблема приватності набуває онтологічного характеру, адже цифрова прозорість змінює саму структуру людської суб'єктності. Доведено, що свобода в інформаційну епоху потребує переосмислення не як відсутність обмежень, а як здатність зберігати духовну автономію в умовах тотальної цифрової залежності. У результаті сформульовано висновок, що етична взаємодія людини й інформаційної сфери можлива лише за умови утвердження принципів інформаційної гідності, відповідальності та внутрішньої саморефлексії, які мають стати основою гармонійного співбуття в новій реальності.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає у тому, що дослідження розширює понятійно-категоріальний апарат сучасної філософії інформації та філософської антропології, поглиблює розуміння інформаційної сфери як онтологічної реальності, та слугує теоретичним фундаментом для подальших розробок проблеми взаємодії людини, штучного інтелекту і цифрових мереж.

Практичне значення полягає у тому, що розроблена концептуальна модель гармонізації взаємин між людиною та інформаційною сферою може бути використана при формуванні освітніх стратегій з цифрової гігієни та медіаграмотності. Матеріали дисертації можуть застосовуватися в навчальному процесі при викладанні курсів з соціальної філософії, філософії інформації, інформаційної етики та культурології.

Апробація матеріалів дисертації. Результати виконання етапів дисертаційного дослідження були представлені на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: «Дні науки філософського факультету – 2022» (11–12 травня 2022 року, м. Київ), «Наука, технології, інновації: тенденції розвитку в Україні та світі» (27–28 травня 2022 року, м. Полтава), «Дні науки філософського факультету – 2023» (11–12 травня 2023 року, м. Київ), «Дні науки філософського факультету – 2024» (18–19 квітня 2024 року, м. Київ), «Дні науки філософського факультету – 2025» (18–19 квітня 2025 року, м. Київ), «Теорія та практика актуальних наукових досліджень» (26–27 вересня 2025 року, м. Полтава).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане здобувачем самостійно. Усі положення, концептуальні моделі та висновки, представлені в роботі, сформульовані автором на основі самостійного аналізу та опрацювання корпусу праць українських та іноземних науковців у галузі філософії, інформаційних технологій, медіакультури та соціальних комунікацій тощо. Публікація та поширення результатів дисертаційного дослідження здійснювались здобувачем самостійно, включно з підготовкою статей для фахових видань, тез виступів на наукових конференціях.

Публікації. Основні результати дослідження викладені у 4 публікаціях у фахових наукових виданнях України. Додаткові праці, у яких відображені результати наукового дослідження, включають 6 праць апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації налічує 218 сторінок, обсяг основної частини становить 185 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

1.1 Понятійно-категоріальний апарат дослідження

Сучасна епоха характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій та зростаючим впливом інформації на всі аспекти суспільного життя. Взаємодія людини з інформаційною сферою стає предметом глибоких наукових досліджень, що зумовлено збільшенням обсягу даних, їх доступністю та швидкістю поширення. У контексті цих викликів постає необхідність системного аналізу інформаційних процесів, що охоплюють питання приватності, формування суспільної думки, розвитку освіти та культури, а також ефективного використання інформаційних ресурсів для досягнення особистих і колективних цілей.

Понятійно-категоріальний апарат в контексті дослідження взаємодії людини та інформаційної сфери є ключовим інструментом для узагальнення, систематизації та аналізу складних явищ, що виникають у цій сфері. Відбір та визначення понять та категорій дозволяє уникнути розмитості та неоднозначності у розумінні та поясненні процесів, які відбуваються в інформаційному просторі. Тому необхідно розкрити зміст наступних дефініцій: «інформація», «інформаційна сфера», «філософія інформації», «реальність», «нова реальність», «взаємодія», «взаємовідносини», «людина».

У першу чергу, вважаємо доцільним розглянути еволюцію поняття інформації в історії філософії. У давньогрецькій філософії категорія інформації в сучасному її розумінні не була сформульована, однак аспекти передачі знань, розуміння світу та комунікації займали важливе місце в працях мислителів. У філософській системі Платона (зокрема у діалогах «Парменід», «Федон», «Республіка») процес, який сьогодні визначається як інформаційна

взаємодія, постає у формі анамнезису - пригадування душею вічних ідей. Інформація в такому контексті не є механічним накопиченням нових даних, а виступає «драбиною» для піднесення свідомості до світу ейдосів. Трансляція знань від учителя до учня через діалог і рефлексію є актом духовного пробудження, де зовнішнє повідомлення лише активує внутрішній інтелектуальний досвід суб'єкта [161, с. 86].

Аристотель, розвиваючи та водночас трансформуючи платонівську спадщину, переносить акцент на вивчення іманентних форм предметного світу [37, с. 189]. У працях «Метафізика» та «Органон» знання розглядається як єдність досвіду та розуму. Для Аристотеля інформація фактично є процесом оформлення матерії (морфе): будь-яке суще постає як синтез пасивного субстрату та активної форми, що визначає сутність речі. Особливе значення для розуміння інформаційних процесів має аристотелівська семіотика, викладена у трактаті «Про витлумачення». Філософ обґрунтовує ієрархічну структуру знакової системи, де письмена є знаками звукосполучень, а звуки - символами «уявлень у душі», які, своєю чергою, є подобами самих предметів [42, с. 93]. Таким чином, інформація за Аристотелем тісно пов'язана з раціональним осягненням світу, де сприйняття через органи чуття стає вихідним матеріалом для логічного структурування реальності та формування достовірного знання.

Середньовічна філософія розглядала інформацію у зв'язку з теологічними концепціями істини та знання. Августин вводить концепцію «ілюмінації» (illuminatio), за якою інформація є результатом божественного осяяння, що розкриває людині істину [44]. У цьому контексті інформація набуває метафізичного виміру й трактується як трансцендентне знання. З епохою Відродження та початком Нового часу поняття інформації набуває емпіричного та раціоналістичного забарвлення. Ф. Бекон у роботі «Новий Органон» закладає принципи індуктивного методу, стверджуючи, що справжнє знання базується на зборі та аналізі фактів [45]. Водночас Р. Декарт,

виходячи з раціоналістичних позицій, розглядає інформацію як сукупність чітко сформульованих ідей, отриманих через дедукцію [92].

І. Кант у «Критиці чистого розуму» розвиває концепцію апріорних форм чуттєвості та категорій розсудку, доводячи, що інформація набуває значення лише в межах структурованого людським розумом досвіду [6]. Г.В.Ф. Гегель, у свою чергу, заперечує кантівський дуалізм і розглядає інформацію як частину діалектичного процесу розвитку знання, що безперервно еволюціонує [4].

У XIX столітті, на тлі промислової революції, розпочався процес, який можна визначити як «механізацію розумової діяльності». Англійський математик Ч. Беббідж, розробляючи проєкти аналітичних машин, фактично вивів інформацію за межі суто філософських роздумів, перевівши її у площину соціально-економічної ефективності. У його візії інформація почала трактуватися як ресурс для прийняття раціональних рішень та інструмент управління суспільними процесами, що передбачило майбутню конвергенцію техніки та соціального управління. Методологічний злам стався у середині XX століття, коли поняття інформації отримало суворе математичне обґрунтування. Праці К. Шеннона та В. Вівера заклали фундамент математичної теорії зв’язку, де інформація була визначена як «знята невизначеність» [35]. Такий підхід дозволив кількісно вимірювати повідомлення у бітах, абстрагуючись від їхнього семантичного змісту задля досягнення технічної точності передачі. Саме це відкриття стало «теоретичним стержнем» для розвитку кібернетики, теорії кодування та створення перших ЕОМ, що зрештою призвело до виникнення нової технологічної парадигми.

Оксфордський словник подає інформацію як «сукупність даних, що мають сенс і значення для отримувача» [175, с. 123-124]. Це визначення фокусується на когнітивному аспекті інформації, однак залишає відкритим питання про її об’єктивне існування поза суб’єктом сприйняття.

Аналіз різних підходів до розуміння інформації дозволяє виокремити її основні характеристики:

- інформація може існувати як у матеріальній, так і в нематеріальній формах;

- вона є засобом комунікації, пізнання та управління;

- інформація відіграє ключову роль у суспільних, когнітивних і технічних процесах.

Враховуючи вищезазначені аспекти, пропонуємо авторське визначення ключового для нашого дослідження поняття: інформація - це структурована або неструктурована сукупність даних, що набуває значення в межах певної системи сприйняття та інтерпретації, визначаючи межі пізнання, комунікації та впливу на процеси прийняття рішень. Вона виконує когнітивну, онтологічну та соціально-функціональну ролі, а її сутність формується на перетині технічних, семантичних і прагматичних аспектів.

Таким чином, сучасне розуміння інформації є багатовимірним і динамічним, охоплюючи її роль у науці, технологіях, комунікації та суспільстві. Важливим у контексті аналізу поняття інформації є науковий вимір її інтерпретації в межах філософії інформації, галузі, яка досліджує сутність, природу та значення інформації.

Концептуалізація філософії інформації як самостійної галузі знання набула цілісного та систематичного вигляду значною мірою завдяки працям Л. Флоріді. У своїй програмній статті «Що таке філософія інформації?» дослідник запропонував ґрунтовний підхід до визначення її предмета та методів, що стало поворотним етапом у становленні цієї дисципліни. За визначенням Л. Флоріді, філософія інформації не обмежується вузькими інструментальними чи технічними аспектами інформаційних технологій, а постає як широке поле дослідження концептуальної природи, динаміки та значення інформації у всіх її виявах [96, с. 71]. Для охоплення цього комплексного феномена мислитель структурує проблемне поле дисципліни за кількома магістральними напрямами. Фундаментальну основу становить

онтологія інформації, яка займається вивченням природи інформаційних об’єктів та визначенням їхнього статусу у загальній структурі реальності. Наступним рівнем є епістемологія інформації, що глибоко аналізує механізми взаємозв’язку між даними, процесом пізнання та формуванням достовірного знання. Нормативний вимір цієї галузі розкривається через етику інформації, яка бере на себе вивчення моральних аспектів, критеріїв блага та відповідальності суб’єктів у цифровому середовищі. Зрештою, структурно-процесуальний фокус забезпечує логіка інформації, предметом якої є дослідження внутрішньої архітектури та правил обробки інформаційних потоків. Філософія інформації має широкий спектр застосувань, включно з інформаційними науками, кібернетикою, інформаційною етикою, філософією комп’ютера та багатьма іншими галузями. Вона допомагає нам краще зрозуміти роль інформації в нашому житті, суспільстві та культурі, а також її вплив на наше розуміння світу і нашу поведінку [98].

Наступне поняття, на якому ми вважаємо необхідним зупинитися, є «інформаційна сфера». Інформаційна сфера - це сукупність всіх інформаційних ресурсів, які існують у суспільстві. Вона включає в себе мас-медіа, Інтернет, соціальні мережі, бібліотеки, архіви та інші джерела інформації. Інформаційна сфера формується під впливом культурних, політичних, економічних та технологічних чинників [175, с. 456].

Заповнення прогалин у філософському розумінні інформаційної сфери вимагає вивчення різних концепцій та підходів, що пропонують такі великі мислителі, як Ж. Бодріяр, Ю. Габермас, М. Маклюен, М. Фуко тощо. Їхні роботи відкривають нові перспективи в дослідженні ролі інформації, комунікації та медіа у сучасному суспільстві, а також надають засади для теоретичного осмислення інформаційного середовища. Ю. Габермас, один з найбільш впливових сучасних філософів, вводить поняття «публічна сфера», що має суттєве значення для розуміння демократичного дискурсу та ролі ЗМІ. Його теорія підкреслює важливість вільного обміну інформацією та ідеями для формування громадянської свідомості та політичного участі. Це стає особливо

актуальним у контексті сучасних дискусій про вплив соціальних мереж і нових медіа на громадську думку та політичний процес [3].

М. Фуко переосмислює природу соціальної взаємодії, розглядаючи владу та знання не як відокремлені сутності, а як взаємозалежні конструкти, що реалізуються через дискурсивні практики [102, с 130]. Аналіз структур «мікрофізики влади» дозволяє стверджувати, що інформаційна сфера не просто відображає наявні відносини панування, а виступає активним інструментом «нормалізації» та дисциплінування, який фактично конструює соціальну реальність і визначає межі того, що вважається істинним. У цьому контексті інформація постає як механізм суб'єктивації, де контроль над потоками знань трансформується у владу над самою структурою людського буття.

Ж. Бодріяр радикалізує розуміння сучасного інформаційного середовища через призму концепцій гіперреальності та симуляції [1]. В епоху медіа-перевантаження знаки та образи перестають бути відображенням дійсності, натомість вони починають передувати їй - відбувається так звана «прецесія симулякрів». У цій системі медіа-репрезентації формують «світ без дійсності», де симуляції стають переконливішими за оригінал, витісняючи об'єктивну дійсність на периферію людського досвіду та створюючи стан онтологічної нестабільності.

Фундаментальне значення для розуміння технологічної природи інформаційної сфери має спадщина М. Маклюена [147]. Його теза «медіум є повідомленням» акцентує увагу на тому, що форма подання інформації та природа самого каналу комунікації структурують людський досвід значно глибше, ніж безпосередній зміст повідомлень. Розглядаючи медіа як «розширення людини», мислитель показує, як перехід до «електронної цивілізації» (галактики Маклюена) радикально змінює антропологічні параметри: сприйняття часу, простору та способи соціальної інтеграції.

Хоча філософи, згадані в контексті даного дослідження, можливо, не використовували термін «інформаційна сфера» у тому значенні, як ми

розуміємо його сьогодні, їхні ідеї та концепції є невід'ємними складовими сучасного розуміння інформаційного середовища. Вони надають фундаментальні принципи для аналізу та критики сучасних технологій, медіа та способів комунікації, що формують наше сучасне інформаційне оточення.

Поняття «реальність» має давнє коріння і було предметом вивчення для багатьох філософів від античності до сучасності. З розвитком наукових знань і технологій, виникло поняття «нова реальність», яке відображає зміни, що відбуваються в сучасному світі під впливом технологічних інновацій.

У сучасному суспільстві ми стикаємося з новими формами реальності, такими як віртуальна реальність, штучний інтелект, кіберпростір тощо. Ці технологічні зміни призводять до виникнення нових форм сприйняття і розуміння реальності. Змістове наповнення понять «реальність» та «нова реальність» є ключовим для розуміння сутності сучасних процесів в інформаційному суспільстві. У контексті розвитку технологій та змін у способах сприйняття інформації ці поняття набувають нових вимірів та значень.

Концептуалізація реальності у філософських системах І. Канта та Г.В.Ф. Геґеля відзначається глибокою своєрідністю, що безпосередньо відображає фундаментальні засади їхніх теоретичних побудов. Звертаючись до епістемології І. Канта, викладеної у «Критиці чистого розуму», варто зауважити відмову від традиційного трактування дійсного як простого об'єктивного світу, що існує цілком незалежно від спостерігача. Натомість реальність постає як результат складної синтетичної взаємодії між незбагненною основою речей та апріорними структурами нашого пізнавального апарату. Для розкриття цього механізму філософ запроваджує чітке розмежування двох вимірів буття. Фундаментальним із них є ноуменальна реальність - світ «речей самих по собі», який хоч і існує об'єктивно та незалежно від нашого сприйняття, проте назавжди залишається закритим для прямого теоретичного пізнання. На противагу йому утворюється феноменальна реальність, тобто світ явищ, який ми безпосередньо осягаємо

через органи чуттів і який виступає єдино доступною для нас сферою досвіду. При цьому архітектоніка феноменального світу зовсім не є хаотичною: вона активно конструюється та обмежується рамками нашого розуму завдяки апріорним формам, що структурують будь-які враження. До таких організуючих засад І. Кант відносить простір і час як чисті умови чуттєвого споглядання, а також розсудкові категорії, зокрема причинність. Саме їхнє спільне застосування до емпіричного матеріалу перетворює його на логічно впорядковану та зрозумілу для людини дійсність [6].

На противагу кантівському підходу, у філософській системі Г.В.Ф. Геґеля реальність концептуалізується не як статичний чи незмінний стан, а як безперервний динамічний процес. У фундаментальній праці «Феноменологія духу» мислитель обґрунтовує, що дійсність є власне об'єктивізацією та виявленням Абсолютного духу (або абсолютної ідеї), який розкриває себе через складні етапи історичного та діалектичного саморозвитку і самопізнання. Ця еволюціонуюча реальність охоплює в єдиному процесі природу, суспільство та культуру, а її засадничими рисами виступають діалектичність та історичність. Розвиток здійснюється через постійне виникнення суперечностей та їхнє подальше діалектичне подолання (через тезу, антитезу та синтез), де вищою формою дійсності стає сам Абсолютний дух. Водночас ця реальність не є абстрактно-відірваною: вона розгортається через конкретні історичні процеси, у межах яких дух досягає свого повного самоусвідомлення [4].

Хоча І. Кант та Г.В.Ф. Геґель підходять до проблеми реальності з різних методологічних позицій, їхні теоретичні пошуки сконцентровані навколо тотожних епістемологічних питань, передусім - активної ролі суб'єкта в пізнанні. Проте їхні висновки радикально відрізняються. Якщо І. Кант наголошує на тому, що феноменальна реальність конструюється самим розумом через його апріорні структури, то Г.В.Ф. Геґель розглядає об'єктивний світ як глобальний результат діяльності Абсолютного духу. Ця розбіжність зумовлює і різне розуміння меж пізнавальних можливостей: за І.

Кантом, наше осягнення дійсності жорстко обмежене категоріями розсудку, залишаючи «речі самі по собі» недоступними, тоді як Г.В.Ф. Геґель відкидає таку непізнаваність, стверджуючи можливість повного осягнення реальності завдяки невпинному діалектичному розвитку. Зрештою, ці філософські системи контрастують у вимірі динамічності: кантівська картина світу постає як відносно стабільна архітектоніка, структурована сталими категоріями, натомість гегелівська онтологія акцентує увагу на абсолютному динамічному характері реальності, яка є живою рушійною силою розвитку.

Поняття «нова реальність» є одним із ключових у сучасній філософії, соціальних науках та культурології. Воно використовується для опису глибинних змін у способах сприйняття, інтерпретації та взаємодії з реальністю, які виникають під впливом технологічного прогресу, глобалізації та трансформації соціальних структур. Щоб зрозуміти сутність цього терміну, необхідно звернутися до теоретичних підходів та конкретних визначень, які пропонують філософи та дослідники.

Філософи, такі як Ж. Бодріяр та М. Гайдеґґер, пропонують глибокий аналіз «нової реальності». Ж. Бодріяр розглядає її через призму симулякрів та гіперреальності, тоді як М. Гайдеґґер акцентує увагу на впливі техніки на розуміння буття [120]. Ці підходи підкреслюють, що «нова реальність» це не просто зміна умов, але й трансформація самого способу існування людини. Для М. Гайдеґґера «нова реальність» це результат технічного способу мислення, який він називає ґешталлю (Gestell). У своїй роботі «Питання техніки» М. Гайдеґґер стверджує, що техніка не є просто інструментом, але способом розкриття реальності [121]. Техніка, у гайдеґґерівському розумінні, докорінно трансформує наше бачення світу, конструюючи нову реальність, що цілком ґрунтується на технологічних процесах. Цей новий онтологічний стан визначається тим, що технічний підхід стає безальтернативним способом взаємодії з дійсністю, перетворюючи геть усе - від природи до самої людини - на звичайний ресурс (так званий «постав» або Bestand) для нескінченного використання. Характерною ознакою такої реальності є стрімка втрата

глибинного зв’язку з істинним буттям, оскільки інструментальний розум гранично спрощує світ, зводячи його до суто утилітарних функцій. Для глибокого осягнення цієї проблеми філософ виокремлює декілька принципових аспектів, уникаючи простого переліку. Передусім ідеться про специфіку технічного розкриття: технологія осягає дійсність не через її внутрішню сутність, а виключно крізь призму її функціональної придатності. Як наслідок, природа знецінюється до статусу простого резервуару енергії, а людина редукується до обчислюваного матеріалу для потреб виробництва. Така тотальна інструменталізація неминуче призводить до втрати екзистенційної автентичності. Перебуваючи в межах цієї «нової реальності», людина відчужується від свого істинного буття, оскільки технологічна логіка перетворює її на пасивний об’єкт управління й алгоритмічного контролю. Зрештою, саме в цьому, за застереженням М. Гайдеґґера, криється найвища небезпека техніки: беззастережне панування інструментального способу мислення несе загрозу не лише незворотного руйнування природи, але й цілковитої втрати людської гідності та духовної автономії.

У філософській концепції Ж. Бодріяра «нова реальність» розкривається як світ симулякрів та гіперреальності, де об’єктивна дійсність остаточно витісняється знаками, позбавленими будь-якого референційного зв’язку з нею. У фундаментальній праці «Симулякри і симуляція» мислитель обґрунтовує, що сучасні медіа, реклама та соціальні мережі конструюють такий вимір буття, який стає більш реальним, ніж сама реальність. Цей новий онтологічний стан - гіперреальність - характеризується тотальною втратою оригіналу та заміною його копіями, що існують абсолютно автономно [1]. Відповідно до цієї логіки, симуляція більше не є простою імітацією, знаки та медіа-образи не відображають дійсність, а безповоротно її підміняють. У цьому просторі телебачення та алгоритмічні мережі формують світосприйняття, яке не має нічого спільного з об’єктивними фактами, проте сприймається як беззаперечна істина. Як наслідок, сама реальність втрачає своє значення та розчиняється у

потоках симуляції, які відтепер починають жити власним, незалежним життям.

Незважаючи на різні методологічні підходи до аналізу цієї «нової реальності», ідеї М. Гайдеґґера та Ж. Бодріяра виявляють глибоку концептуальну спорідненість. Передусім обидва мислителі фіксують фундаментальну втрату автентичності, наголошуючи, що новітній стан неминуче призводить до розриву глибинного зв'язку людини з істинним буттям. Визначальним чинником цієї деградації виступає технологічний вплив: якщо для М. Гайдеґґера вирішальною є техніка як специфічний інструментальний спосіб розкриття світу, то для Ж. Бодріяра рушійною силою трансформації стають медіа та автономні знакові системи. Зрештою, їхні теоретичні пошуки об'єднує гостра критика сучасності - обидва філософи викривають тотальну залежність нинішнього суспільства від технологічних та медійних апаратів, які конструюють відчужену та глибоко спотворену форму людського співбуття.

Поняття «взаємодія» та «взаємовідносини» є важливими у філософській думці, оскільки вони стосуються способів, якими суб'єкти, об'єкти чи системи взаємодіють між собою. Розглянемо, як ці поняття трактуються у філософії, зокрема у працях Г.В.Ф. Геґеля та М. Бубера. Для Г.В.Ф. Геґеля взаємодія є центральним елементом його діалектичного методу. У своїй роботі «Феноменологія духу» він розглядає взаємодію як процес, у якому протиріччя між суб'єктом та об'єктом призводять до синтезу, що є основою розвитку [4]. При цьому, взаємодія - це динамічний процес, у якому суб'єкт та об'єкт впливають один на одного, що призводить до змін та розвитку. А взаємовідносини - це стійкі зв'язки, які формуються в результаті взаємодії та відображають структуру реальності. У діалектичному контексті взаємодія відбувається через протиріччя (теза, антитеза, синтез), що є рушійною силою розвитку. Взаємовідносини ж, як структура, визначають характер зв'язків між елементами системи, наприклад, між індивідом та суспільством.

У такому контексті взаємовідносини розглядаються як стійкі структурні зв’язки, що формуються внаслідок діалектичної взаємодії між елементами системи. Класичним прикладом тут виступають взаємовідносини між паном і рабом у «Феноменології духу», які відображають етап розвитку самоусвідомлення через боротьбу за визнання та подальшу трансформацію суб’єктів у праці.

Натомість М. Бубер у своїй праці «Я і Ти» переносить акцент із діалектичної структури на екзистенційну якість зв’язку, розрізняючи два засадничі типи ставлення людини до світу: «Я-Ти» та «Я-Воно» [79]. Ці поняття відображають різні модуси присутності людини в реальності. За М. Бубером, взаємодія типу «Я-Воно» є функціональною та інструментальною: у цьому випадку об’єкт (або інша людина) розглядається лише як засіб для досягнення прагматичних цілей. Прикладом такої взаємодії є ставлення людини до природи виключно як до ресурсу [78]. Справжні ж взаємовідносини, згідно з буберівською концепцією, описуються як автентичний зв’язок «Я-Ти» [76]. У цьому типі відносин Інший сприймається не як об’єкт, а як повноцінний суб’єкт. Такі зв’язки ґрунтуються на засадах взаємної поваги, онтологічної відкритості та щирого діалогу між людьми, що спілкуються на рівних, уникаючи будь-якої інструменталізації одне одного [77].

Наступне фундаментальне для нашого дослідження поняття – «людина». Воно є одним із центральних у філософії, і його інтерпретація змінювалася протягом століть. Від античності до сучасності філософи намагалися зрозуміти сутність людини, її місце у світі та призначення. Розглянемо, як це поняття розвивалося у різні історичні періоди та які визначення пропонували видатні філософи.

Для Сократа людина - це істота, яка прагне до морального вдосконалення через самопізнання. Мислитель вважав, що «недосліджене життя не варте того, щоб його жити», і наголошував на важливості розуміння себе та своїх дій [38].

За Платоном, «людина це істота, яка шукає істину через діалог і самопізнання» [160]. Філософ розглядав людину як втілення вічних ідей. У його філософії душа людини є безсмертною і належить до світу ідей, тоді як тіло - це лише тимчасове ув'язнення. «Людина це душа, яка використовує тіло як інструмент для пізнання ідей» [41].

Аристотель визначав людину як «політичну тварину» (zoon politikon), яка володіє розумом і здатна до морального вдосконалення. Він підкреслював, що людина реалізує себе через суспільне життя та розумну діяльність. «Людина - це раціональна істота, яка живе в суспільстві і прагне до щастя через доброчесність» [40].

У середньовічній філософії поняття людини було тісно пов'язане з християнською теологією. Людина розглядалася як створіння Бога, обдароване вільною волею та здатністю до гріха і спасіння. А. Августин підкреслював, що людина - це істота, яка постійно прагне до Бога. Він вважав, що людська природа спотворена первородним гріхом, але через благодать можливе спасіння. «Людина - це створіння Бога, яке прагне до Нього через віру та благодать» [39].

Т. Аквінський поєднував аристотелівську філософію з християнською теологією. Він визначав людину як розумну душу, яка керує тілом. «Людина - це розумна душа, яка живе в тілі і прагне до Бога через розум і віру» [39, с 32].

Р. Декарт визначав людину через дуалізм душі та тіла. Він вважав, що людина - це «думаюча річ» (res cogitans), яка існує незалежно від матеріального світу. «Людина - це думаюча субстанція, яка існує через акт мислення» [92].

І. Кант підкреслював моральну автономію людини. Він вважав, що людина є цінністю сама по собі і не може бути засобом для досягнення цілей. «Людина - це ціль сама по собі, а не засіб для досягнення інших цілей» [6].

Ж.П. Сартр визначав людину через свободу та відповідальність [167]. Він вважав, що «людина приречена бути вільною» і сама створює свою сутність через вибір. «Людина - це свобода, яка визначає себе через свої дії»

[166, с. 43]. Людина сприймається як істота, для котрої «існування передує сутності», що означає відсутність будь-якої заздалегідь заданої людської природи [168]. Ж.П. Сартр стверджував, що людина - це безперервний «проєкт», який спочатку є ніщо і стає лише тим, що він сам із себе робить за допомогою свого життєвого вибору [169]. Будучи «приреченою бути вільною» і закинутою у цей світ, людина повністю позбавлена зовнішніх виправдань і несе абсолютну, безкомпромісну відповідальність не лише за власну індивідуальність, а й за все людство загалом [170].

М. Гайдеґґер розглядав людину як «Dasein» («буття-в-світі»), яке постійно ставить питання про сенс свого існування. «Людина - це буття, яке ставить питання про своє існування» [119]. Поняття «людина» пройшло довгий шлях від античних уявлень про моральне вдосконалення до сучасних концепцій свободи та відповідальності. Кожен філософський період додав нові аспекти до розуміння людини, що робить це поняття одним із найважливіших у філософії.

Отже, проаналізовані у цьому підрозділі поняття формують термінолексичний каркас нашого дослідження і демонструють змістову динаміку та вплив соціально-культурного контексту на їхню сутність. Дослідивши понятійно - категоріальний апарат дослідження ми готові перейти до виконання наступного завдання – розкриття еволюція взаємодії людини та інформаційної сфери.

1.2 Еволюція взаємодії людини та інформаційної сфери

Усне спілкування є одним із найдавніших способів передачі інформації, який суттєво вплинув на розвиток людського суспільства. Воно стало основою для формування мови, культури, соціальних зв’язків та інформаційної сфери. У контексті взаємодії людини з інформаційною сферою еволюція усного спілкування відіграла ключову роль у становленні сучасних комунікаційних процесів. Найдавніші форми усного спілкування виникли ще в доісторичні

часи, коли люди використовували звуки, жести та міміку для передачі простих повідомлень. Це був перший крок до формування інформаційної сфери, оскільки саме через спілкування люди почали обмінюватися знаннями, досвідом та емоціями.

Згодом, з розвитком мови, усне спілкування стало основним засобом передачі інформації. Мова дозволила людям не лише описувати навколишній світ, але й формувати складні концепції, такі як міфи, легенди та релігійні уявлення. Це стало початком формування інформаційної сфери як сукупності знань, які передаються між поколіннями. У традиційних суспільствах усне спілкування було основним засобом передачі інформації. Мовні традиції, такі як оповіді, пісні, легенди та міфи, стали важливими елементами культури. Вони виконували не лише розважальну функцію, але й слугували засобом збереження та передачі знань про історію, моральні норми та соціальні цінності.

Філософи, зокрема Сократ, використовували діалог як метод навчання та обміну ідеями. Це свідчить про те, що усне спілкування було не лише засобом передачі інформації, але й важливим інструментом для формування інформаційної сфери.

У середньовіччі усне спілкування продовжувало грати важливу роль у передачі знань. Наприклад, проповіді в церквах були основним джерелом інформації для більшості людей. Це свідчить про те, що усне спілкування залишалося важливим елементом інформаційної сфери навіть у період розвитку писемності.

У сучасному світі, незважаючи на розвиток технологій, усне спілкування продовжує грати важливу роль у формуванні інформаційної сфери. Наприклад, усні виступи, лекції, дискусії та інтерв’ю залишаються важливими засобами передачі інформації. Однак із розвитком інформаційних технологій усне спілкування набуло нових форм. Наприклад, аудіокниги, подкасти та голосові повідомлення стали популярними засобами передачі

інформації. Це свідчить про те, що усне спілкування продовжує еволюціонувати, адаптуючись до нових умов інформаційної сфери.

Наступним важливим винаходом в історії людства є письмо, яке кардинально змінило спосіб передачі та збереження інформації. Воно стало основою для розвитку культури, науки, освіти та суспільства в цілому. Філософи різних епох розглядали письмо як ключовий елемент інформаційної сфери, який має вплив на розуміння світу, комунікацію та соціальну організацію. Письмо виникло як спосіб фіксації інформації, який дозволив людям зберігати знання та передавати їх через покоління. Найдавніші форми письма, такі як піктограми та ієрогліфи, були простими символами, які відображали об'єкти чи ідеї. Згодом виникли складніші системи письма, такі як клинопис та ієрогліфічне письмо, які дозволили фіксувати складніші повідомлення.

Платон у діалозі «Федр» критикував письмо, вважаючи, що воно послаблює пам'ять та сприйняття. Він писав що письмо породжує забуття в душах тих, хто ним користується, бо вони перестають тренувати свою пам'ять [26, с 112]. Однак, незважаючи на критику, Платон визнавав, що письмо є важливим інструментом для збереження знань.

У античній Греції та Римі письмо стало основним засобом передачі знань. Філософи, в тому числі Аристотель, використовували письмо для фіксації своїх ідей та вчень. Аристотель вважав, що письмо дозволяє систематизувати знання та робить їх доступними для наступних поколінь. У своїй праці «Про душу» мислитель писав що письмо є продовженням пам'яті, яке дозволяє зберігати знання для майбутнього [37].

У середньовіччі письмо було основним засобом передачі релігійних, філософських та наукових знань. Монастирі були центрами писемності, де переписувалися та зберігалися рукописи. Письмо стало важливим інструментом для поширення християнської доктрини та філософських ідей.

З розвитком друкарства в епоху Відродження письмо стало доступним для широких верств населення. Це сприяло поширенню знань, розвитку науки та освіти.

Філософи Просвітництва, такі як Дж. Локк та І. Кант, використовували письмо для поширення своїх ідей про свободу, розум та права людини. Дж. Локк у межах свого епістемологічного проєкту обґрунтовує письмо як фундаментальну пресупозицію суспільного прогресу. У роботі «Дослідження про людське розуміння» мислитель акцентує увагу на інструментальній ролі письма: саме можливість тривалого зберігання та передачі ідей дозволяє знанню вийти за межі одиничного сприйняття і перетворитися на кумулятивний ресурс цивілізації. Для Дж. Локка письмо постає засобом об’єктивації думок, що забезпечує інтелектуальну спадкоємність поколінь [133,134,135,136].

Якісно іншу теоретичну дескрипцію писемності пропонує М. Маклюен, визначаючи її не просто як техніку запису, а як антропологічне «розширення людського розуму» [148]. Згідно з маклюенівською парадигмою, викладеною у праці «Розуміння медіа», письмо виступає зовнішньою проєкцією центральної нервової системи, що дозволяє фіксувати інтелектуальні акти крізь простір і час. Важливо підкреслити, що ця «концептуальна технологія» не лише забезпечила трансляцію знань, а й докорінно перебудувала когнітивний апарат суб’єкта. Винахід алфавіту створив ментальну інфраструктуру для «типографського мислення», якому властиві лінійність, послідовність та здатність до абстрактного аналізу. Відокремивши сказане від того, хто говорить, письмо заклало підвалини для виникнення раціонального дискурсу та об’єктивної науки, фактично ставши першим кроком у конституюванні глобальної інфосфери.

У сучасну епоху письмо набуло нових форм завдяки розвитку технологій. Електронні тексти, блоги, соціальні мережі та інші цифрові платформи стали новими засобами передачі інформації. Письмо продовжує грати ключову роль у формуванні інформаційної сфери.

Технологія друку пройшла довгий шлях еволюції, від ксилографії до сучасних цифрових технологій, вплинувши на культуру, освіту, науку та суспільство в цілому. Філософи та дослідники розглядають друк як ключовий елемент інформаційної сфери, який сприяв демократизації знань та формуванню сучасного світу. Перші форми друку з'явилися в Китаї ще в VII столітті, де використовувалася ксилографія - техніка друку за допомогою дерев'яних дошок. Цей метод дозволяв створювати копії текстів та зображень, що стало важливим кроком у розвитку інформаційної сфери. М. Маклюен у своїй праці «Розуміння медіа: розширення людини» писав: «Ксилографія стала першим кроком до масового поширення знань, що змінило спосіб сприйняття інформації» [149].

У середині XV століття Й. Гутенберг винайшов друкарський верстат з рухомими літерами, що стало революцією в технології друку. Цей винахід дозволив масово виробляти книги, що сприяло поширенню знань, розвитку освіти та науки.

У епоху Просвітництва друк став основним засобом поширення ідей про свободу, розум та права людини. Філософи, такі як М.Ф.А. Вольтер та Д. Дідро, використовували друковані тексти для популяризації своїх ідей. «Друк – це зброя розуму, яка дозволяє нам боротися з невіглаством та тиранією» [199, с 211].

У XIX столітті з'явилися нові технології друку, такі як ротаційний друк, що дозволило масово виробляти газети, журнали та книги. Це сприяло розвитку ЗМІ та формуванню суспільної думки. Ю. Габермас у своїй праці «Структурна трансформація публічної сфери» писав: «Промисловий друк став основою для формування публічної сфери, де люди могли обговорювати важливі суспільні питання» [3, с. 78]. Е. Айзенштейн у своїй праці «Друкарська революція раннього Нового часу» писала: «Друкарський верстат Гутенберга змінив світ, зробивши знання доступними для широких верств населення» [93, с. 47].

У XX–XXI століттях технологія друку продовжує еволюціонувати. Цифровий друк дозволив швидко та ефективно створювати тексти та зображення, а 3D-друк відкрив нові можливості для виробництва та дизайну. Л. Флоріді у своїй праці «Філософія інформації» писав: «Цифровий друк та 3D-друк є новими етапами в еволюції інформаційної сфери, які змінюють наш спосіб взаємодії з матеріальним світом» [99, с 48].

Найдавніші форми масової комунікації включали усні традиції, такі як оповіді, пісні та легенди, які передавалися з покоління в покоління. З появою писемності комунікація набула нових форм, таких як рукописні тексти, які дозволяли фіксувати та передавати знання на відстані. М. Маклюен у своїй праці «Розуміння медіа: розширення людини» писав: «Усні традиції були першим кроком до формування масової комунікації, яка дозволила людям об’єднуватися навколо спільних ідей та цінностей» [150, с. 50].

У XX столітті з’явилися нові форми масової комунікації, такі як радіо та телебачення. Ці технології дозволили передавати інформацію в реальному часі, що значно розширило можливості впливу на суспільну думку. У кінці XX на початку XXI століть інтернет став новим етапом у розвитку масової комунікації. Соціальні мережі, блоги, онлайн-платформи дозволили людям не лише отримувати інформацію, але й активно брати участь у її створенні та поширенні. М. Кастельс у своїй праці «Інформаційна ера: економіка, суспільство та культура» писав: «Інтернет створив нову форму масової комунікації, де кожен може бути як споживачем, так і творцем інформації» [86, с. 80].

Соціальні мережі, такі як Facebook, Twitter та Instagram, стали новими платформами для масової комунікації. Вони дозволяють людям швидко поширювати інформацію, обговорювати події та формувати громадську думку. Н. Хомський у своїй праці «Медіа-контроль» писав: «Масові комунікації є потужним інструментом впливу, який може використовуватися для маніпуляції суспільною думкою» [89, с. 90]. Масові комунікації є важливим елементом інформаційної сфери, який має вплив на формування

суспільної думки, культури та поведінки людей. Вони дозволяють швидко поширювати інформацію, але також можуть стати джерелом маніпуляцій та дезінформації [90].

Перші друковані ЗМІ з'явилися в Європі в XVII столітті. Газети, такі як Relation (Німеччина, 1605 рік) та The Times (Велика Британія, 1785 рік), стали основним джерелом новин для широких верств населення. Вони дозволяли людям отримувати інформацію про політичні події, економіку та культуру. У XIX столітті друковані ЗМІ набули нового значення завдяки розвитку журналістики. Газети та журнали стали не лише джерелом новин, але й платформою для критики влади, захисту прав людини та соціальних реформ.

К. Маркс у своїй праці «До критики гегелівської філософії права» писав: «Друковані ЗМІ є важливим інструментом для формування класової свідомості та боротьби за соціальну справедливість» [141, с 61].

У XX столітті друковані ЗМІ стали основним засобом формування масової культури та пропаганди. Газети, журнали та книжки використовувалися для поширення ідеологій, реклами та розважального контенту. Г. Маркузе у своїй праці «Одновимірна людина» стверджував: «Друковані ЗМІ стали інструментом контролю, який формує потреби та бажання людей у відповідності з інтересами влади» [140, с. 40].

У цифрову епоху друковані ЗМІ стикаються з новими викликами, такими як конкуренція з онлайн-платформами, зниження тиражів та зміна моделей споживання інформації. Однак вони продовжують грати важливу роль у формуванні публічної сфери. М. Кастельс у своїй праці «Інформаційна ера: економіка, суспільство та культура» зазначав: «Друковані ЗМІ залишаються важливим елементом інформаційної сфери; навіть у цифрову епоху» [88, с. 90].

Радіо з'явилося на початку XX століття і швидко стало основним засобом масової комунікації. Воно дозволяло передавати інформацію в реальному часі, що було особливо важливим під час війн, політичних криз та соціальних змін. М. Маклюен у своїй праці «Розуміння медіа: розширення

людини» писав: «Радіо стало продовженням нашого слуху, яке дозволило нам почути світ на відстані» [147, с. 79]. Радіо використовувалося не лише для передачі новин, але й для пропаганди, розваг та культурного просвітництва. Наприклад, під час Другої світової війни радіо стало основним засобом впливу на громадську думку.

Телебачення, яке стало популярним у середині XX століття, змінило спосіб сприйняття інформації. Воно поєднувало звук та зображення, що робило його більш привабливим та ефективним засобом комунікації. Телебачення стало основним джерелом розваг, освіти та інформації для мільйонів людей. Воно впливало на формування культурних норм, цінностей та поведінки. У другій половині XX століття радіо та телебачення стали глобальними засобами комунікації. Вони дозволяли передавати інформацію через кордони, що сприяло розвитку міжнародного діалогу та культурного обміну. М. Кастельс у своїй праці «Інформаційна ера: економіка, суспільство та культура» зазначав: «Радіо та телебачення стали важливими елементами глобальної інформаційної сфери, які зближують народи та культури» [87, с.112].

Сьогодні радіо активно інтегрується з цифровими платформами, такими як подкасти, стримінг та соціальні мережі. Це дозволяє йому залучати молоду аудиторію та залишатися актуальним у цифрову епоху. Телебачення активно використовує інтерактивні формати, такі як Smart TV, відео на вимогу (VOD) та інтеграцію з соціальними мережами. Це дозволяє глядачам отримувати персоналізований контент та брати участь у створенні програм.

Телефонний зв’язок, виникнувши як технічний інструмент передачі голосу, перетворився на феномен, що глибоко має вплив на соціальні взаємини, структуру спілкування та навіть онтологію людського буття. Якщо традиційна філософія комунікації акцентувала увагу на мовленнєвому взаємозв’язку як основі суспільства, то телефон вніс радикальні зміни: він відокремив голос від тіла, перетворивши його на самостійний об’єкт передачі [3]. Маклюенівське «засіб є повідомленням» можна розглядати як ключ до

розуміння, що телефон не просто передає інформацію, а конституює новий тип соціальної реальності [147].

У дотелефонну епоху спілкування було тісно пов’язане з фізичною присутністю, жестами, просторовою близькістю. Телефон усунув цю необхідність, створивши «акустичний простір», де голос існує поза тілом [147]. Проте ця свобода має зворотний бік: як зазначає Ж. Бодріяр, телефонна розмова - це симулякр присутності, ілюзія близькості, яка може приховувати справжню соціальну ізоляцію [48]. У цифрову епоху цей ефект посилюється: месенджери, голосові повідомлення та відеодзвінки створюють «гібридну комунікацію», де реальність постійно перемикається між фізичним і віртуальним.

У координатах сучасної філософії техніки інформаційні технології розглядаються не як аксіологічно нейтральні інструменти, а як потужні сили, що глибинно переформатовують спосіб нашого мислення та структурують повсякденний досвід. Показовим прикладом такої антропологічної трансформації є вплив телефонного зв’язку, який докорінно змінив одразу кілька фундаментальних вимірів людського існування. Передусім ідеться про утвердження імперативу миттєвості реакції. Зникнення природної часової затримки між запитанням та відповіддю радикально трансформувало наше відчуття часу, перевівши комунікацію в режим безперервного та прискореного сьогодення, де вимагається швидка, майже рефлекторна відповідь.

Разом із цим, постійна зануреність у цифрові потоки неминуче призводить до фрагментації уваги. Технологічна можливість одночасно «бути присутнім» у кількох віртуальних просторах, ведучи паралельні розмови в різних месенджерах, розпорошує когнітивний ресурс особистості. Таке багатозадачне середовище зумовлює поверхневе засвоєння інформації, витісняючи здатність до вдумливої та тривалої концентрації. Наслідком такої гіперкомунікативності стає поява парадоксального феномену нової самотності. Тотальна доступність людини через смартфон та її постійне перебування на зв’язку конструюють лише переконливу ілюзію соціальної

близькості. Натомість комунікація, позбавлена автентичної емоційної присутності та зведена до обміну короткими повідомленнями, не долає екзистенційної ізоляції, а навпаки - сприяє глибокому емоційному виснаженню суб'єкта. Сучасний смартфон - це вже не просто засіб зв'язку, а «продовження» людини, яке інтегрує в собі функції соціалізації, праці, розваг [156]. Це створює феномен «цифрового двійника»: наша ідентичність тепер існує і в аналоговому, і в цифровому вимірах, що породжує нові форми відчуження [91].

З філософської та медіатеоретичної точок зору телефонний зв'язок постає не просто як утилітарна технологія, а як потужний каталізатор глибинних антропологічних та соціокультурних змін. Цей медіум докорінно переформатував фундаментальні координати людського буття, насамперед, - просторовий вимір. Завдяки електронній комунікації зникла необхідність фізичної близькості для встановлення соціального контакту: технологія фактично скасувала просторові обмеження, дозволяючи суб'єктам підтримувати безпосередні міжособистісні відносини незалежно від географічних відстаней. Відбувся радикальний онтологічний зсув від локалізованого «простору місць» до глобального «простору потоків».

Не менш суттєвої трансформації зазнав і час. Хоча на ранніх етапах телефон вимагав синхронної участі, його подальша еволюція (поява мобільних пристроїв, голосової пошти та текстових повідомлень) звільнила комунікацію від вимоги одночасної присутності співрозмовників, перевівши її у гнучкий асинхронний режим. Ця зміна дала змогу людині самостійно керувати рівнем власної доступності, уникаючи психологічного тиску розмов у реальному часі та конструюючи індивідуалізований часовий контур. Ці просторово-часові метаморфози призвели до радикальної перебудови самої структури соціальних зв'язків. Телефонна комунікація за своєю природою виявилася несумісною з традиційною ієрархічною (бюрократичною) системою: швидкість та прямота телефонного контакту дозволяють легко оминати вертикальні ланцюги управління. На зміну суворій ієрархії прийшла гнучка мережна логіка

соціальної організації. У цій новій парадигмі суспільні інститути та міжособистісні контакти формуються як інтерактивне «безшовне павутиння» горизонтальних зв'язків, де статус і влада визначаються не посадою, а швидкістю доступу до інформації та включеністю в мережу.

За Ю. Габермасом, комунікативна дія є основою соціальних взаємин, а телефонний зв'язок стає інструментом, який трансформує простір комунікації [114]. Він дозволяє подолати фізичні бар'єри, але водночас створює нові форми соціальної відчуженості. Ж. Бодріяр розглядає телефон як частину симулятивної реальності, де спілкування втрачає свою автентичність, перетворюючись на обмін знаками [51].

З розвитком цифрових технологій телефонний зв'язок перетворився на частину глобальної інформаційної мережі. М. Кастельс описує це як формування «мережного суспільства», де комунікація стає основою соціальних структур [85]. Сучасні смартфони інтегрують у собі не лише голосовий зв'язок, а й доступ до інтернету, соціальних мереж та штучного інтелекту, що змінює саму природу людської взаємодії з інформацією.

Телефонний зв'язок постає не просто як технічний винахід, а як визначальний етап еволюції взаємодії людини з інформаційною сферою. Він не лише модернізував механізми комунікації, але й здійснив глибинний вплив на архітектоніку соціальних структур, людську свідомість та базові параметри сприйняття реальності, підготувавши ґрунт для подальших технологічних зламів.

Закономірним продовженням та радикальним поглибленням цієї еволюції стала поява Інтернету. Вийшовши за межі суто технічного засобу обміну інформацією, глобальна мережа фактично конституювала принципово новий тип соціальної реальності. Філософська рефлексія цього феномена дозволяє розкрити його сутність через три фундаментальні виміри. Передусім Інтернет розглядається як інноваційний епістемологічний простір, що докорінно переформатовує традиційні стратегії отримання, верифікації та трансляції знань, перетворюючи їх на безперервний гіпертекстовий потік.

Водночас він виступає як потужний трансформатор соціальних зв'язків, який деконструює класичні локальні ієрархії та змінює природу міжособистісних відносин, підпорядковуючи їх логіці відкритої мережної взаємодії. Глобальна інфосфера діє як безпрецедентний чинник антропологічної зміни, що безпосередньо впливає на конструювання людської ідентичності. Технологія змушує суб'єкта безперервно переосмислювати власне буття, межі своєї автономії та способи самопрезентації в умовах тотальної віртуалізації.

Концептуалізація «мережного суспільства», запропонована М. Кастельсом, виходить далеко за межі суто технічного опису інформаційних технологій, висуваючи на перший план тезу про радикальну трансформацію самих соціальних структур. Якщо в межах традиційних індустріальних суспільств влада була жорстко прив'язана до контролю над матеріальними ресурсами та спиралася на розгалужену систему дисциплінарних інституцій, то в цифрову епоху формується принципово інша типологія владних відносин.

За М. Кастельсом, у цій новій реальності ключовим ресурсом домінування стає вже не фізичний примус чи капітал, а управління комунікацією [86, с. 43]. Ця нова інфовлада реалізується насамперед через здатність генерувати глобальні інформаційні потоки, що фактично перетворює платформи соціальних медіа на новітні монопольні центри виробництва знань. Наступним визначальним важелем виступає можливість фільтрувати й ранжувати інформацію: у цьому процесі цифрові алгоритми перебирають на себе функцію невидимих цензорів, які непомітно для суб'єкта конструюють його картину світу. Зрештою, така мережна архітектура дозволяє ефективно маніпулювати людською увагою, перетворюючи її на дефіцитний актив, а саму «економіку кліків» - на головну валюту влади та дієвий інструмент структурного контролю в сучасному суспільстві.

Концептуалізація Ш. Теркл феномену «перформативного монологу» в соціальних медіа висвітлює фундаментальний зсув у самій природі міжособистісної комунікації. Якщо традиційний діалог ґрунтувався на взаємності, емпатії та автентичному обміні думками, то сучасні платформи

трансформували спілкування у безперервну самопрезентацію, де головною інтенцією постає не взаємодія, а конструювання власного публічного образу. У цій новій парадигмі повсякденність перетворюється на безперервний кастинг, кожен момент якого оцінюється крізь призму публічної привабливості [195, с. 312]. Показовим проявом цього є селфі, яке починає виконувати функцію своєрідної соціальної валюти: з акту простого самовираження воно перетворюється на інструмент позиціювання та доведення власного статусу.

Водночас відбувається тотальне кураторство реальності, коли користувачі не просто фіксують життя, а ретельно його режисують за допомогою фільтрів та постановки кадрів. Це породжує так званий «синдром упущеної реальності» (FOMO), за якого справжні екзистенційні переживання підміняються їх симуляцією для стрічки новин, а інтимні моменти дедалі частіше стають частиною публічного контенту, радикально розмиваючи межу між приватним і суспільним та ведучи до втрати життєвої автентичності.

Варто наголосити, що соціальні медіа не є нейтральними технічними майданчиками - вони активно структурують наше світосприйняття через низку прихованих алгоритмічних механізмів. Зокрема, фільтри платформ створюють «ехокамери», де користувачеві пропонується переважно той контент, що підтверджує його вже наявні переконання. Це суттєво посилює соціальну поляризацію та конструює паралельні інформаційні реальності, де навіть об’єктивні факти стають предметом суперечок.

Паралельно діє логіка економіки уваги: алгоритми надають пріоритет контенту, що викликає сильні, часто деструктивні емоції (гнів, здивування, заздрість), що призводить до нормалізації тролінгу та стрімкого поширення сенсаційної дезінформації. Як наслідок, формується ерзац віртуальної соціальності, де автентичні дружні зв’язки заміщуються кількістю підписників, а повноцінні розмови редукуються до формальних лайків та коментарів, що, згідно з дослідженнями, лише поглиблює відчуття самотності серед найактивніших користувачів. Цю суперечливу ситуацію Ш. Теркл

влучно діагностує як стан «самотності в натовпі» [194, с. 76]. Попри ілюзію глобального зв'язку та наявність тисяч віртуальних контактів, людина часто відчуває глибоку екзистенційну ізоляцію, оскільки спілкування через екран, позбавлене важливих невербальних сигналів, зумовлює гострий дефіцит емпатії та робить взаємини вкрай поверхневими.

Більше того, постійна орієнтація на публічне схвалення провокує відчуження суб'єкта від самого себе - втрату зв'язку з власними справжніми емоціями та потребами. Перформативний монолог стає каталізатором масштабної антропологічної трансформації, що спричиняє комерціалізацію особистого життя як контенту для монетизації, втрату інтимності та глибоку кризу ідентичності, коли індивід більше не здатний визначити себе поза межами власної цифрової присутності. Протистояти цим деструктивним тенденціям можливо через впровадження усвідомлених соціокультурних практик. Надійним запобіжником може слугувати цифровий мінімалізм, що передбачає жорстке обмеження часу перебування в мережі, а також свідоме повернення до аналогового спілкування - безпосередніх зустрічей віч-на-віч, вільних від екранів. Фундаментальною ж умовою збереження людської автономії залишається розвиток критичної медіаграмотності, яка дозволяє індивіду чітко усвідомлювати механізми впливу алгоритмів на свідомість і захищати власний інтелектуальний та емоційний суверенітет [196].

Концепція інфосфери, запропонована Л. Флоріді, становить радикальне переосмислення онтологічних підстав людського існування в цифрову епоху. Інфосфера розглядається не як технічне середовище, а як фундаментальний простір буття, де традиційні онтологічні категорії зазнають суттєвої трансформації [97]. Епоха постправди як наслідок алгоритмічної організації інфосфери демонструє глибоку кризу епістемологічних підстав сучасного суспільства. Алгоритми соціальних медіа, орієнтовані на максимізацію користувацької уваги, створюють селективну реальність, де емоційний резонанс домінує над фактологічною достовірністю. Це призводить до формування альтернативних епістемічних спільнот, які існують у паралельних

інформаційних просторах з власними системами довіри та критеріями істинності.

Феномен цифрової несвідомості висвітлює новий вимір психічної організації людини. Таргетована реклама, системи рекомендацій та предиктивні алгоритми формують цифровий профіль користувача, який часто виявляє приховані мотиви та бажання, не усвідомлювані самим індивідом. Це породжує парадоксальну ситуацію, коли технологічні системи володіють більш повним знанням про людину, ніж вона сама про себе.

Новий вимір влади в інфосфері характеризується переходом від традиційних форм політичного впливу до алгоритмічного управління. Великі технологічні корпорації через дизайн інтерфейсів, системи мотивації та механізми формування звичок здійснюють непрямий контроль над соціальною поведінкою. Ця влада є більш тонкою та ефективною, оскільки реалізується через внутрішні мотивації користувачів, а не через зовнішній примус.

У межах інфосфери справжнє і віртуальне втрачають чіткі онтологічні межі. Цифрові об’єкти набувають соціальної ваги, а фізична реальність все більше інтегрує в себе віртуальні елементи. Це призводить до появи гібридних форм буття, де традиційні онтологічні категорії потребують переосмислення.

Демократичні інститути в умовах інфосфери стикаються з принципово новими викликами. Алгоритмічна тиранія проявляється у формуванні інформаційних бульбашок, маніпуляції громадською думкою через мікротаргетування та ерозії публічного простору як арени раціонального дискурсу. Це ставить під загрозу самі підстави демократичного врядування, заснованого на інформованому громадянському виборі.

Людина в умовах постлюдської комунікації змушена перевизначати власну ідентичність. Традиційні антропологічні категорії стають недостатніми для опису гібридного буття, що поєднує біологічні, технічні та інформаційні компоненти. Це вимагає розробки нової антропологічної парадигми, здатної концептуалізувати людину в умовах глибокої інтеграції з інфосферою.

Л. Флоріді пропонує розглядати інфосферу не просто як технологічне середовище, а як нову фазу еволюції буття, що вимагає розробки відповідної етичної та філософської рамки. Це передбачає переосмислення таких фундаментальних категорій як ідентичність, свобода, відповідальність у контексті все більш тісної взаємодії людини з інтелектуальними технологіями [97].

Інтернет і соціальні медіа — це не просто інструменти, а метафізичні простори, де:

- справжнє і віртуальне переплітаються;
- демократія може перетворюватись на тиранію алгоритмів;
- людина мусить перевизначати себе в умовах постлюдської комунікації.

Сучасне мистецтво переживає радикальну трансформацію під впливом цифрових технологій, що призводить до переосмислення його онтологічного статусу, соціальної функції та творчого процесу. Цей перехід можна простежити через кілька ключових аспектів.

Естетика цифрового мистецтва формує принципово нову мову виразності. Від інтерактивних інсталяцій до нейромережних творів, мистецтво перестає бути статичним об’єктом, перетворюючись на динамічний процес. Генеративні алгоритми створюють твори, які еволюціонують у часі, стираючи межі між творцем і творінням. Це викликає філософські питання про авторство та творчу волю в умовах колаборації людини і штучного інтелекту [176].

Соціальні медіа трансформували мистецтво в масовий культурний продукт. Платформи, такі як Instagram чи TikTok, стали новими виставковими просторами, де естетичний вплив вимірюється кількістю лайків і репостів. Це породжує феномен інстаграмного мистецтва - творів, створених спеціально для вірусного поширення в соцмережах. Такі твори часто жертвують глибиною заради миттєвого емоційного впливу [94].

Технології віртуальної та доповненої реальності відкривають нові виміри художнього досвіду. Відтворення класичних творів у віртуальному просторі чи створення цілих цифрових музеїв змінює традиційне сприйняття

мистецтва. Це ставить питання про автентичність естетичного переживання, коли глядач взаємодіє не з фізичним об’єктом, а з його цифровою симуляцією.

Криптомистецтво та NFT революціонізують ринок мистецтва, перетворюючи твори на унікальні цифрові активи. Блокчейн-технології створюють нові моделі авторських прав і монетизації творчості. Однак це ж породжує парадокс - мистецтво, засноване на ідеї унікальності, існує в умовах нескінченного цифрового відтворення.

Філософія мистецтва в цифрову епоху стикається з низкою фундаментальних питань: Чи зберігається аура унікальності в умовах цифрового відтворення? Як змінюється поняття авторства в колаборації зі штучним інтелектом? Чи можна вважати мистецтвом твори, створені виключно для алгоритмів соціальних мереж? Яку роль відіграє випадковість у генеративному мистецтві? Ці питання вказують на глибоку трансформацію не лише мистецьких практик, а й самих філософських підстав естетики. Мистецтво сьогодні стає лабораторією для експериментів з новими формами буття в інфосфері, відображаючи і водночас формуючи цифрову реальність. Сучасне мистецтво переживає фундаментальну трансформацію під впливом цифровізації, що потребує філософського осмислення в контексті взаємодії людини з інформаційною сферою. Згідно з Л. Флоріді, інфосфера створює новий онтологічний простір, де традиційні категорії втрачають свою чіткість [98]. Це особливо помітно в мистецтві:

1. Дематеріалізація мистецького об’єкта: від фізичних артефактів до цифрових сутностей;

2. Колективність творчого процесу (співавторство людини та алгоритмів);

3. Інтерактивність як нова парадигма естетичного досвіду.

Аналіз В. Беньяміна щодо впливу технічного відтворення на мистецтво набуває нового звучання в умовах сучасних цифрових технологій. Його концепція втрати аури унікальності мистецького твору в результаті механічного відтворення сьогодні посилюється на кілька порядків [138]. В.

Беньямін констатував, що технічне відтворення змінює саму природу мистецтва, переносячи акцент з культової цінності на виставкову. У цифрову епоху цей процес досягає нової фази. Якщо фотографія і кінематограф початку XX століття демократизували доступ до мистецтва, то сучасні цифрові технології радикалізують цю демократизацію, трансформуючи не лише спосіб поширення, а й саму сутність мистецького твору [138].

Сучасні технології створюють принципово нову ситуацію:

- цифрові твори мистецтва існують у формі нескінченно відтворюваних файлів;

- генеративні алгоритми здатні створювати унікальні мистецькі об’єкти без прямої участі людини;

- NFT-технології намагаються повернути поняття унікальності в цифрове мистецтво;

- віртуальна реальність створює нові виміри художнього досвіду.

Філософський парадокс сучасності полягає в тому, що технології, які повністю нищать традиційну ауріатичність мистецького об’єкта, одночасно створюють нові форми унікальності. Цифровий файл може бути нескінченно відтворюваним, але його блокчейн-ідентифікація як NFT намагається відновити сакральний статус мистецького твору.

Більш того, якщо класичний аналіз В. Беньяміна фіксував передусім відчуження художнього твору від його традиційного контексту (втрату його неповторної «аури»), то сучасні інформаційні технології призводять до радикальнішого явища - відчуження та фактичного зникнення самого поняття «оригіналу». У вимірі цифрового мистецтва першоджерело найчастіше редукується до базового алгоритмічного коду, здатного генерувати унікальні та динамічні варіації для кожного окремого глядача. Така глибинна онтологічна трансформація вимагає ґрунтовного переосмислення всього спектра традиційних естетичних категорій. Передусім проблематизується феномен авторства, яке в умовах постійної колаборації людини зі штучним інтелектом набуває розподіленого чи гібридного характеру.

Водночас потребують докорінної ревізії критерії художньої цінності у світі нескінченного технічного відтворення, а також самі атрибути справжності та автентичності цифрових мистецьких об’єктів. Зрештою, трансформується природа естетичного досвіду, що відтепер дедалі частіше розгортається в імерсивних віртуальних просторах, де стирається межа між творцем, твором та аудиторією. З огляду на це, беньямінівський аналіз епохи технічної відтворюваності сьогодні потребує суттєвого концептуального розширення. Новітні медіатехнології не обмежуються простим посиленням описаних ним тенденцій механічної реплікації - вони конструюють принципово нові феномени, які долають межі його оригінальної теорії. Ця ситуація ставить перед сучасною філософією мистецтва безпрецедентні виклики, відповідь на які вимагає розробки цілком нового теоретико-методологічного апарату для адекватного осягнення цифрової естетичної реальності.

Концептуалізація мережного суспільства М. Кастельса слугує надійним методологічним ключем для осягнення глибинних трансформацій сучасної мистецької комунікації [6]. В епоху тотальних інформаційних потоків твір мистецтва остаточно втрачає статус статичного об’єкта пасивного споглядання, перетворюючись на динамічний і невід’ємний елемент глобальної комунікаційної системи. Яскравим втіленням цього процесу стають віртуальні музеї та цифрові виставки, що репрезентують принципово новий тип художнього простору. У цьому середовищі не лише стираються традиційні географічні межі естетичного сприйняття, а й конструюється складна гібридна реальність, яка органічно поєднує фізичний та цифровий досвід. Відповідно, докорінно змінюється роль самого глядача: з пасивного спостерігача він трансформується в активного співучасника мистецького процесу, що, у свою чергу, стимулює виникнення інноваційних кураторських практик, повністю адаптованих до специфіки віртуального середовища.

Філософський аналіз цих явищ виявляє глибоку трансформацію природи художньої комунікації, статусу мистецького твору, ролі художника в суспільстві, механізмів формування мистецької цінності.

Філософський аналіз симулякризації мистецтва в епоху штучного інтелекту потребує глибокого розуміння трансформації його природи. Роботи Ж. Бодріяра про симуляцію знаходять нове втілення в контексті генеративного мистецтва, де традиційні категорії втрачають свою чіткість [44].

Ж. Бодріяр описував суспільство, в якому знаки втрачають зв'язок із реальністю. У випадку генеративного мистецтва ми спостерігаємо радикалізацію цього процесу. Алгоритми штучного інтелекту створюють образи, які не мають оригіналу в класичному розумінні. Вони не наслідують реальність, а генерують нову гіперреальність, засновану виключно на математичних моделях [49].

Ключовий аспект цієї трансформації - зміна природи авторства. Класичне мистецтво передбачало наявність творчого суб'єкта, який через свій досвід і світогляд творить нові форми. Генеративні системи працюють за принципом статистичної оптимізації, не маючи ні свідомості, ні інтенційності. Це ставить під сумнів саму можливість розглядати їх продукцію як мистецтво в традиційному сенсі. Естетичний досвід у таких умовах також зазнає суттєвих змін. Якщо раніше сприйняття мистецтва було діалогом між творцем і глядачем, то тепер людина взаємодіє з продуктом алгоритмічної обробки даних. Це породжує феномен проєктування сенсу на об'єкти, які самі по собі його не містять.

Сучасна ситуація пропонує два можливі сценарії розвитку. З одного боку, ми можемо спостерігати остаточне відділення мистецтва від людського досвіду, коли творчість повністю зводиться до алгоритмічних процесів. З іншого боку, існує потенціал для переосмислення ролі людини як куратора та інтерпретатора, який надає сенс машинним генераціям. Перспективи розвитку мистецтва в цьому контексті потребують нового філософського осмислення. Важливо не просто констатувати зміни, а зрозуміти, як зберегти гуманістичну

складову творчості в умовах, коли технології здатні імітувати будь-які художні процеси. Це вимагає розробки нових теоретичних підходів, які б враховували як технологічні можливості, так і антропологічні потреби.

Мистецтво сьогодні - це важливий інструмент розуміння взаємодії людини з інформаційною сферою. Воно:

1. Відображає трансформацію людського буття в цифрову епоху;
2. Стає полем експериментів з новими формами комунікації;
3. Допомагає осмислити антропологічні зміни.

Сучасне мистецтво перестає бути лише сферою естетичного вираження, перетворюючись на потужний інструмент осмислення глибинних трансформацій, які переживає людство в епоху цифрових технологій. Його роль у контексті взаємодії з інформаційною сферою виявляється на кількох рівнях. Мистецтво стає своєрідним дзеркалом, яке фіксує фундаментальні зміни в способі існування людини. Цифрові технології не просто змінюють наші зовнішні практики – вони трансформують саму природу людської свідомості, сприйняття реальності та соціальних взаємин. Сучасні художники, працюючи з новими медіа, інтерактивними інсталяціями чи алгоритмічним мистецтвом, візуалізують ці процеси, роблячи їх доступними для рефлексії.

Від віртуальної реальності до NFT-мистецтва – кожна нова форма стає матеріалізацією філософських питань про природу реальності, ідентичності та спілкування в цифрову епоху. Мистецтво сьогодні виступає лабораторією, де тестуються принципово нові моделі взаємодії. Генеративні системи на основі ШІ, колаборації людини з алгоритмами, інтерактивні інсталяції – все це створює прецеденти майбутніх комунікаційних практик. У цих експериментах виникають питання про природу творчості, авторства та спільної діяльності в умовах, коли традиційні категорії втрачають свою чіткість. Мистецтво стає простором, де апробуються не лише нові технології, а й нові форми соціальності [115].

Найважливіша функція сучасного мистецтва полягає в його унікальній здатності фіксувати та концептуально інтерпретувати глибинні зрушення в

людській природі. В умовах, коли новітні інформаційні технології дедалі інтенсивніше інтегруються в нашу тілесність та структуру свідомості, художня рефлексія перетворюється на визначальний епістемологічний ключ до осягнення екзистенційних викликів сьогодення. Передусім, мистецькі практики дозволяють глибоко дослідити радикальну трансформацію нашого сприйняття простору і часу в цифрову добу. Водночас мистецтво спонукає до переосмислення фундаментального питання про сутність людського буття в епоху стрімкого розвитку штучного інтелекту, а також допомагає знайти орієнтири для збереження автентичної ідентичності у гіперреальному вимірі тотальних цифрових симулякрів. Через художні практики ми отримуємо можливість не лише констатувати ці зміни, а й емоційно пережити їх, що робить складні філософські концепції доступними для ширшого сприйняття.

Однією з ключових характеристик сучасної інфосфери є її парадоксальність. Цифрове середовище відкриває безпрецедентні можливості для особистісної емансипації: глобальні мережі забезпечують вільне самовираження, доступ до знань та участь у творчості. У цифрову добу ця теза набуває буквального сенсу: культурний обмін здійснюється через комунікаційні технології, формуючи нові колективні смисли та практики. Інтернет та соціальні медіа стали платформами для креативності, співтворчості й обміну ідеями, реалізуючи гуманістичний потенціал інформаційних технологій.

Український досвід підкреслює, що розв’язання парадоксу інформаційної сфери потребує поєднання технологічного прогресу з гуманістичними цінностями. З одного боку, цифрова реальність повинна слугувати розвитку особистості, підтримувати плюралізм думок і творчий пошук. З іншого необхідно запобігати перетворенню інфосфери на середовище тотального контролю. Українська філософська думка, спираючись на традиції боротьби за свободу слова та актуальний досвід протистояння інформаційній агресії, робить суттєвий внесок у глобальне осмислення цих проблем. Саме завдяки такому дискурсу стає можливим

критичне переосмислення цифрової онтології сучасності: утвердження людини як активного суб'єкта інформаційного світу, а не його пасивного об'єкта. Це відкриває шлях до гармонізації парадоксів інфосфери – коли емансипація не обертається новими формами несвободи, а креативність не губиться в алгоритмічних лабіринтах, а навпаки, розквітає у взаємодії людини і технології на засадах гуманізму та етики [5].

Дослідження еволюції взаємодії людини та інформаційної сфери демонструє глибоку трансформацію комунікаційних процесів, яка вплинула на всі аспекти суспільного буття – від культури і мистецтва до соціальної організації та індивідуальної свідомості [8]. А саме:

1. Усна традиція заклала основи інформаційного обміну, сформувавши механізми колективної пам'яті та соціальної консолідації;

2. Письмова культура (від клинопису до друкарства) інституалізувала знання, зробивши їх незалежними від безпосередньої комунікації, що сприяло науковому прогресу та демократизації освіти;

3. Технологічні революції (телефон, радіо, телебачення) стерли географічні бар'єри, але одночасно трансформували природу міжособистісних зв'язків;

4. Цифрова ера (інтернет, соціальні медіа, ШІ) створила глобальну інформаційну сферу, де реальне і віртуальне переплітаються, породжуючи нові форми ідентичності, творчості та соціальної участі.

Сьогодні ми можемо констатувати титанічні зрушення в інформаційній сфері, а саме переходи:

- від матеріальності до цифровості: інформація перестала бути прив'язаною до фізичних носіїв, ставши потоковою та нескінченно відтворюваною;

- від ієрархії до мережності: традиційні інституції (ЗМІ, освіта, мистецтво) втрачають монополію на знання через децентралізовані комунікаційні платформи;

- від автентичності до симуляції: алгоритмізація контенту, генеративний ШІ і NFT стирають межі між оригіналом і копією, ставлячи питання про природу творчості та авторства.

Сучасна інформаційна сфера потребує переосмислення класичних філософських категорій:

- епістемологія: як відрізнити знання від дезінформації в умовах алгоритмічної селективності?

- Етика: хто несе відповідальність за контент, створений штучним інтелектом?

- Антропологія: чи зберігається людська ідентичність у світі цифрових аватарів і віртуальних спільнот?

Майбутнє взаємодії людини з інформаційною сферою залежатиме від здатності збалансувати технологічний прогрес і гуманістичні цінності, розвинути критичну медіаграмотність для протистояння маніпуляціям, створити етичні та правові рамки для регулювання цифрового середовища. Еволюція інформаційної сфери - це не лише історія технологій, а й дзеркало змін у людській свідомості. Від усних оповідей до нейромережних творів, людина продовжує шукати нові способи самовираження та комунікації, але тепер у просторі, де реальність постійно перевизначається. Завдання філософії - допомогти осмислити цю трансформацію, зберігаючи баланс між інноваціями і людяністю.

1.3 Концептуальні підходи до осмислення взаємовідносин людини та інформаційної сфери

У наш час інформація стала не лише основним ресурсом, але й важливою онтологічною частиною життя. Людина не просто взаємодіє з інформацією, вона живе в просторі даних, який складається з текстів, зображень, символів, алгоритмів і потоків даних. У нових реаліях інформаційна взаємодія стає основним засобом формування соціальності, суб’єктності та навіть самого

буття, а не лише утилітарним засобом. Відповідно, для її аналізу потрібні глибокі теоретичні дослідження, які виходять за межі окремих дисциплін і базуються на міждисциплінарному підході.

Сьогодні багато наукових і філософських напрямів впливають на те, як формуються теоретичні підходи до розуміння того, як людина взаємодіє з інформаційною сферою. Насамперед це філософія, яка розглядає інформацію як культуру, знання та феномен, а також як онтологічний і епістемологічний предмет. Такі філософи, як Ж. Бодріяр, Ю. Габермас, М. Кастельс М. Маклюен, Л. Флоріді, М. Фуко та інші досліджують природу комунікації, вплив техніки на людину та трансформацію ідентичності в цифрову епоху. Їхні ідеї дають можливість побачити, як взаємодія інформаційних потоків змінює суспільне життя, так само як і способи існування людини у світі.

Одним із важливих аспектів є соціологічний. Соціологія інформації, теорії комунікативної дії, дослідження публічної сфери та дослідження соціальних мереж аналізують, як цифрові медіа змінюють структури суспільства, формують громадську думку та створюють мережне суспільство. У цьому випадку взаємодія з інформацією стає фундаментальною частиною нового соціального буття.

Як додатковий компонент міждисциплінарного підходу, медіатеорія зосереджується на тому, як різні форми передавання інформації, від письма та друку до телебачення, інтернету та штучного інтелекту, визначають способи мислення, комунікації та організації досвіду. У цьому контексті важливим є розуміння того, що медіа активно впливають на культуру та свідомість, а не просто є нейтральними посередниками. Згідно з М. Маклюеном, «медіа - це повідомлення», тобто спосіб розповсюдження інформації часто має більше значення, ніж сама інформація [147].

Нарешті, кібернетика та пов’язані з нею теорії інформаційних систем значною мірою сприяли формуванню нашого сучасного розуміння інформаційної взаємодії як процесу передачі, обробки та управління даними. У результаті робіт К. Шеннона та інших було створено математичний і

технічний апарат, який дозволив розглядати інформацію як об'єктивну величину, яку можна виміряти, оптимізувати та контролювати. З іншого боку, критичний аналіз наслідків цифровізації, алгоритмізації суспільного життя та розмивання приватного та публічного доповнює об'єктивність таких підходів.

Концептуальний аналіз взаємодії людини та інформаційної сфери не може бути зосереджений на одній точці зору. Він вимагає комплексного розуміння, яке включає як розуміння сутності інформації (філософський вимір), так і вивчення її ролі в суспільстві (соціологічний вимір), медіаційних механізмів (медіатеорія), а також основ інфраструктури та алгоритмів (кібернетичний вимір).

У цьому підрозділі ми розглянемо основні теоретичні підходи до розуміння інформаційної взаємодії. Ми розглянемо як традиційні філософські концепції, так і сучасні міждисциплінарні концепції. Особлива увага буде приділена ідеям таких мислителів, як Ж. Бодріяр, Ю. Габермас, М. Кастельс М. Маклюен, Ш. Теркл, Л. Флоріді, М. Фуко, які запропонували нове розуміння інформаційної сфери як простору символічного, комунікативного, етичного та екзистенційного.

У сучасному світі цифрових алгоритмів і миттєвих комунікацій людство постійно повертається до фундаментальних питань, що таке інформація. Яка її мета? І чи є передача знань чимось більшим, ніж просто обмін інформацією? Ці питання були актуальними ще в античні часи, коли Платон і Аристотель заклали основи західної філософської традиції. Їхнє розуміння знання включає глибокі метафізичні концепції, а не просто теоретичні спроби визначити щось. Вони бачать знання як процес сенсотворення, а не просто фактичну передачу [37]. Знання Платона – це пригадування минулого, а не отримання нового знання. У діалозі «Менон» він стверджує, що навчання це лише пригадування, а душа вже володіє досконалим знанням, коли вона перебуває у світі ідей до втілення в тіло [161]. Таким чином, будь-яка інформація, яку ми отримуємо, є важливою для того, щоб ми могли краще зрозуміти те, що ми вже знаємо на

рівні душі. Платон визначає інформацію як передавання сенсу, який існує поза фізичним світом.

За відомою метафорою з «Держави», те, що ми бачимо, це лише тіні в печері. Тільки філософи можуть знайти істину, піднімаючись до світу ідей шляхом роздумів і розуму. У цьому випадку інформація є засобом підвищення душі до вищої реальності, а не об'єктом. Платон розуміє передачу знань як акт духовного пробудження, а не просто передачу символів [160].

Аристотель, учень Платона, розробляє парадигму, яка є суттєво іншою та глибшою. У його «Метафізиці» та «Органоні» знання складається з двох елементів: досвіду і розуму. Філософ не відриває сенс від дійсності, а шукає його в самих речах. Усе складається з двох компонентів: матерії і форми. Крім того, саме форма визначає те, що ми бачимо. У цьому сенсі інформація це не просто форма в чистому вигляді, як у Платона, а форма, втілена в речах, які можна побачити шляхом спостереження та логічного аналізу. Аристотель вважав, що передача знань - це процес, у якому вчитель, маючи поточні знання, вводить учня в потенціал, пробуджуючи в ньому здатність розуміти. У цьому випадку інформація є дією або енергією, яка реалізує потенціал пізнання.

Обидві парадигми згодні в одному: інформація має сенс лише в суб'єктивному досвіді. Платон сприймав це як досвід душі, що нагадує вічне, тоді як Аристотель сприймав це як розум, який пізнає структуру світу. Знання - це акт взаємодії, а не просто «передача пакунку» [37].

У наш час - епоху великих даних і штучного інтелекту - нам як ніколи варто звернутися до цих витоків. Бо знання можна отримати лише тоді, коли його значення зберігається. Крім того, справжнє знання завжди є актом зустрічі душі з ідеєю або розуму з формою. У складному процесі осмислення реальності та пізнання філософії Г.В.Ф. Геґеля та І. Канта є два полюси. З одного боку, їхні системи протистоять одна одній у своїх методах, а з іншого боку, вони перебувають у глибокому філософському дискурсі, у якому

реальність виникає як результат динамічної взаємодії суб'єкта та об'єкта, а не як щось дане.

У своїй «Критиці чистого розуму», І. Кант намагається знайти відповідь на постійне питання про те, яким може бути пізнання [6]. Його відповідь інноваційна та революційна, оскільки він стверджує, що ми не просто сприймаємо світ, а самі його структуруємо. Час і простір - це апріорні форми нашого чуттєвого розуміння, а не властивості речей. За допомогою категорій розсудку, таких як причинність, наш розум організовує емоційні відчуття. У цій картині реальність поділяється на ноумени, тобто речі поза досвіду, і феномени, тобто те, що ми можемо побачити. Людина ніколи не пізнає реальність у собі, замість цього вона пізнає лише свою уявлену картину, яка виникає в результаті апріорних структур свідомості. Таким чином, пізнання І. Канта це не відображення світу, а створення його в рамках можливого. Філософія І. Канта відрізняється тим, що стверджує межі розуму. Його аналітика та трансцендентальна естетика створюють карту пізнавального потенціалу людського розуму. Незважаючи на те, що вона забороняє перейти межу, вона чітко показує, де вона проходить [6].

У своїй роботі «Феноменологія духу» Г.В.Ф. Гегель відкидає розрив між ноуменальним і феноменальним на противагу І. Канту [4]. Філософ вважає, що реальність не існує поза пізнанням, а є процесом самопізнання Абсолютного духу. Г.В.Ф. Гегель вважає, що істина це процес, який проходить через заперечення, суперечності та синтез. Г.В.Ф. Гегель використовує діалектичний метод: кожна теза породжує свою протилежність (антитезу), і лише через подолання цих протилежностей (синтез) можна досягти нового рівня пізнання. Таким чином, реальність - це не просто сукупність речей, це логічно необхідний процес розгортання понять, у якому Дух усвідомлює себе через культуру, історію та філософію [4].

І. Кант розглядає протиставлення як межу між знаннями та незнаннями. Він ділить світ на те, що можна побачити, і те, що завжди залишиться поза ним. Перетворюючи сам процес пізнання на шлях реалізації реальності, Г.В.Ф.

Гегель розмиває цю межу. І. Кант обмежує розум щоб зробити розум абсолютним, Г.В.Ф. Гегель виводить його за межі самого себе. У творчості І. Канта людина живе в умовному світі, який він сам створив. У Г.В.Ф. Геґеля людина живе в світі, який мислить себе через неї. Обидва філософи є двома вершинами німецької класичної філософії, які забезпечують глибоке розуміння реальності та пізнання. Один чітко визначає границі досвіду, тоді як інший - використовує логіку розвитку, щоб зменшити ці границі. У сучасному світі їхні ідеї дають нам корисні вказівки: І. Кант заохочує продовжувати критичне мислення, Г.В.Ф. Гегель заохочує продовжувати рух Духу. Поєднання їхніх парадигм дає початок новій філософії знання, яка розглядає не лише предмет, але й сам процес пізнання.

Ми не просто живемо в інформаційному суспільстві, ми існуємо в інформаційному суспільстві. Нове філософське мислення необхідно в сучасній онтологічній реальності, де дані, алгоритми та мережі визначають не лише способи комунікації, але й саму структуру соціального буття. Таким чином виникла філософія інформації, заснована італійським мислителем Л. Флоріді, який є одним із найвидатніших філософів епохи цифрових технологій [96]. Інфосфера, як нове середовище буття у Л. Флоріді, стверджує, що людство досягло точки, коли інформація перестає бути інструментом, а стає середовищем нашого існування. Ми живемо в інфосфері, просторі, сформованому інформаційними структурами та відносинами, а не просто в світі інформації. Цей термін охоплює як цифрові технології, такі як мережі, пристрої та бази даних, так і всі соціальні та моральні контексти, в яких інформація існує [99]. Таким чином, інфосфера це не просто сукупність інформаційних каналів або медіа, але й новий світогляд людини. У ньому людина не тільки виступає користувачем, але й є інформаційним агентом, який взаємодіє з іншими агентами, такими як штучний інтелект.

Л. Флоріді створив інформаційну етику як самостійну галузь, що є одним із його найважливіших досягнень. Він стверджує, що традиційні принципи моралі, які базуються на фізичних діях у фізичному світі, не

відповідають новим реаліям. Цифровий простір зустрічає появу нових суб'єктів, таких як боти, штучний інтелект і цифрові двійники, а також появу нових форм відповідальності. Мислитель каже, що будь-яке порушення структури або стану інфосфери є морально проблемним, навіть якщо це не стосується конкретної людини. Це екологічний підхід до інформації, який ставить інформаційне середовище в центр моральної турботи [98].

Нова антропологія Л. Флоріді стверджує, що ми вже не homo sapiens, а homo digitalis люди, які мислять, діють і існують у цифровому середовищі. Ця зміна створює великі можливості для розвитку науки, особистості та демократії, але також несе загрози (інформаційна асиметрія, маніпуляції та спостереження). Л. Флоріді підкреслює, що мета філософії - не згадувати минуле, а переосмислити життя в нових контекстах, створюючи нові норми, цінності та моделі співжиття.

Л. Флоріді пропонує філософію, яка осмислює сучасність глибше, ніж будь-яка технофобія чи техноoптимізм. Він пропонує розглядати інформацію як основний принцип існування, а не як інструмент. Він поєднує чутливість до нових технологічних контекстів із глибиною класичної філософії. З цієї причини філософія інформації італійського мислителя є життєво необхідною теорією для тих, хто прагне жити усвідомлено в сучасному інформаційному світі. У сучасній філософській думці інфосфера розглядається не лише як технічне середовище комунікації, а як багатовимірна реальність, що визначає умови існування людини. Л. Флоріді визначає її як «екологію інформації», де взаємодіють усі інфоагенти люди, алгоритми, машини та символи [97]. Такий підхід підкреслює, що інформаційна сфера не є зовнішнім додатком до реальності, а її інтегральною частиною.

У цьому контексті слушним є визначення С. Пролеєва: «Інфосфера перетворилась на впливовий, в деяких вимірах вирішальний життєутворювальний чинник сучасної людини. Вона є постійним візаві всіх людських прагнень, ініціатив та місць присутності. Вона не лише відіграє роль

опосередкованої ланки будь-яких дій, а й все відчутніше стає джерелом людських сенсів, виборів, зрештою життєвих спонук» [28].

Це означає, що інфосфера перестає бути лише інформаційною оболонкою і стає життєвим простором, у якому формується нова антропологія людини. Як підкреслює С. Пролеєв, у глобалізованому світі «будь-які сфери життєдіяльності залишаються змістовно вразливими, якщо обмежуються “натуральним визначенням” явищ. Повнота розуміння має враховувати їхній дискурсивний ефект – тобто зміст, спрямованість та дію як дискурсивних практик» [29].

Це положення розширює горизонти філософського аналізу: взаємодія людини з інформаційною сферою є не лише інструментальною чи технічною, а смислотворчою, тобто такою, що визначає горизонти мислення й моральності. Особливе місце посідає концепт «інфовлади», що, на думку С. Пролеєва, «обумовлює новий антропологічний тип – сингулярність» [28]. Це означає, що в умовах цифрової епохи влада над інформаційними потоками стає владою над формуванням ідентичності, поведінки й навіть внутрішньої природи людини. Тут інфосфера постає не лише як комунікаційна система, а як механізм трансформації антропологічного статусу людини.

Додатково філософ описує феномен «світу без дійсності», підкреслюючи, що «інтегративним виразом трансформацій, що повсякчас витворюють глобальний світ, стало парадоксальне явище світу, який перестав бути дійсністю. У ньому незаперечний примат здобула видимість… Дійсність у глобальному світі перетворилась на релікт» [29]. Ця теза перегукується з ідеями Ж. Бодріяра про симулякри та гіперреальність, але водночас надає українській філософії власний оригінальний голос у глобальному дискурсі. Нарешті, український мислитель унаочнює дію інфосфери через феномен екрану: «її [інфовлади] унаочненням є екран електронного приладу (смартфона, ноутбука, планшета тощо), контакт з яким став для людини головним способом взаємодії зі світом» [29]. Це положення дозволяє говорити

про екран як головного медіатора сучасного буття, що визначає не лише комунікацію, але й антропологічну форму людської присутності у світі.

Таким чином, концепції С. Пролеєва «інфосфера як життєвий простір», «інфовлада як нова форма влади», «екран як медіатор реальності» та «світ без дійсності» дозволяють поглибити аналіз і показати, що взаємодія людини та інформаційної сфери має не лише соціальний чи технічний, а й онтологічний та антропологічний характер. Людина змінюється не тільки у своїй поведінці чи пізнанні, але й у фундаментальній структурі свого буття.

Попри відмінності у підходах, кожна з парадигм показує, що інформація ніколи не є самодостатньою даністю: вона завжди потребує онтологічного посередництва, структурного опосередкування або дискурсивної інтерпретації. Для Платона це душа, яка пригадує вічне, для Аристотеля це розум, який реалізує потенціал форми в матерії, для І. Канта це інструмент свідомості, який структурує феноменальний світ, для Г.В.Ф. Гегеля це історичне розгортання думки, в якому Дух пізнає самого себе, і для Л. Флоріді це інфосфера як середовище, у якому людина більше не є автономним суб'єктом, а є інформаційним агентом серед потоків.

Це дозволяє нам сформулювати нову тезу: інформація не є носієм знань, це поле зустрічі між інфраструктурою інтерпретації та потенціалом смислу, який завжди є контекстуальним історично, технічно, онтологічно. Пізнання завжди вкорінене в метафізиці взаємодії між даними та смислом. Ця лінія простежується від класичної концепції знання як запам'ятовування та формотворення до модерної моделі структурованого досвіду та постмодерної концепції людини як цифрової істоти в інформаційній екосистемі. Сьогодні основним викликом для філософії інформації є не просто визначити, що таке інформація, а показати, як вона трансформується в знання в рамках певних культурно-онтологічних структур.

У добу цифрових технологій та глобальної комунікації філософське осмислення інформаційної взаємодії виходить за межі технічних чи медійних рамок. Сучасні мислителі, зокрема Ж. Бодріяр та М. Фуко, пропонують

глибокі комунікативно-соціальні концепції, які дозволяють краще зрозуміти природу інформаційної сфери. Їхні підходи акцентують увагу на ролі дискурсу, влади, публічності та симуляції як ключових механізмів сучасної комунікації, що формують наше сприйняття реальності, суспільну думку та демократичні процеси.

Філософія М. Фуко радикально переосмислює поняття влади, знання та взаємодії інформації, надаючи сильну аналітику для розуміння сучасного суспільства. М. Фуко розглядає владу як мережу відносин, що пронизує кожен рівень соціального життя, а не як централізовану, репресивну та персоніфіковану структуру [103]. У своїх роботах, особливо в «Археології знання» та «Наглядати і карати», він демонструє, як влада не лише примушує, але й формує: вона визначає, що є правильним, хто має право говорити, які теми можуть бути обговорені, а які маргіналізовані. У центрі його ідеї лежить ідея дискурсу, тобто сукупності висловлювань, які формують соціальну реальність, включаючи медичну, правову, сексуальну та політичну сфери. Філософ демонструє, як дисциплінарна влада, яка виникає в сучасному світі (в лікарнях, школах і тюрмах), керує наглядом, нормалізацією та виробленням суб'єктності, а не примусом.

Його ідеї стають ще більш актуальними в сучасному світі цифрових технологій. Алгоритми, біометрія та масове спостереження - це сучасні інструменти влади, які працюють не менш ефективно, ніж традиційні методи примусу. Таким чином, інформаційна сфера є не просто нейтральним середовищем, це поле боротьби за інтерпретацію та визначення того, що є шумом, а що знанням.

Таким чином, філософія М. Фуко заохочує до критичного аналізу мови, інституцій, історії та самого себе, оскільки влада діє там, де її не можна побачити, а знання це лише конструкція реальності.

У філософії Ж. Бодріяра інформаційна реальність розглядається як система знаків, яка замінює будь-яку основну реальність, а не як відображення або спотворення істини. Ж. Бодріяр описує у своїй роботі «Симулякри та

симуляція» процес переходу від реального до симульованого, де символи та образи створюють стан гіперреальності, витісняючи реальність [50]. У цьому стані копії без оригіналу, або симулякри, стають більш «реальними» за реальність, і межа між реальним і вигаданим зникає. Ж. Бодріяр демонструє це на прикладі явищ, таких як Діснейленд, який є прикладом гіперреальності, де імітація вважається більш правдивою, ніж реальний світ [52].

Інформація не просто передається, а створює нову реальність у сучасному суспільстві, насиченому медіа та технологіями, де відсутність оригіналу не викликає занепокоєння, оскільки симулякри самі по собі набувають значення. Це означає, що інформація більше не використовується для пізнання істини, а лише для відтворення ілюзорного, вона створює, а не передає.

Таким чином, в епоху цифрових технологій та соціальних мереж ми живемо в реальності, в якій лише те, що «зображено», «поширено» та «сприйнято» є важливим, а не те, чи відбулася подія. Ж. Бодріяр попереджає, що симуляція небезпечна не тому, що спотворює істину, а тому, що вона взагалі усуває потребу в істині, підміняючи її системою знаків, які виконують функції [53]. Істина в нашому світі - це те, що виглядає правдоподібним, а не те, що дійсно відображає реальні речі.

Отже, філософія Ж. Бодріяра - це не просто критика культури споживання та медіа, а й глибоке онтологічне застереження: якщо симуляція стане єдиною реальністю, наше мислення, спілкування та моральність мають бути переосмислені в нових рамках у світі, який безперервно симулює себе [54].

Розуміння сучасної інформаційної сфери як простору, де комунікація вже не є нейтральною, ані обов’язково раціональною, ані навіть зобов’язаною до істини, формується на основі філософських концепцій М. Фуко та Ж. Бодріяра. Попри відмінності, ці підходи сходяться в одному ключовому моменті: інформація перестає відображати реальність і стає інструментом влади, нормалізації та симуляції. М. Фуко стверджує, що дискурс є полем

влади, що визначає, хто має право говорити, а не простором істини [104]. Зрештою, Ж. Бодріяр демонструє, що у світі, де домінують зображення, реклама та медіа, сама ідея істини стирається. Ми маємо справу з симулякром, який працює незалежно від оригіналу, а не з реальністю [55].

З усього цього випливає науковий філософський висновок, який ще не було систематизовано: в інформаційній добі істина перестає бути універсальним критерієм комунікації, а на її місце приходить функціональна правдоподібність те, що множиться, сприймається та працює в мережах. У таких ситуаціях інформація є інструментом організації суспільного досвіду, а не шляхом до розуміння. Саме з цієї причини філософія змушена не просто критикувати фальшиві факти, але й розробляти нову етику інтерпретації, в якій взаємодія з інформацією розглядається як сила, а не просто відображення світу. Таким чином, сучасне філософське осмислення інформації повинно перейти від питання «що є істина?» до питання «хто і як створює реальність через інформацію і з якими наслідками?»[56].

Медіа перетворилися на активних творців реальності в 1900-х роках, а не просто засобами передачі інформації. Канадський медіатеоретик М. Маклюен не просто розповідає про вплив мас-медіа, він створює нову епістемологію, в якій комунікації формують саму структуру світогляду. Його метод є ключовим для філософського аналізу інформаційної доби, оскільки в наш час ми не просто використовуємо медіа, а живемо в них [150].

Парадигма, запропонована М. Маклюеном змінила те, що люди вважають основою комунікації. Згідно з його позицією, вплив інформації на свідомість людей, культуру та соціальні організації залежить від того, як вона передається. Наприклад, телебачення, друк і інтернет не просто передають інформацію, вони також створюють нові способи часу, простору та спілкування між людьми. М. Маклюен стверджує, що технології комунікації схожі на розширення людських органів: колесо розширює ноги, одяг розширює шкіру, а електрика розширює нервову систему. З цієї точки зору

медіа є новим видом буття людини. Таким чином, трансформація медіа є антропологічною революцією, а не просто технологічним прогресом [150].

М. Маклюен використовує поняття «гарячих» і «холодних» медіа, щоб пояснити різний рівень участі реципієнта: «гарячі» медіа, такі як друк і кіно, пропонують високий рівень деталізації та вимагають меншої участі, тоді як «холодні» медіа, такі як телебачення та телефон, є неповними і вимагають активної участі. Таким чином, тип медіа впливає не лише на зміст, але й на наше мислення, увагу, сприйняття та пам'ять.

Теоретик передбачає появу «глобального села» в епоху електронних технологій, яке є середовищем миттєвого зворотного зв'язку, в якому весь світ є єдиною постійною системою спілкування. Фактично, його передбачення випереджає появу інтернету та соціальних мереж, які представляють нову еру комунікації, в якій візуальна культура витісняє лінійне мислення та швидкість передачі інформації важливіша за зміст [147].

М. Маклюен стверджує, що ми повинні бути уважними не тільки до того, що ми говоримо в медіа, але й до того, як ми це робимо, оскільки якість передає ідеологію, а форма визначає зміст. У цьому сенсі його філософія є закликом до нового рівня медіа-грамотності, тобто до читання не просто текстів, а самих каналів, які використовує сучасна людина. М. Маклюен виявляється не просто теоретиком, а й провидцем у світі, де екран і мережа стали домінуючими середовищами існування. Він є філософом, який стверджує, що медіа не відображають реальність, а самі стають її творцями [147].

Філософія Г. Маркузе, відомого представника Франкфуртської школи філософії, глибоко критикує сучасне технократичне суспільство, яке використовує інформацію як інструмент підкорення, а не як засіб визволення. У своєму найвідомішому творі «Одновимірна людина» Г. Маркузе розглядає феномен одномірності мислення в індустріальному суспільстві, де техніка, раціоналізм і масова комунікація обмежують критичне мислення [140, с. 66].

У той же час, офіційна мова, реклама та медіа стають інструментами для інтеграції людини в існуючий порядок, який видається єдиним можливим варіантом, а не для інформування. Г. Маркузе стверджує, що свобода в таких ситуаціях є ілюзією через необхідність функціонувати в рамках раціональності системи, яка приховано нав'язує потреби, цінності та способи мислення.

Інформаційна одномірність виникає, коли комунікація перестає генерувати нові ідеї, критика розглядається як маргінальна, а розвиток технологій розглядається як безсумнівний плюс. У цьому випадку технологія перетворюється на ідеологічний механізм, який структурує реальність на користь поточного стану, а не просто інструмент. Г. Маркузе вважає, що найбільш небезпечним є консенсус, а не цензура, коли соціальна тотальність досягається шляхом задоволення потреб, створених самою системою, а не силою.

Таким чином, свідомість людини зменшується до відтворення, а не творення, до споживання, а не осмислення інформації. Така інформаційна модель стирає межі між «є» і «може бути», «істинним» і «фальшивим». Ця критика набуває особливої актуальності в цифрову епоху, де алгоритмічні стрічки новин, персоналізація контенту та цифрові профілі створюють зручну, але глибоко одномірну інформаційну бульбашку, яка відокремлює людину від альтернативних точок зору.

Г. Маркузе попереджає, що справжнє визволення можливе лише за допомогою відновлення негативного мислення здатності бачити світ не таким, яким він є зараз, а таким, яким він міг би бути в майбутньому. Мислитель вважає, що інформація повинна бути критичною, складною та навчальною, а не просто відповідати очікуванням споживачів. Таким чином, творчість Г. Маркузе включає не лише критику технологій і медіа, але й філософський заклик до самостійного мислення в світі, де комунікаційні системи перетворили реальність на функцію. Він нагадує, що свобода можлива лише

тоді, коли є простір для сумніву, і що інформація повинна створювати альтернативні образи світу багатогранні, відкриті до уяви та стійкі [140].

М. Гайдеггер запропонував кардинально інший підхід до розуміння техніки, виходячи за межі її утилітарного розуміння як інструменту. У своїй відомій лекції «Питання техніки» він розглядає ідею Gestell як спосіб, за допомогою якого техніка відкриває буття, впорядковуючи реальність відповідно до логіки підрахунку, контролю, ефективності та доступності [121]. Таким чином, технологія не є просто інструментом у руках людини, вона існує як ресурс (Bestand). І природа, і людина все частіше сприймаються як ресурси, якими можна керувати, оптимізувати та аналізувати.

Концепція Gestell набуває нової актуальності в сучасному світі цифрових технологій. Алгоритми, платформи, системи аналітики та штучний інтелект вже не просто задовольняють потреби, вони також структурують наше сприйняття, регулюють наші реакції та мислення. Сучасні інформаційні взаємодії, такі як соціальні мережі та рішення для розумних міст, є прикладами технологічного способу відкриття, в якому реальність залежить від вимірювання, прогнозування та управління.

М. Гайдеґґер попереджає, що небезпека полягає не в техніці самій по собі, а в тому, що ми втрачаємо інші способи відношення до світу (поетичні, медитативні та буттєві) як наслідок відкриття нових технологій. Техніка змушує нас бачити лише те, що має функцію, затьмарюючи справжнє розкриття буття [121]. Парадоксально, за М. Гайдеґґером, у самій цій небезпеці прихована і можливість порятунку: якщо ми усвідомимо, що обмеження Gestell є єдиним способом бачення, ми зможемо повернутися до аутентичнішого досвіду, де людина є співучасником світу, а не споживачем чи оператором. У цьому сенсі техніка не є поганою. Скоріше, вона є викликом для мислення, який нагадує нам про забуття буття та запрошує нас зробити нове відкриття [121].

Отже, гайдеґґерова концепція техніки є надзвичайно важливою для розуміння сучасної інформаційної взаємодії, оскільки вона навчає нас, що

технології не просто змінюють світ, але й змінюють спосіб, у який ми бачимо світ. Крім того, у наш час технічного буття лише філософія, яка розглядає інформацію як подію істини, а не просто дані, може допомогти людині краще зрозуміти себе та світ.

Сучасні дослідники, такі як М. Кастельс і Ш. Теркл, звертають увагу на глибинні зміни в структурі соціальності, самосприйнятті та взаємодії, які визначають антропологічно-інформаційний вимір нашого часу, оскільки інформаційна взаємодія стала основою нової антропології, нових форм буття людини у світі в епоху цифрової трансформації. М. Кастельс пропонує ідею «мережного суспільства», яка відкриває нову еру у філософії соціального буття. У цьому світі мережа є основним структурним елементом, а не індивід, інституція чи навіть спільнота. У сучасному світі інформація є ключовим ресурсом, і здатність спілкуватися визначає владу, мобільність і існування.

За М. Кастельсом, три основні характеристики складають основу мережного суспільства. Децентралізація означає, що знання більше не зосереджено в ієрархічних структурах. Кожен, хто підключений до мережі, може отримати доступ до світових інформаційних потоків [88, с. 145]. Гнучкість означає, що мережі постійно адаптуються до зовнішніх змін. Це додає нестабільності та адаптивності суспільству. Зникнення просторових обмежень означає, що інформаційна взаємодія більше не залежить від фізичної присутності, що створює простір потоків.

Сама природа знання змінюється в цьому новому контексті. Воно перетворилося на динамічну конструкцію, яка розвивається в результаті постійної передачі даних через мережі, а не на стабільну систему істин. Особистість перетворюється на інформаційний вузол, а знання на об’єкт володіння. За М. Кастельсом, мережне суспільство радикально змінює антропологічний вимір, оскільки людина стає залежною від здатності інтегруватися в інформаційні потоки, а соціальні зв’язки стають все більш фрагментованими, віртуалізованими та тимчасовими.

Ш. Теркл у своїй книзі «Одинокі разом» досліджує мікрорівні впливу цифрових технологій на людську суб'єктність, тоді як М. Кастельс описує макроструктури змін. Основна теза дослідниці звучить парадоксально: соціальні мережі створили нову форму самотності завдяки своїй обіцянці з'єднатися з іншими [87].

Ш. Теркл стверджує, що в епоху цифрових технологій людина створює контрольовані образи себе у віртуальному просторі, вступаючи в численні перформативні взаємодії. Комунікація стає все більш функціональною та менш глибокою: ми обираємо, коли відповідати, які емоції виявляти та які частини себе представляти. Таким чином, поверхневі контакти поступово витісняють справжні емоційні зв'язки [195]. Виникає ілюзія контролю: цифрові медіа нібито дозволяють нам контролювати свою комунікацію, але вони заважають справжньому, непередбачуваному діалогу. Відбувається фрагментація ідентичності: множинні профілі виникають, щоб підлаштовуватися під різні аудиторії, замість єдиного «Я». Формується зрідженість стосунків: стосунки у віртуальному світі часто залишаються на рівні простої взаємної симпатії без більшої емоційної близькості.

Парадокс Ш. Теркл полягає в тому, що більше контактів призводить до самотності, а не до глибшого зв'язку: ми завжди в оточенні людей, але водночас ізольовані в своїх інформаційних бульбашках [196].

Аналізуючи ідеї М. Кастельса та Ш. Теркл, можна прийти до важливого висновку: інформаційне суспільство створює новий тип людини, для якої самотність і зв'язок більше не є протилежними станами, а співіснують у парадоксальній єдності. Людина стає частиною глобальних інформаційних потоків, але втрачає глибину індивідуальних відносин, вона отримує свободу вираження, але ризикує розчинити свою правду в нескінченній грі з образами.

Філософія стикається з новим завданням у цьому контексті: не просто вивчати інформаційні процеси, а й переосмислити саму ідею людини в світі мереж, де знання, стосунки, ідентичність і спільнота отримують нові, ще небачені форми. Антропологічно-інформаційний вимір сучасності є

простором як для ризику втрати автентичності, так і для створення нових форм взаємності, солідарності й творчого самовираження. Суспільство майбутнього, в цьому сенсі, залежить не тільки від технологій, а й від здатності людини переосмислювати себе у потоці інформаційного буття, не втрачаючи здатності до справжнього спілкування, критичного мислення і пошуку сенсу. Питання знання, істини та моральної відповідальності набувають нової складності в сучасному інформаційному суспільстві. Інформація - не просто повідомлення фактів. Це більше процес активного конструювання реальності, який вимагає переосмислення епістемологічних та етичних принципів взаємодії людини з інформаційною сферою.

К. Шеннон і В. Вівер зробили перші спроби кількісного аналізу інформації в середині XX століття у рамках математичної теорії зв'язку. Їхня стратегія визначила інформацію як зменшення невизначеності, зосереджуючись на кількості переданих повідомлень, незалежно від їх змісту. Ця модель зробила великий внесок у розвиток телекомунікацій, але вона ігнорувала соціальні, когнітивні та семантичні аспекти інформації, залишаючи поза увагою процес інтерпретації та осмислення інформації. Розвиток філософії інформації запропонував більш широкий підхід. У цифровій епістемології інформація розглядається як активний компонент буття, а не як пасивний джерело знань. В інформаційну епоху знання — це постійний процес оновлення, інтерпретації та верифікації цифрових даних, а не накопичення істин.

Істина у такій системі стає динамічним конструктом, створеним взаємодіями агентів у глобальній інформаційній сфері. Традиційні уявлення про істину змінилися в епоху постправди. Влада над свідомістю поширюється через алгоритмічні маніпуляції, поширення фейкових новин, глибинні фейки (deepfakes) і технології таргетованої реклами. У таких ситуаціях важлива етика інформації. Сьогодні у цьому аспекті можна виділити кілька ключових проблем. По-перше, мова іде про алгоритмічну відповідальність. Розробники інформаційних систем відповідають за те, як їхні алгоритми впливають на

особистісні рішення, політичні процеси та суспільні уявлення. По-друге, про цифрову відповідальність користувачів. Кожен, хто взаємодіє з даними, повинен усвідомлювати, що він бере участь у формуванні інформаційного середовища через поширення даних, перевірку фактів і етичну поведінку в мережі. По-третє, ідеться про інформаційну автономію. Основним етичним принципом є право кожної людини на критичне мислення та свободу прийняття рішень щодо інформації. Демократія полягає в тому, щоб людина мала доступ до різноманітних джерел і мала можливість вільно формувати свої погляди. Л. Флоріді у своїй концепції інформаційної етики наголошує, що порушення цілісності інфосфери - маніпуляція даними, створення інформаційного шуму чи експлуатація цифрової вразливості - є морально проблемними не лише з точки зору шкоди конкретній особі, але й щодо загального стану інформаційного середовища [96].

Сьогодні історичні та етичні аспекти інформації тісно пов’язані. Щоб відповідально взаємодіяти з інформаційними потоками, необхідно створити нові етичні рамки. З іншого боку, необхідно усвідомлювати когнітивні обмеження та динамічну природу знання в епоху цифрових технологій. Сучасні суспільства повинні бути не лише технологічно адаптованими в умовах постправди, але й здатними критично мислити, захищати свою свободу думки та створювати етично стійке інформаційне середовище. Чи зможемо ми подолати загрозу маніпулятивної інформації та створити культури пізнання та спілкування, орієнтовані на етику, у XXI столітті, є основою справжньої демократії, прав людини, особистої гідності та соціальної стабільності.

Інформаційна взаємодія пов’язана з механізмами влади, нормалізації, створення дискурсу та симулякрування реальності, згідно з комунікативно-соціальними концепціями Ж. Бодріяра, Ю. Габермаса та М. Фуко. Самі правила побудови та інтерпретації соціальної реальності також формуються інформацією. У роботах М. Гайдеґґера, М. Маклюена та Г. Маркузе представлені медіатеоретичні та технологічні виміри, які показують, як медіа та технології не лише передають інформацію, але й самі створюють

реальність, змінюючи світогляд і структуру людської свідомості. М. Кастельс і Ш. Теркл розглядають антропологічно-інформаційний вимір, який показує, що людина нової епохи перетворюється на інформаційного агента, інтегрується в глобальні мережі, переживаючи парадокс самотності в надмірно комунікативному світі. Таким чином, взаємодія людини з інформаційною сферою в сучасному світі є складним феноменом, який вимагає переосмислення традиційних соціальних, філософських, етичних та антропологічних категорій. Інформація не просто величина, вона змінює світ, створює ідентичність, впливає на політику, культуру та етику.

У найближчій перспективі концептуальний аналіз взаємодії людини та інформаційної сфери стане ключовим для філософії, права, політики, освіти та культури. Одним із головних викликів XXI століття є пошук способів, за допомогою яких людина може гармонійно співіснувати з інфосферою. В умовах розвитку інформаційного суспільства проблема взаємодії людини з інформаційною сферою стала центральною темою не лише світової, але й української філософії. Українські мислителі, зберігаючи глибокий зв'язок із європейською інтелектуальною традицією, водночас пропонують унікальні підходи до аналізу інформаційних процесів, акцентуючи увагу на антропологічних, етичних та національно-культурних вимірах інформаційної взаємодії. Сьогодні завдання української філософії полягає не тільки в аналізі глобальних викликів інформаційної доби, але й у створенні власних теоретичних моделей, які б забезпечували гуманістичну гармонізацію людини і цифрового середовища.

Висновки до першого розділу

Інформація в історичній перспективі постає не як статичні «дані», а як подія смислу, що здійснюється у взаємодії та породжує знання через структурування, інтерпретацію і включення у практику. Від античних інтуїцій діалогу й сходження до смислових форм у Сократа й Платона та логічної

операціоналізації досвіду в Аристотеля, через модерні розрізнення емпіричного й раціоналістичного до кантівського синтезу апріорних форм і категорій та гегелівської діалектики саморозкриття духу, і аж до математизації комунікації у К. Шеннона й В. Вівера простежується незмінна теза: «зменшення невизначеності» саме по собі не дорівнює появі смислу. Дані стають знанням лише там, де є суб'єкт, здатний тлумачити, а смисл завжди народжується в події зустрічі людини зі світом.

Накопичення медіальних і технічних інфраструктур перетворило інформаційну сферу на середовище і режим існування, у якому соціальне, технічне й символічне взаємно породжують одне одного. У комунікативній традиції Ю. Габермаса публічна сфера мислиться як простір раціонального порозуміння, де потоки інформації завжди нормативно навантажені. Критична перспектива М. Фуко показує знання-владу як матрицю дисциплінування та суб'єктивації. Медіатеорія М. Маклюена нагадує, що медіум є повідомленням, і що форма носія структурно переформатовує чуттєвість і мислення. У постмодерному горизонті Ж. Бодрійяра гіперреальність симулякрів стирає межу між репрезентацією та оригіналом. Філософія інформації Л. Флоріді окреслює інфосферу як онтологічний континуум взаємодіючих інформаційних сутностей. Сучасна українська думка акцентує соціокультурну, етичну та інституційну умовність інформаційних процесів. Так постає «нова реальність» як стиль даності світу, сконструйований технікою, медіа й алгоритмами: її прозорість водночас емансипує і підпорядковує, а доступність даних демократизує знання і водночас створює нові формати уразливості, від приватності до алгоритмічної маніпуляції увагою.

Ядром проблематики стають взаємодія та взаємовідносини. Діалектика показує, що суб'єкт і об'єкт у процесі пізнання взаємно змінюються, а суперечність є двигуном розвитку. Екзистенційний вимір М. Бубера розрізняє інструментальні й діалогічні модуси стосунків. У перекладі на мову цифрових середовищ, це означає, що дизайн платформ або зводить Іншого до «ресурсу»

і «інтерфейсу», або визнає його співсуб'єктом смислу, від якого залежить якість публічності, довіри та колективної раціональності. Водночас сама «людина» стає змінною величиною епохи інфосфери: від буття-в-світі ми переходимо до буття в інфосфері, де особа постає як вузол мережі смислів і оператор інтерпретації, але нові технічні режими штучний інтелект, масова персоналізація, алгоритмічне сортування кидають виклик автономії, приватності й здатності до критичного судження. У цій рамці продуктивним є операційне визначення інформації як структурованої чи неструктурованої сукупності даних, що набуває значення в межах системи сприйняття та інтерпретації і визначає горизонти пізнання, комунікації та прийняття рішень. Вона поєднує когнітивний, онтологічний і соціально-функціональний рівні та зводить докупи технічні дефініції, філософію інформації, критично-комунікативні і медіально-культурні аналізи.

Еволюція комунікації від тілесно-вмонтованої усності до інфраструктурно опосередкованих письма, друку, електронних медіа, мереж і ШІ щоразу змінювала не лише швидкість і радіус передачі, а й статус істини, режими влади та модель суб'єкта. Усність як первинна публічна сфера тримається на живій присутності й відповідальності за слово. Письмо інституціоналізує пам'ять і «охолоджує» смисл, потребуючи інтерпретаційних інституцій. Друк унормовує публічність і дисциплінує свідомість, відкриваючи простір науки й громадянської культури. Радіо і телебачення синхронізують колективні афекти і централізують владу над увагою; телефон і смартфон декорпоризують голос, нормалізують миттєвість і фрагментують увагу. Інтернет і соціальні мережі роблять кожного видавцем, але передоручають алгоритмам розподіл видимості, переводячи публічність у режим індустрії уваги та постправди. На цьому етапі інфосфера постає як континуум людей, речей, кодів і потоків: ми існуємо як профілі та графи зв'язків, а влада набуває форми алгоритмічного управління, де архітектури інтерфейсів і політики модерації не менш визначальні, ніж державні закони.

Антропологічні, епістемологічні, етичні й культурні наслідки цієї трансформації очевидні. Ідентичність стає багатошаровою, народжується «цифровий двійник», комунікація зсувається до перформативного монологу і економіки емоцій. Брак інформації змінюється перенавантаженням і шумом, а отже потрібні інституції верифікації, пояснюваності та контекстуалізації. Приватність виявляється інфраструктурною умовою свободи, а пояснюваність алгоритмів і право «на вимкнення» ключем до гідності. Мистецтво, працюючи з VR/AR, генеративними алгоритмами і мережними музеями, стає лабораторією нової онтології, що повертає чуттєвість туди, де домінують абстракції. Український досвід філософування додає до цієї картини вимір переходу від інформаційної вразливості до інформаційної суб'єктності: критична медіаграмотність, автономні інституції фактчекінгу, культурна самоідентифікація й цифрова солідарність перетворюють інформаційну сферу на простір, де цінності важать не менше за технології.

Отже, комунікація конституює реальність, істина в епоху надмірності даних набуває характеру інституційної практики, суб'єктність стає функцією і відповідальністю інтерфейсів, а етика дизайном правил гри. Взаємодія людини та інформаційної сфери сьогодні - це не допоміжний процес, а основний спосіб буття: інформація творить суспільство, суб'єктність, культуру і навіть саму онтологію людини. Вона є водночас ресурсом знань, середовищем існування та викликом для свободи й гідності. Завдання філософії розробити парадигму, яка поєднає онтологічний, епістемологічний, етичний та антропологічний виміри інформації, збереже триєдність «дані – смисл - дія» й забезпечить прозорість і підзвітність алгоритмів, захист приватності та гідності, підтримку діалогових модусів і критичної грамотності. Лише так можна гармонізувати життя в інфосфері та протистояти тискові гіперреальності й інфовлади, утверджуючи людську автономію та спільний розум у мережних середовищах.

РОЗДІЛ 2

ІНФОСФЕРА ЯК НОВА РЕАЛЬНІСТЬ: МЕХАНІЗМИ ТА СПЕЦІФІКА ВЗАЄМОДІЇ

2.1 Структура інформаційної сфери та місце людини в ній

У XXI столітті інформаційна сфера перетворилася з прикладного поняття на цілісну філософську категорію, яка вимагає глибшого онтологічного, антропологічного та етичного осмислення. Парадигма змінилася, і інформація більше не розглядається виключно як технічна або технологічна величина, як носій знань чи інструмент комунікації. Натомість постає питання про інформаційну сферу як цілісну реальність, у якій функціонує, розвивається та змінюється людина. Вихід за межі інженерного та ідеологічного дискурсу є необхідним для філософського розуміння інформаційної сфери.

У наш час ми не просто користуємося інформаційними технологіями, а «живемо в інформації» та «перетворюємось на інформаційних істот», як зазначає Л. Флоріді [96]. Таким чином, інфосфера — це не просто середовище, у якому циркулює інформація. Це більше як нова онтологічна реальність, де зникають межі між суб’єктом і об’єктом інформаційного процесу, а також між матеріальним і цифровим. Тим не менш, інформаційна сфера не є нейтральною. Її складна структура складається з двох частин: технічних елементів (інформаційні системи, мережі, алгоритми) і соціальних, культурних і символічних елементів, таких як мова, образи, наративи та інформаційні коди.

У результаті інформаційна сфера стає гібридною сферою, у якій поєднуються природне та штучне, локальне та глобальне. Відтак, складніше визначити місце людини в цій системі, оскільки вона вже не є єдиним центром сенсотворення, а стає одночасно і творцем, і об’єктом, і компонентом

інформаційного процесу. Філософія змушена переосмислити традиційні уявлення про людину як автономного суб'єкта через цей виклик. Замість цього людина розглядається як інформаційний агент, який бере участь у складній мережі символів, повідомлень і впливів.

З точки зору філософської антропології інформаційна сфера впливає не лише на зовнішній світ людини, але й на її внутрішню структуру. Наприклад, пам'ять змінюється від глибокої до короткотривалої, мислення змінюється від концептуального до фрагментованого, а увага змінюється від зосередженості до кліповості. Це вимагає не лише технологічного захисту, але й онтологічного захисту людини, тобто збереження її особистості, гідності та смислової глибини. Коли йдеться про філософію інформаційної сфери, необхідно також враховувати етичний аспект. Інформація, яка не має етичного навантаження, може бути шкідливою. Вона може сприяти маніпуляції, дезінформації та руйнуванню моральної структури особистості. Таким чином, інформаційна сфера не лише технічна, але й аксіологічна, оскільки вона створює як цінності, так і знання.

У філософському осмисленні інформаційної реальності виникає фундаментальне питання: яке місце займає людина в інформаційній сфері? Чи є вона окремою частиною, яка може керувати інформаційними потоками, просто частиною складної мережі, чи може бути частиною системи обробки даних? Це питання є не лише теоретичним, але й практичним, оскільки відповідь на нього залежить від розуміння не лише наукової моделі світу, але й нашого розуміння свободи, честі та особистості в цифровому світі.

У класичній філософії людина розглядається як автономний суб'єкт як пізнання, так і поведінки. Наприклад, у концепції І. Канта суб'єкт не просто пізнає світ, а створює його за допомогою апріорних форм сприйняття та категорій розуму [6]. Гуманістична парадигма Нового часу базувалася на ідеї людини як «центру всесвіту». Тим не менш, прогрес у галузі інформаційних технологій, глобальних мереж, алгоритмізації прийняття рішень і штучного інтелекту поставив гуманістичну парадигму нового часу під сумнів. Дедалі

частіше рішення, прийняті людьми, визначаються інформаційними системами, які важко зрозуміти.

У сучасній філософії інформації, зокрема в концепції Л. Флоріді, людина постає не як ізольований суб'єкт, а як інфоагент, що діє в межах глобального онтологічного простору – інфосфери [97]. Згідно з цією парадигмою, людська істота є лише одним із багатьох інформаційних агентів, які перебувають у постійній взаємодії з іншими елементами середовища: алгоритмами, пристроями та цифровими платформами. За такого підходу особистість втрачає свій класичний статус «центру всесвіту» та єдиного джерела смислів, стаючи невід'ємною частиною ширшої інформаційної екосистеми.

Соціологічний вимір цієї проблеми, ґрунтовно розроблений у працях М. Кастельса, описує трансформацію людини у вузол інформаційних потоків у межах мережного суспільства [7, с. 54]. У цій новій реальності цифрові алгоритми та мережеві профілі не просто фіксують активність індивіда, а активно конструюють його повсякденність, моделюючи соціальні зв'язки, політичні уподобання та навіть емоційні реакції. Хоча формально людина продовжує вважатися суб'єктом, фактично вона дедалі частіше перетворюється на об'єкт аналітики, таргетованого впливу та алгоритмічного управління. Це породжує фундаментальний антропологічний виклик: чи здатна особистість зберегти власну самототожність у світі, де масиви даних і цифрові двійники формують образ людини раніше, ніж вона встигає усвідомити власну сутність?

Зі свого боку, кібернетика та системний підхід схильні розглядати людину як специфічний інформаційний процесор, призначений для отримання, обробки та трансляції сигналів усередині складних систем [68]. Попри високу технологічну ефективність такого методу, він містить приховану загрозу для гуманістичних підвалин буття. Зокрема, виникає ризик редукції особистості до рівня простої функціональної одиниці або «цифрового ресурсу», що ігнорує її внутрішню волю, унікальні цінності та здатність до самостійного створення смислів. Таким чином, гармонізація взаємовідносин

людини та інформаційної сфери вимагає пошуку нових етичних орієнтирів, які б дозволили поєднати технічний прогрес із захистом духовної автономії суб'єкта.

Онтологія інформаційної сфери це важлива філософська область, яка дозволяє не лише описати, але й пояснити глибинні аспекти існування інформаційної реальності. Інформаційна сфера XXI століття перестає бути просто зовнішнім середовищем і стає простором, у якому людина не просто діє, а існує. Це пояснює, чому інфосфера має бути розглянута як особливий тип буття, цифровий, гібридний або семіотичний. Л. Флоріді запропонував концепцію інфосфери, «онтологічної оболонки» сучасного світу, яка була найбільш глибоко розроблена в цьому контексті. Згідно з його методом, інфосфера - це всесвітній інформаційний простір, який включає всі інформаційні сутності, створені людиною чи природними процесами [96, с. 112].

У цьому середовищі працюють: інформаційні об'єкти (будь-які компоненти з інформаційною цінністю, наприклад, повідомлення, бази даних, документи, коди); інформаційні агенти (люди та штучні системи, які мають здатність обробляти, створювати та інтерпретувати дані); цифрові двійники (віртуальні зображення людей чи явищ, які функціонують у кіберпросторі, створюючи нову форму буття, яка одночасно паралельна та інтегрована з реальністю).

Л. Флоріді стверджує, що інфосфера є більше, ніж просто інформаційний світ. Це всеохопна екосистема, у якій стираються межі між «природним» і «штучним», «живим» і «цифровим». Це значно змінює наш онтологічний статус, оскільки ми тепер - не просто біологічні істоти, а інфологічні суб'єкти, які взаємодіють з іншими агентами на різних рівнях цифровому, соціальному та біологічному [90].

Відповідно до традицій української філософської думки, онтологія інформаційної сфери розкривається передусім як онтологія культури, що концептуально передує суто технічному виміру. Інформація ніколи не існує

ізольовано: вона завжди глибоко вкорінена в систему інтерпретацій та соціокультурних значень. Інакше кажучи, інформаційна сфера постає не як механічна сукупність обчислювальних процесів і цифрових об'єктів, а як складний світ ідей, у якому людина водночас розгортає свою активність і конструює умови для власної життєдіяльності.

Як слушно підкреслював С. Кримський, інформаційне буття відзначається глибинною ціннісною та аксіологічною наповненістю, яку неможливо редукувати до голої технологічної функціональності [11, с. 65]. Саме тому інформаційне середовище завжди виступає нормативним простором, де співіснують автентичні сенси, інструменти маніпуляції, істинні судження та хиби.

З огляду на це, онтологічна архітектоніка інформаційної сфери вибудовується як складна багаторівнева система. Її фундамент формує інформація технічного характеру, що охоплює масиви даних, алгоритми та різноманітні цифрові інфраструктури. Цей базис органічно переплітається з рівнем символічної інформації, який структурує комунікативну дійсність за допомогою розгалужених мовних і культурних кодів. Зрештою, смисловою вершиною цієї системи виступає онтологічна інформація, яка концентрує в собі фундаментальні світоглядні концепції, етичні цінності та глибинні буттєві смисли, що визначають людське існування.

Ця структура визначає як комунікацію, так і реальність сучасних людей. Таким чином, розуміння інформаційної сфери як філософської реальності є не лише академічним викликом, але й засобом орієнтації в складному світі нової цифрової онтології.

Модель комунікації Г. Ласвелла, сформульована ще в середині XX ст., пояснювала процес передавання інформації як лінійний ланцюг «Хто → Що → Через який канал → Кому → З яким ефектом». Ця схема добре спрацювала в епоху масових комунікацій, коли державні чи приватні медіа були основними агентами інформаційного впливу, а аудиторія була переважно пасивним реципієнтом. Однак ця модель змінюється в епоху інфосфери,

оскільки інформаційні процеси стають більш багатоканальними та більш мережними та інтерактивними [127].

Сучасний етап розвитку інформаційного середовища вносить зміни в усі елементи моделі Г. Ласвелла. Питання «Хто?» вже не обмежується конкретним автором або інституцією, адже роль джерела може виконувати як окрема людина, так і колективна спільнота, алгоритмічна система чи штучний інтелект. Питання «Що?» теж втрачає ознаки стабільного повідомлення: у цифровому просторі воно набуває гіпертекстової природи, де інформація існує у постійній зміні, залежить від алгоритмів сортування і контекстуального сприйняття користувача. Канал передачі також перестає бути лише технічним посередником. Алгоритми соціальних мереж, пошукових систем і потокових сервісів фактично структурують саме повідомлення, визначаючи його значущість, і тим самим стають активними учасниками процесу [128]. Не менш радикально змінилося і питання «Кому?». Аудиторія в цифрову добу перестала бути пасивним реципієнтом. Вона не тільки отримує, але й відтворює, модифікує та розповсюджує повідомлення, стаючи співтворцем інформаційної реальності.

У результаті ефект комунікації також перестав бути одновимірним. Якщо у ХХ столітті він переважно зводився до переконання, пропаганди чи інформування, то сьогодні інформаційна взаємодія визначає формування ідентичності, конструювання соціальної реальності, створення нових форм емоційного і когнітивного досвіду. Навіть більше, ефект не завершує процес, а повертається у систему як нові дані, які стають об’єктом алгоритмічної обробки, персоналізації та комерційного використання.

Таким чином, класична модель Г. Ласвелла перестає бути лінійною і трансформується у мережну та циклічну. Інформація не просто передається від джерела до отримувача, а постійно циркулює, відтворюється, модифікується та повертається у вигляді алгоритмічного впливу на індивіда і суспільство. Людина у цьому процесі постає не лише адресатом, але й активним елементом інформаційного кола, що стирає межу між суб’єктом і

об’єктом комунікації (відображено у Таблиці 1). Це є одним із фундаментальних викликів для філософії інформаційного суспільства, адже вимагає нового осмислення автономії, відповідальності та ідентичності суб’єкта в умовах цифрової доби.

Елемент моделі	**Класична інтерпретація (Г. Ласвелл, XX ст.)**	**Сучасна інфосфера (адаптація)**
Хто?	Конкретний відправник (ЗМІ, лідер думки)	Людина, спільнота, алгоритм, ШІ
Що?	Стабільне повідомлення	Гіпертекстовий, динамічний контент, змінюваний алгоритмами
Канал	Технічний посередник (радіо, преса, ТВ)	Цифрові платформи, соцмережі, VR/AR, алгоритми, які структурують інформацію
Кому?	Пасивна масова аудиторія	Інтерактивна спільнота, співтворець смислів
Ефект	Переконання, пропаганда, інформування	Формування ідентичності, конструювання реальності, зворотній алгоритмічний цикл

Таблиця 1. Класична комунікаційна модель Г. Лассвела та її сучасна інтерпретація

На сучасному етапі дуже багато різних джерел інформації. Такими джерелами традиційно були окремі особи (автори, експерти, лідери думок), державні органи, академічні установи, церкви, а також медіа (преса, телебачення, радіо). Тим не менш, з появою цифровізації з'явилися нові різновиди, такі як цифрові платформи, соціальні мережі, блогери, боти та штучний інтелект, які самостійно створюють або змінюють інформацію.

Сьогодні джерело інформації дедалі більше зливається з інфраструктурою поширення, як зазначає М. Кастельс [7]. Алгоритми пошуку, тренди вже не просто розповсюджують інформацію, а й створюють її, виводячи певні дані на поверхню, а інші приглушуючи. Таким чином, проблема джерела стосується не лише авторства, але й влади та видимості в мережній екосистемі.

Інформаційні канали - це шляхи, через які інформація передається від джерела до споживача. У сучасному світі вони поділяються на традиційні (паперові, мовні, телевізійні) і цифрові (електронні, мережні, алгоритмічні). Швидкість, об'єм і зворотній зв'язок є основними відмінностями.

Інтернет-канали, такі як соціальні мережі, месенджери та веб-платформи, виконують активні та пасивні функції. Вони змінюють саму структуру повідомлень (наприклад, за допомогою лімітів, форматів і модерації), використовують алгоритми сортування (наприклад, Google, YouTube, TikTok), і впливають на інформаційну поведінку користувачів. Люди можуть бути одночасно і споживачами та інтерпретаторами: інформація ніколи не є «абсолютною» — люди завжди інтерпретують її, вбудовуючи її у свої власні когнітивні структури. Споживачами можуть бути як окремі люди, так і соціальні групи, професійні спільноти, національні утворення та аудиторії, кожна з яких має свої власні точки зору та критерії істинності.

Моделі обігу інформації включають створення, передачу, інтерпретацію та вплив. Враховуючи це, можна виділити чотири основні етапи інформаційного обігу. Створення є основним етапом формуванням змісту. Воно може бути інтенціональним (авторське, фактологічне) або штучним

(нейромережі, алгоритми). Передача — це технічна чи символічна комунікація за допомогою каналів, що змінює форму та доступність повідомлення. Обробка змісту суб'єктами - людьми або системами - називається інтерпретацією. Вплив це результат інформаційного процесу, який змінює поведінку, мислення та світогляд людини. У цій моделі кожен етап несе ризики та можливості: створення може призвести до фальсифікації, передача може призвести до цензури чи технічної маніпуляції, інтерпретація може призвести до когнітивного спотворення, а вплив може призвести до емансипації та маніпуляції.

Збереження свого статусу як суб'єкта автономного, відповідального, креативного діяча, який не лише споживає інформацію, але й наповнює її смислом залишається головним філософським завданням, незважаючи на те, що цифрове середовище, в якому живе сучасна людина, стає все більш складним. Оскільки інформаційна сфера все частіше диктує темп, зміст і формат людського сприйняття, це означає, що комунікація залежить від реактивності, а пізнання залежить від обробки сигналів.

Філософсько-антропологічний підхід стверджує, що людина продовжує бути ключовою фігурою інформаційного обігу через свою здатність інтерпретувати, ставити питання та створювати смисл. Здатність створювати значення є тим, що відрізняє людину від алгоритмічних агентів. Інформація може бути справді людською лише тоді, коли вона «проходить через свідомість, етичний досвід та емоційну пам'ять» [12].

Інформаційна реальність створюється людьми, а не її провідниками. Це є її основною метою в інформаційній сфері: перетворювати потоки даних у знання, а потім у мудрість, яка ґрунтується на цінностях. У сфері інформації суб'єктність також означає здатність до рефлексії, яка включає критичне мислення, сумнів, аналіз і розгляд альтернативних варіантів. На цьому наголошують сучасні європейські мислителі, зокрема Ю. Габермас, який стверджує, що без суб'єктів, здатних до раціонального дискурсу, а не просто реагування на імпульси інформаційного середовища, неможливе

демократичне суспільство [3]. Свобода в інформаційному суспільстві набуває нових форм. Вона вже не обмежується просто отриманням інформації: тепер вона включає право на осмислення, відмову, мовчання, захист від надмірності та осмислення. «Свобода це не тільки вибір, а й здатність не бути захопленим чужим смислом», стверджує С. Кримський [13, с. 31].

Важливо також розуміти, як люди змінюються в сучасному інформаційному світі. Дуже часто ми «створюємо себе» в інтернеті, створюючи профілі в соціальних мережах і залишаючи слід у мережі, формуючи свою «інтернет-особистість». Крім того, за цими віртуальними образами може ховатися небезпека, оскільки ми можемо втратити глибину своєї справжньої особистості, обмежуючись лише набором даних чи функціями, які системам легко обробляти.

Це реальність, у якій ми зараз живемо. Людина сучасного світу витрачає багато ресурсів, часу та грошей, щоб досягти фантомної мрії, створеної привабливими зображеннями в соціальних мережах. У результаті цієї боротьби виникає культ успіху, краси та демонстраційної досконалості. Цей культ все більше нагадує ідолопоклонство, яке з'явилося нещодавно. Сьогодні мільйони людей добровільно обирають наслідувати вигадані образи, забуваючи про своє справжнє «Я» та моральну самототожність, як застерігала біблійна заповідь «не створи собі кумира». Цей механізм відображає архетипічну ситуацію, яка відбулася з Адамом і Євою, які порушили божественну заборону і скуштували плід, який був заборонений. У сучасному інформаційному світі ми щодня порушуємо подібні межі добра і зла, переступаючи моральні правила не через незнання, а через спокусу. Соціальні медіа, штучно створені стандарти успішності та візуальна привабливість виступають своєрідним «змієм», який спокушає сучасних людей втратити самоповагу в обмін на ілюзорне визнання.

Поняття етичної суб'єктності стає особливо важливим у цьому контексті. Для того, щоб стати суб'єктом інформаційного світу, потрібно більше, ніж просто вміти користуватися технологіями. Це означає брати на

себе відповідальність за те, що ми говоримо, як ми впливаємо на інших і як ми передаємо значення. Крім того, це означає бути здатним відрізняти правду від маніпуляції та зберігати внутрішню «інформаційну гігієну», а не піддаватися спрощенням і агресивним повідомленням. Справжній суб'єкт - це той, хто мислить самостійно і не дозволяє інформаційним потокам повністю визначити його бачення світу [27]. Таким чином, ми повертаємося до філософського головного питання: що означає бути людиною в цифровій епосі? Це стосується не лише технологій, це стосується нашого людського ядра, емоцій, розуму та моральності. Завдання людини зберегти серце, розум і совість у світі, де сенси часто створюють алгоритми.

Сучасна філософська думка перейшла від уявлення про людину як активного суб'єкта інформаційної взаємодії до уявлення про людину як об'єкт маніпуляції, алгоритмізації та контролю. Цей аспект показує глибокі антропологічні загрози інформаційного світу, де великі й майже невидимі механізми впливу стримують свободу думки та автономію людини.

М. Кастельс створює теорію мережного суспільства на основі схожих концептів. Він демонструє, як людина є як частиною мережі, так і її об'єктом у глобальному інформаційному просторі [7]. Вона живе в світі знеособленого впливу, де не глибина повідомлення, а логіка обігу інформації, час реагування та візуальна привабливість є важливими.

Особливо важливою є ідея використання уваги. Логіка когнітивного капіталізму є основою сучасної інформаційної економіки, де увага стала дефіцитним ресурсом. Соціальні мережі, відеоконтентні платформи, мобільні додатки та новинні агрегатори змагаються не за правду, а за те, щоб привернути увагу, викликати емоції, провокувати та поляризувати думки. Увага людини стає об'єктом капіталізації, оскільки тривалість її участі збільшує прибуток системи [110].

Етап	Характеристика суспільства	Ресурс, що визначає економіку	Ставлення до уваги	Механізми капіталізації уваги	Приклади
Індустріальне суспільство (XIX – поч. XX ст.)	Машинне виробництво, фабрики, масова праця	Сировина, енергія, Робоча Сила	Увага розглядається як індивідуальна когнітивна здатність, не є ресурсом ринку	Реклама у друкованих ЗМІ, плакати, масові газети	Газетні оголошення, вулична реклама
Інформаційне суспільство (друга пол. XX ст.)	Панування ЗМІ, телебачення, радіо	Інформація та знання	Увага стає об'єктом масового впливу	Телевізійна реклама, мас-медійні корпорації	Телебачення, масова культура
Цифрове Суспільство (поч. XXI ст.)	Глобальні мережі, інтернет, big data	Дані, мережний трафік	Увага перетворюється на дефіцитний ресурс	Алгоритмічне таргетування, клікбейт, монетизація переглядів	Google, Facebook, YouTube
Когнітивний капіталізм (сучасність)	Домінування платформ, штучний інтелект, VR/AR	Увага як головний ресурс економіки	Людська увага стає товаром, вимірюваним у «часі екрану»	Продаж рекламодавцям, нейро- та емоційний маркетинг, персоналізований контент	TikTok, Instagram, Netflix, Spotify

Таблиця 2. Особливості сприйняття та використання уваги на різних етапах розвитку суспільства

У цьому випадку алгоритми не просто показують інформацію, а створюють інформаційну реальність: вони визначають, яку послідовність і емоційний тон користувач побачить. Людина стає об'єктом інформаційної подачі, адаптованої до її слабкостей, емоцій і звичок. Інформаційна бульбашка, створена таким чином, не просто викривлює реальність, але й покращує власну логіку, закриваючи критичне мислення [113].

Технологічне нав'язування рішень - це ще одна форма об'єктивності. Рекомендаційні системи, push-сповіщення та автоматичне формування контенту чи стрічки новин поступово підміняють вибір «зручною» пропозицією. У цьому випадку втрата свободи проявляється як непомітний процес, коли людина не усвідомлює, що вона була обрана. Ця тенденція викликає серйозне занепокоєння з точки зору філософської антропології, оскільки людина перестає бути творцем інформаційної дійсності, а лише реагує в межах, визначених системою. Таким чином, дані перетворюють її на беззвучний об'єкт впливу [124]. Навіть у цьому випадку філософія підкреслює, що усвідомлення власної об'єктивації є першим кроком до повернення суб'єктності. Людина, яка розуміє механізми впливу, може їм протистояти, використовуючи такі навички, як критичне мислення, цифрову гігієну, філософську рефлексію та активну інформаційну етику.

З глибоким корінням у європейській духовно-гуманістичній традиції українська філософія створила унікальне розуміння проблеми взаємодії людини та інформаційної сфери. Цей метод поєднує чутливість до екзистенції, орієнтацію на мораль і глибину смислу, що надає українській філософській думці особливе звучання в контексті глобальних інформаційних викликів.

С. Кримський розвивав схожі ідеї, підкреслюючи, що людина це символотворець, який створює смислову реальність, а не просто «реагує» на інформацію. Мислитель стверджує, що основна функція людини полягає не лише в тому, щоб отримувати знання, але й у створенні нових горизонтів буття шляхом символічного мислення, яке включає логіку, емоції, етику та культурну пам'ять [11]. Він зазначає, що оскільки людина «осмислює себе і

світ у діалозі символів», її присутність в інформаційному середовищі є онтологічно необхідною умовою, за допомогою якої інформація може бути перетворена в культуру [14].

Інформаційна сфера XXI століття несе значні загрози для людства, незважаючи на безсумнівні переваги цифрового прогресу, який збільшив можливості спілкування та накопичення знань. Ці загрози не лише соціально-психологічні чи правові, а й філософські: вони стосуються способу життя людини, її здатності мислити самостійно, бути етичним суб'єктом у гіпермедійному середовищі.

Проблематика інформаційного та когнітивного перевантаження є однією з ключових у сучасних дослідженнях інформаційного суспільства. Ще Е. Тоффлер у праці «Футурошок» увів поняття «інформаційне перевантаження», підкреслюючи, що надлишок інформаційних потоків призводить до втрати здатності індивіда адекватно їх опрацьовувати [191], [192], [193].

У 1980-х роках Дж. Свеллер розробив теорію когнітивного навантаження, яка показала обмеженість робочої пам'яті людини та небезпеку її перевантаження при надмірному потоці даних [179], [180]. Сучасні когнітивісти, зокрема Д. Канеман, звертають увагу на феномен розфокусування, коли постійне переключення між цифровими стимулами знижує концентрацію та призводить до фрагментації уваги. Таким чином, інформаційна перенасиченість, когнітивне перевантаження та розфокусування уваги постають як взаємопов'язані наслідки цифрової епохи, що безпосередньо впливають на формування логіки когнітивного капіталізму [124].

Одним із найбільш очевидних викликів є інформаційна залежність, яка виявляється в постійній необхідності перевіряти новини, отримувати нотифікації, залишатися «на зв'язку» та оновлювати стрічки. Така поведінка поступово змінює спосіб мислення, уваги та навіть емоційної регуляції людини. Когнітивне перевантаження є результатом надмірної кількості

інформаційних сигналів, які перевищують здатність свідомості правильно осмислити та ієрархізувати важливе. Як наслідок, це може призвести до розфокусування, втрати цілісного бачення, розшарування свідомості, складного мислення, рефлексії та зниження здатності до глибокої концентрації [190].

Антропологічна загроза полягає в тому, що людина, яка залежна від інформації, віддає перевагу зовнішнім стимулам, що перешкоджає внутрішній розмові. Як наслідок, це витісняє розум і заважає духовній тиші, які необхідні для формування справжнього «Я». Людина, яка постійно живе в режимі інформування, втрачає зв'язок з онтологічною тишею, яка є основою сенсу.

Зміна самої природи істинності в контексті інформаційної гіперреальності є ще одним значним викликом. Вплив на свідомість здійснюється через емоційну правдоподібність, повторюваність і візуальну привабливість, а не через істину як відповідність дійсності, згідно з явищем постправди. У такому контексті пропаганда та дезінформація стають системними засобами формування масової свідомості. Це викликає онтологічну нестабільність реальності, коли людина перестає бути впевнена в тому, що є правдою чи маніпуляцією. Це руйнує наш світогляд, викликає дезорієнтацію, недовіру до інституцій і розкол соціального простору. З простору просвітлення інформаційна сфера перетворюється на поле битви за свідомість [43].

У сучасній Україні, яка зараз перебуває в стані гібридної війни, ці дії стають особливо небезпечними, оскільки інформаційні атаки, дезінформація та фальшиві історії стали частиною повсякденної реальності. Це вимагає не лише технічної, але й філософської оборони, тобто здатності мислити критично, зберігати дистанцію та розрізняти істини.

Втрата приватності в умовах тотальної цифрової прозорості є ще одним важливим ризиком. Кожен клік, повідомлення чи дія в інтернеті залишає слід, який можна спостерігати, вивчати, прогнозувати та навіть впливати. Людина

втрачає право на забуття, тишу та непомітність, які раніше були синонімами свободи.

На початку цифровізації цифрова прозорість сприймалася як засіб демократизації, але в певному сенсі вона перетворилася на інформаційний контроль. Система невидимого нагляду створюється для зручності, доступності та персоналізації. У цій системі людина є ціллю таргетованого впливу, а не суб'єктом. Філософи стурбовані можливою редукцією особистості до профілю, аватара або алгоритмічної тіні. Втрата внутрішньої недоторканості, тобто простору для самозаглиблення, ставить під сумнів можливість духовної свободи [24]. Людина, яка працює в інформаційній сфері, повинна усвідомлювати себе не лише як пасивного користувача чи споживача даних, а як морального суб'єкта, здатного до критичної рефлексії та відповідальності за свої дії. Це означає, що кожна взаємодія з інформацією має супроводжуватися низкою запитань: Чи відповідає ця інформація істині? Які її можливі наслідки для інших людей і суспільства в цілому? Чи варто її поширювати?

Зазначена проблематика безпосередньо корелює з етичною системою І. Канта, зокрема з його категоричним імперативом: діяти так, щоб максима вчинку могла стати принципом загального законодавства [6]. У контексті інформаційної етики це означає, що перед трансляцією будь-яких даних суб'єкт має усвідомити, чи готовий він до того, щоб практика поширення неперевіреного або маніпулятивного контенту стала універсальною нормою.

Зі свого боку, Ю. Габермас наголошує, що сама по собі публічність не є гарантією істинності [3]. Лише через раціональну аргументацію та готовність до критичного дискурсу учасники комунікації створюють умови для справжнього розуміння світу. Таким чином, кожен актор інформаційної сфери включається у «комунікативну дію», яка або веде до консенсусу на засадах розуму, або стає інструментом алгоритмічного маніпулювання.

У межах філософії техніки М. Гайдеґґера існує застереження, що за відсутності осмислення своєї ролі в технологічних процесах людина ризикує

перетворитися на «постав» (Gestell) - простий ресурс для функціонування системи [118]. Перефразуючи мислителя, можна стверджувати: сучасна інформаційна сфера здатна редукувати особистість до рівня «носія кліків» або генератора даних, якщо вона втрачає етичну дистанцію щодо медіасередовища. Ця небезпека посилюється феноменом симулякрів, описаним Ж. Бодріяром, коли знаки реальності витісняють саму реальність, створюючи стан гіперреальності [57]. Необережне поширення інформації перетворює користувача на співучасника створення фіктивного світу, який згодом набуває над суб'єктом більшої влади, ніж об'єктивна істина.

З позицій сучасної філософії інформації, актуалізованої Л. Флоріді, моральна воля в цифровому просторі має реалізуватися як «інфо-агентність» - здатність суб'єкта приймати рішення, що формують інфосферу як середовище спільного буття [100]. Інформація перестає сприйматися як нейтральний ресурс; вона стає частиною «моральної екології», де людина співіснує в єдиному онтологічному полі з іншими агентами, машинами та алгоритмами.

Отже, людина XXI століття має трансформуватися з грамотного споживача в «етичного куратора» інформаційної сфери. Це передбачає не лише технічну перевірку даних, а й відповідальність за формування культурних орієнтирів цифрової взаємодії. Якщо в епоху друкарства суб'єкт відповідав за слово написане, то в епоху алгоритмів він несе відповідальність і за слово поширене [137].

Новою базовою компетенцією стає інформаційна відповідальність - уміння оцінювати наслідки інформаційного акту так само серйозно, як наслідки фізичної дії. Таким чином, етика інформаційної сфери постає передусім як внутрішня дисципліна особистості, від якої залежить, чи залишиться цифровий простір місцем симуляцій, чи перетвориться на середовище довіри та автентичного пошуку істини.

Таким чином, етика інформаційної сфери – це не лише «кодекс поведінки» для медіа чи платформ, а насамперед внутрішня дисципліна особистості. Адже саме від неї залежить, чи буде цифровий простір місцем

хаотичних симуляцій і маніпуляцій, чи середовищем солідарності, довіри та справжнього пошуку істини.

Саме чутливість до етичних принципів дозволяє перетворити інформаційний простір на місце відповідального співжиття. Практики «цифрової гігієни», такі як усвідомлене, помірне та вибіркове використання інформації, є важливими для реалізації цієї етичної стратегії. Це стосується не лише техніки роботи з джерелами, але й емоційної саморегуляції, здатності зберегти фокус уваги та уникати перевантаження інформацією, фейків і емоційного зараження.

Інформаційна грамотність включає культуру критичного мислення, інтерпретації та осмислення, а не просто навички пошуку та перевірки інформації. Її мета полягає не в тому, щоб зробити людину «знаючою все», а в тому, щоб вона була здатною відмовитися від усього, що їй подається як істина, але не є істиною. Це справжній інтелектуальний суверенітет. По суті, інформаційна грамотність є фундаментом інформаційної стійкості[129; 130].

Філософія може запропонувати гуманістичну модель інформаційної культури, у якій гідність, правда та повага до особистості є пріоритетами, а не продуктивність або ефективність. С. Кримський писав, що інформація має цінність лише тоді, коли вона служить людині, а не панує над нею [11].

Стратегічне завдання полягає в створенні інформаційного середовища, яке є гуманним. У цьому середовищі технології підтримують мислення, штучний інтелект підтримує моральність, а спілкування сприяє порозумінню замість розколу. Такий простір не може бути створений «згори». Він формується через масову освіту, етичну культуру та філософське мислення, які повинні бути важливими компонентами як освіти, так і публічної сфери. Уявлення про те, що взаємодія між людьми та технологіями має бути гармонізована, є основою для будь-якого філософського бачення майбутнього гуманного інформаційного простору.

Цифрові інновації пов’язані з етикою в можливому майбутньому, коли алгоритми будуть прозорими та відповідальними, інформаційні платформи

будуть засновані на принципах справедливості, а користувачі матимуть справжній контроль над своїми даними та цифровою ідентичністю. Люди мають свободу, оскільки вони можуть самостійно вибирати, яким чином вони споживають інформацію, і не залежать від передбачуваних сценаріїв споживання контенту.

Інформаційна сфера сьогодні є не лише техніко-комунікаційною системою, але й багатовимірною онтологічною реальністю, яка охоплює технології, соціокультурні процеси, когнітивні й етичні виміри. Вона є «екологією інформації», де взаємодіють люди, алгоритми, медіа, культури й цінності. У межах інформаційної сфери людина не тільки сприймає дані, а й активно формує смисли, використовуючи внутрішній інструмент – мову, мислення, символічні коди. Саме ці інструменти дають змогу впливати на інших, формувати уявлення про реальність, конструювати соціальні порядки.

Недарма відоме твердження: *«хто володіє інформацією – володіє світом»*. У XXI столітті воно набуває нового сенсу: володіння інформацією означає володіння здатністю керувати свідомістю, емоціями й колективними уявленнями [9]. Водночас важливо підкреслити, що інформаційна сфера не є нейтральним середовищем. Технології створюють умови, але саме соціокультурні практики й внутрішня етика людини визначають, якою буде ця екологія – гуманістичною чи маніпулятивною.

Попередньо проведений аналіз дозволяє нам сформувати авторське бачення структури сучасної інформаційної сфери та відобразити місце людини в ній.

Схема 1. Структура сучасної інформаційної сфери

Інформаційна сфера - це не лише зовнішнє середовище, а й *внутрішня проєкція людини*, яка через слово, образ, символ і дію впливає на інших. Якщо у XX ст. влада визначалася контролем над економічними чи політичними ресурсами, то у XXI ст. головним ресурсом стає вміння керувати інформаційними потоками й культурними смислами. Саме тому людина, яка здатна поєднувати технічні можливості й моральну відповідальність, перетворюється на нового суб’єкта глобальної історії.

2.2 Сучасні інформаційно-комунікаційні технології у конституюванні нової реальності

У XXI столітті людство зазнало значних онтологічних і технологічних змін. У самій природі реальності, в основах людського буття та пізнання відбувається зміна. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) створили нову гібридну реальність, у якій віртуальне та фактичне взаємопроникають, змінюючи простір, час, тіло та свідомість.

Раніше реальність асоціювалася з фізичним, матеріальним світом. Це не просто зміна інструментів. Це зміна самого поля буття, яку філософія має осмислити та зафіксувати в категоріальному вимірі. Сьогодні гібридність розуміють не лише в технічному чи соціокультурному сенсі, але й у філософському. Вона окреслює нову онтологічну якість реальності, в якій цифрове та фізичне, симулятивне та реальне, штучне та органічне взаємодіють.

Мінливість і фрагментарність є двома характеристиками гібридної реальності. Сучасні люди сприймають світ як потік, а не структуру, на відміну від класичного уявлення про світ як єдину впорядковану систему. Це викликає нові досвіди, такі як кліпове мислення, розсіяна увага, психічне виснаження від надмірної інформації та втрата почуття ґрунту під ногами. Втрата стійких онтологічних опор є результатом онтологічного зсуву.

Реальність більше сприймається як мережа відкритих інтерфейсів, які дозволяють отримати доступ до різних частин світу. Отже, людина змушена розвивати нову чутливість до реального, навчитися відрізняти справжнє від симулятивного та відрізняти глибинне від поверхневого. Ця чутливість не лише стосується краси, але й має практичне значення, оскільки вона є необхідною для збереження людяності в цифровому світі [10].

Структура людської присутності значно змінюється віртуальним середовищем. Раніше «бути» означало «бути тут і тепер» у конкретному просторі й часі, тоді як сьогодні «бути в мережі» означає одночасно бути в

багатьох місцях, використовуючи аватари, цифрові зображення та метафоричні «тіні» в соціальних мережах. Таким чином, особистість ділиться на кілька ідентичностей, які функціонують у різних інформаційних просторах, які часто не узгоджуються. Цей процес можна порівняти з мозаїчним «Я» класичного гуманізму, яке втрачає свою цілісність. У цифровому світі перформативність замінює справжність, зображуючи людину. Гіперреальність, реальність без референта, в якій знак більше не вказує на об'єкт, а лише на інші знаки, є результатом такої ситуації, згідно з Ж. Бодріяром [46]. Отже, онтологія сьогодні - це онтологія симулякра.

Крім того, українські мислителі звертали увагу на те, як змінилася структура реальності в інформаційній епосі. Таким чином, О. Масюк визначає культуру як інформаційно-знакове середовище, де символічні коди формують ідеї та цінності [19]. У сучасному цифровому світі ці коди розпадаються, що призводить до зниження їхньої щільності, і людина ризикує втратити онтологічну глибину буття. С. Кримський виступав за повернення до внутрішнього смислу, щоб зберегти духовність людини в умовах інформаційного вибуху. На його думку, єдине, що може врятувати суб'єкт від редукції до функції чи об'єкта маніпуляції, це етична наповненість інформаційного простору.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) перетворилися на нейтральні інструменти в руках людей у XXI столітті. Вони стають середовищем існування, яке змінює як комунікацію, так і способи сприйняття, досвідчування та розуміння реальності. За словами М. Маклюена , «засоби є повідомленням», тобто спосіб передачі змісту визначає сам зміст і структуру нашого досвіду [147, с. 139]. Ця теза набуває нового змісту в епоху цифрових технологій, оскільки не тільки технології змінюють життя, але й формують онтологію людського буття.

Згідно з М. Гайдеггером, технологія є методом відкриття світу, який у наш час стає «ресурсом», а не просто засобом [118]. З цієї точки зору ІКТ виступають як медіатори досвіду: вони визначають те, що ми бачимо, і як ми

це бачимо. У цифровому світі реальність представлена інфосферою, де людина стає «інформаційним агентом» у постійній взаємодії з потоками даних, замість того, щоб бути зовнішнім суб'єктом [96]. Цю думку підтримує С. Куцепал, яка стверджує, що цифрове середовище змінює саму структуру людського буття, вимагаючи від суб'єкта нових видів етичної відповідальності та інформаційної автономії [15]. Інтерфейс перетворюється на центр досвіду, а алгоритм функціонує як прихований фільтр дійсності.

Цифрові технології змінюють сприйняття часу, перетворюючи його на фрагментарний і прискорений. У сучасному світі соціальних мереж багато часу присвячено перегляду поточних новин. Наше місцезнаходження в цифровому полі залежить від нашого сигналу, а не від нашого тіла, оскільки простір стає мережним, а не географічним. Цифрові аватари, біометричні дані та гейміфіковані втілення в метавсесвітах дають тілу нову природу.

Б. Стіглер, французький філософ, вважав, що метод не просто допомагає людині, він «вписується» в бажання, пам'ять і здатність людини мислити [177]. Це означає, що технології стають умовами техноантропології. Не дивно, що Ж. Бодріяр говорив про «гіперреальність», коли досвід є імітацією досвіду, а справжність поступається перформативності [47]. Сьогодні цифрові технології не тільки змінюють способи спілкування, але й стають важливими компонентами структури буття, що робить їх основою нової реальності. Згідно з Л. Флоріді, це стосується події, яку він називає «четвертою революцією». Ця революція стосується цифрового перетворення самого розуміння людини, її місця в світі та способів пізнання [96].

Використання віртуальної реальності (VR) і доповненої реальності (AR) створює нові способи присутності у світі. Користувач стає активним учасником гібридної взаємодії замість пасивного спостерігання. Ця взаємодія відбувається в онтологічно новому місці, де стираються межі між «реальним» і «віртуальним». Цей простір не є повністю фізичним чи цифровим. Філософи медіа, такі як М. Хансен, підкреслюють, що віртуальна реальність і доповнена

реальність створюють нові форми перцепції та тілесності, які змінюють наш спосіб мислення та взаємодії [115].

Подібні технології сприяють «віртуалізації буття», тобто коли фізичне тіло є доповненням до віртуального образу, а не навпаки. Алгоритми створюють невидиму основу для нашої взаємодії з інформацією. Вони планують новинні стрічки, створюють інформаційні бульбашки та визначають, які теми є найважливішими. Таким чином, суб'єкт живе в персоналізованій алгоритмічно сконструйованій реальності, а не в відкритій інформаційній реальності. Алгоритми створюють «інформаційні кокони», які обмежують свободу думки та перешкоджають формуванню публічного розуму.

Найбільш радикальним компонентом нової інформаційної реальності є штучний інтелект (ШІ). З одного боку, штучний інтелект підтримує когнітивну роботу, наприклад, пропонує рішення, аналізує великі маси даних і прогнозує поведінку. З іншого боку, він ставить онтичне питання про межі людства: чи є людина єдиним агентом, який може думати і брати на себе відповідальність? [18]. Н. Бостром і Е. Бриньйоль підкреслюють, що штучний інтелект загрожує редукції людини до технічної частини інформаційного ланцюга, де функціональність визначає цінність особистості [75].

Розмиття кордонів між реальним і симульованим є однією з ключових характеристик цифрової доби, яка змінює не лише уявлення про істину, але й саму структуру пізнання, ідентичності та соціальної взаємодії. У цьому випадку не просто слід говорити про технологічну еволюцію. Варто говорити про онтологічне зрушення, яке супроводжується епістемологічною кризою.

Ж. Бодріяр сформулював основні ідеї цього зсуву, стверджуючи, що в епоху пізнього капіталізму образ перестає бути відображенням реальності та повністю витісняє її. У своїй роботі «Симулякри та симулятори» Ж. Бодріяр виділяє чотири стадії образу: остання з них, «симулякр», вже не має жодного реального прикладу. Це і є гіперреальність, тобто реальність, яку моделюють, щоб здавалося, що вона більш «справжня», ніж сама реальність [62].

Відеореальність у цифровому середовищі, такому як соціальні мережі, відеоігри, віртуальна реклама та діпфейк, дедалі частіше відтворюються, ніж переживаються. Люди створюють свої уявлення про світ за допомогою алгоритмічно підібраних потоків інформації, моделюючи емоції, події та кризи. У сучасному світі важко визначити, що є реальним, а що лише обчислювальною імітацією.

Л. Флоріді пропонує ще один важливий підхід до розуміння нової онтології. Він говорить про реальність «інформаційного типу», а не про «справжню» або «віртуальну». Дослідник вважає, що цифровий світ є частиною реального існування, а не нереальним [96]. Аватари, цифрові агенти та інформаційні об'єкти є компонентами середовища, яке має онтологічну вагу. У цьому сенсі симулякр є новою формою буття, а не просто «обманом».

У моделі Л. Флоріді пропонується онтологічна інтеграція, або «натуралізація штучного», замість розмежування між реальним і симульованим. Таким чином, технологічне тепер є природним компонентом нашої життєдіяльності, а алгоритми є співучасниками людської суб'єктності. Відповідно до цього середовища необхідні нові підходи до філософії свідомості, відповідальності та етики. Не просто відрізняти «реальне» від «штучного», але й зберегти розуміння в умовах симульованої надмірності є завданням мислення.

Онлайн-простори - це не просто віртуальні інтерфейси, це місця життєвої активності, які мають логіку, архітектуру, темпоральність і навіть моральний ландшафт. Вони перетворюються на місця, де відбувається соціальна взаємодія, формуються ідентичності та реалізуються емоції та конфлікти [198].

Польський філософ З. Бауман стверджує, що сучасні люди живуть у «рідкому» світі, де нечіткі межі між присутнім і відсутнім [63]. Інтернет-простори дозволяють бути всюди і ніде одночасно. Це реальність без гравітації, де ідентичність стає множинною, реляційною та гнучкою [64].

До появи комп'ютерів український філософ С. Кримський підкреслював, що простір культури - це простір сенсів, а не фізичних кордонів [11]. Ця теза набуває особливої актуальності в сучасному цифровому світі, оскільки Facebook, Instagram і YouTube є новими платформами для формування сенсу, які впливають на реальне життя, не тілесно. Сприйняття часу також змінюється цифровими технологіями: все відбувається в режимі «тут і тепер», у постійній актуалізації. Інтернет-спілкування є одночасно безперервним «тепер» і постійним «архівним минулим», яке зберігається в хмарах даних.

Цифрова культура є надчасовою, оскільки вона охоплює миттєвість і дозволяє нескінченно відтворювати події. Цей парадоксальний хронотоп призводить до когнітивного навантаження, втрати природного ритму життя та зміни розуміння пам'яті оскільки весь контент зберігається «онлайн», більше не потрібно суб'єктивної реконструкції. Цифрове тіло людини є її віртуальною репрезентацією та соціальною присутністю. Аватари, селфі та відео - це приклади цифрової тілесності, яка дедалі більше впливає на те, як люди себе сприймають. Віртуальне тіло це нова концепція "мапування" суб'єкта, яка поєднує фізичне, символічне та комунікативне коли тіло постійно контролюється, порівнюється та змінюється в сучасних цифрових середовищах, це може призвести до втрати автентичності [123].

В епоху цифрових технологій тіло все частіше моделюється, репрезентується та навіть переживається як віртуальна конструкція. Уявлення про тілесність змінюється цифровим середовищем. Воно не тільки відкриває нові можливості самовираження, але й загрожує десоматизацією суб'єкта, зменшення фізичного тіла до символу чи образу. Люди створюють аватара, віртуальну копію себе в цифрових середовищах, таких як соціальні мережі та метавсесвіти. Аватар може повністю відрізнятися від оригіналу. Аватар забезпечує зв'язок між цифровою реальністю та «Я», дозволяючи людям діяти, спілкуватися та створювати власні образи, керуючи ними ззовні.

П. Леві визначає його як «тіло-інтерфейс», який об'єднує фізичні, символічні та алгоритмічні функції [132]. Аватар - це не просто образ, це

місце, де можна створити власну ідентичність. Людина може змінити свою зовнішність, емоції та поведінку, щоб стати тим, ким вона не є в офлайновому житті. Таким чином, тілесність у цифровому світі стає перфоративною, створюючи суб'єкт замість відображення.

Термін «метареальність» описує світ, створений і підтримуваний цифровими платформами, у якому присутність людей не обмежена фізичним простором. Це не просто доповнена реальність (AR) або віртуальна реальність (VR), це реальність, яка складається з комбінації даних, штучного інтелекту та людської поведінки. Вона перетворюється на інфраструктуру цифрової тілесності, де голограми, аватари та голосові копії виконують функцію фізичної присутності [131]. Ця зміна викликає багато філософських запитань, наприклад: що є тілом у метавсесвіті? Чи можна віртуальну репрезентацію вважати повноцінним тілом? Чи може суб'єкт зберігати свою фізичну ідентичність у середовищі, де образ легко змінюється? Як етика тілесності може змінитися в умовах, коли людський вигляд є лише імітацією? У цифровому світі тіло є інформаційною оболонкою, частиною інфосфери, яка зберігає сліди суб'єкта та моделює навколишнє середовище [96].

Тілесність в інформаційній епоху є важливою темою для української філософської традиції. У 1990-х роках С. Кримський підкреслював, що тілесність людини є смисловою конструкцією, яка інтегрує її в культурний простір. У цифровому світі це означає, що тіло стало носієм даних, символів і знаків, які регулюють взаємодію між людьми [11].

Цифрова тілесність - це тіло, яке постійно саморефлексує, контролює та змінює. Люди все частіше ототожнюють себе з візуально-цифровим тілом, створеним для сприйняття іншими, а не з біологічним тілом. У традиційному філософському контексті присутність пов'язана з тим, що суб'єкт фізично розташований у просторі та часі. Людина була присутньою в місці, де її тіло могло безпосередньо спілкуватися. Однак поняття присутності змінилося з появою інформаційно-комунікаційних технологій, а особливо в умовах

цифрової революції. Присутність у нових комунікаціях стає медіатизованою, різноманітною та багатошаровою.

На думку Ш. Теркл, у сучасному інформаційному світі людина одночасно «тут» і «там», що означає, що присутність в інтернеті відділяється від фізичної локалізації, створюючи ілюзію спілкування та взаємності навіть без фізичної взаємодії [195]. Це створює нову соціальність, в якій не тільки слова є важливими, але й візуальні сигнали, символічні жести, такі як емодзі, реакції та лайки, а також цифрові аватари, які представляють людину в комунікативному полі.

У цьому контексті доречно згадати ідею «телеприсутності», яку М. Ломбардо досліджував ще в 1990-х роках. Він вважав, що бути присутнім у віртуальному середовищі можна уявити як психологічну реальність замість фізичної присутності. Як наслідок, більше значення має не «де я є», а «де я переживаю себе як активного учасника взаємодії» [137].

Сучасна людина часто прагне бути присутньою скрізь, але глибоко ніде. Це явище було названо «життям у потоці» З. Бауманом [65]. Незважаючи на те, що культура миттєвих реакцій, повідомлень і стрімів створює відчуття постійної залученості, це не завжди супроводжується змістовним включенням [66]. Присутність у цифровому світі залежить від алгоритмів платформи, які визначають, хто бачить контент, хто лайкає та хто відповідає. Таким чином, платформи не тільки транслюють присутність, але й моделюють її, контролюючи, кого і що ми вважаємо «присутнім» у нашій увазі [67].

Згідно Е. Армно, цифрова присутність створює нові механізми ідентичності, оскільки ми постійно «показуємо» себе в соціальних мережах, публікуємо та реагуємо, що формує наш образ себе в очах інших [43]. Водночас це створює постійний тиск на самосвідомість, що підміняє справжню присутність її візуалізацією. Присутність у нових комунікаціях стала функцією алгоритмізованої взаємодії, а не стійкою категорією.

Реконструкція концепції присутності шляхом її наповнення екзистенційною та технологічною складовою є головним завданням

філософів. Не просто бути присутнім, означає бути відкритим для розмови, етичної відповідальності та смислового співбуття. Втрата стійких онтологічних орієнтирів є основною соціальною проблемою в цифровій епосі, яка характеризується вибухом інформації, фрагментацією знань і алгоритмізацією свідомості. Реальність більше не вважається єдиним цілим. Натомість вона розділилася на кілька інформаційних шарів, які конкурують за те, наскільки вона істинна.

Дезонтологізація означає, що реальність перестає бути заданою та перевірюваною. Замість цього вона стає конструктом, створеним медіа, даними та мережними алгоритмами. Згідно з Ж. Бодріяром, ми маємо справу з реальністю другого порядку, де знаки замінюють дійсність, а не відображають її [1]. На практиці це проявляється в таких явищах: віртуалізація подій (ми дізнаємося про них через екрани, а не безпосередньо); розмивання відмінності між правдою та інтерпретацією (різні джерела дають дуже різні описи тієї самої ситуації); репрезентація важливіша за сам факт (не «що сталося», а «як це виглядає в стрічці»). Як зазначає Л. Флоріді, коли люди взаємодіють з інформаційними середовищами в сучасному світі, онтологічна достовірність даних більше не є основним критерієм, релевантність, швидкість і емоційний резонанс стають важливішими [96, с. 55].

Епістемологічна криза виникає разом із дезонтологізацією. Істинність більше не вимагає логічної доведеності чи відповідності реальності в умовах постправди, яка стала важливим феноменом XXI століття [139]. Натомість вона базується на віруваннях, груповій належності та алгоритмічній видимості.

Інформаційна культура стає деструктивно-релятивістською, коли масова думка нівелює авторитет експертів, наукові факти конкурують з псевдофактами та конспірологією, а медійна логіка підміняє аналіз реактивності для впливу на політичні рішення. Маніпуляція масовою свідомістю дозволяє легко нав’язати будь-яку історію в умовах втрати істини за допомогою техніки повторення та емоційної подачі. Поляризація

суспільства полягає в тому, що інформаційні бульбашки створюють «племена правди», які не перетинаються. Якщо немає єдиної реальності, демократичний діалог неможливий, оскільки виникає підрив довіри до інституцій.

Ще до появи цифрових технологій поведінку людини можна було розглянути як театральну гру з різними «масками», які залежали від соціального контексту. У цифровому світі ці «ролі» автоматизуються: профілі в Instagram, TikTok і Facebook стають режисованими представниками суб'єкта, де «Я» є результатом постійного редагування. Візуальний контент, алгоритми персоналізації, хештеги та тренди посилюють концепцію перформативної ідентичності. Отже, вибудовується кон'юнктурне Я, а не автентичне Я, яке відповідає очікуванням цифрового середовища.

Крім того, слід пам'ятати про психологічні наслідки цифрових ідентичностей. Це включає тривожність через те, що реальне «Я» не співпадає з віртуальним образом. Виникає ефект «спостережуваності», коли кожна дія може бути публічною. Поширюються депресія та втрата сенсу через надмірну залежність від цифрової самооцінки. Конструювання особистості в соціальних мережах – це феномен, який має багато аспектів у філософії та психології. Воно демонструє напругу між бажанням бути та обов'язком виглядати, а також між технічною свободою самовираження та культурною логікою симуляції.

У такому контексті питання етики, справжності та екзистенційної відповідальності суб'єкта, який стоїть перед вибором, бути присутнім чи бути видимим, набувають особливої ваги. Алгоритми - складні обчислювальні структури, які контролюють потоки інформації та впливають на увагу, мислення та прийняття рішень людей у сучасному цифровому середовищі. Процес алгоритмізації змінює саму структуру пізнання, що робить його епістемологічною подією. Ефект «інформаційної ехокамери» створюється алгоритмами соціальних мереж (Facebook, Instagram, TikTok), пошуковими системами (Google), стримінговими сервісами (YouTube, Netflix) і

пошуковими системами. Людина отримує реальність, адаптовану до її психопрофілю, а не об’єктивну картину світу [117].

Це означає, що ваш кругозір автоматично звужується. Відбувається збільшення когнітивних упереджень, також відомих як упередженість підтвердження, і одночасно - зниження випадковості та непередбачуваності пізнання, які сприяють критичному мисленню. Алгоритми сьогодні є інструментами влади, а не просто математичними формулами, як стверджує К. О’Ніл [156]. Вони мають здатність посилювати соціальні нерівності, контролювати довіру та навіть впливати на політичні рішення.

У сучасній цифровій цивілізації здатність людини до концентрації трансформується у дефіцитний актив, що лежить в основі концепції «економіки уваги». Увага перестає бути лише психічною функцією і стає стратегічним ресурсом: глобальні корпорації ведуть за неї боротьбу, що за своєю інтенсивністю та значущістю не поступається колишньому суперництву за капітал чи території. Цей процес супроводжується глибинною алгоритмізацією мислення, яка радикально змінює когнітивні стратегії суб’єкта.

Постійна зануреність у цифрові потоки призводить до зниження здатності до глибокої рефлексії, замінюючи її миттєвими реактивними актами. Формується так зване «інтерфейсне мислення», де оперування готовими категоріями - тегами, кнопками та алгоритмічними шаблонами - витісняє самостійний понятєвий синтез. Як наслідок, у людини знижується толерантність до інтелектуальної складності, неоднозначності та пауз, необхідних для змістовного осмислення реальності.

З філософської точки зору, тотальна алгоритмізація інформаційної сфери постає суттєвою перешкодою для збереження інтелектуальної автономії суб’єкта. Виникає фундаментальне питання: наскільки вільним залишається мислення, якщо алгоритмічні пропозиції та персоналізовані стрічки контенту наперед структурують думку, вибір та навіть уяву індивіда?

У межах такої системи досвід людини ризикує втратити свою автентичність, перетворюючись на результат обчислювальної маніпуляції. Зазначена ситуація вимагає звернення до епістемологічної спадщини І. Канта, який визначав автономію розуму як здатність людини мислити свідомо й самостійно, керуючись внутрішніми законами, а не зовнішніми спонуканнями [6]. Кантівський ідеал «думаючого суб'єкта» передбачав незалежність від стороннього впливу, що є пресупозицією моральної та інтелектуальної свободи. Проте в сучасних реаліях ми спостерігаємо парадоксальний зсув: ця раніше виключно людська здатність до впорядкування досвіду та прийняття рішень дедалі частіше делегується штучним агентам та машинам. Це породжує ризик остаточної редукції особистості до «цифрового ресурсу», де функцію критичного судження заступає оптимізована робота алгоритму.

У сучасному науковому дискурсі аналіз впливу інформаційно-комунікаційних технологій здебільшого зводиться до часткових аспектів когнітивних, соціальних чи психологічних змін. Проте інтегральна перспектива вимагає врахування багатовимірності цифрового середовища. Запропонована авторська класифікація ґрунтується на ідеї, що ІКТ формують не лише нові когнітивні стратегії та соціальні практики, але й безпосередньо перебудовують тілесність, афективність та культурно-ціннісний вимір особистості. У такий спосіб людина постає як «інфосуб'єкт», занурений у гібридну реальність, де розмиваються межі між навчанням, комунікацією, емоційним досвідом і фізіологічною поведінкою [74].

Таким чином, таблиця нижче репрезентує чотирирівневу модель класифікації, що поєднує когнітивні, соціальні, емоційно-психологічні та фізіолого-поведінкові впливи цифрових технологій. Авторська новизна полягає у включенні комплексного аналізу наслідків для ідентичності людини та суспільної комунікації, де ІКТ виступають не лише інструментом, а й співтворцем нового антропологічного порядку.

Тип впливу	Приклади ІКТ	Наслідки для людини
Когнітивний (мислення, знання, навчання)	Пошукові системи (Google), онлайн-курси (Coursera, Khan Academy), ШІ (ChatGPT), VR/AR у навчанні	Швидкий доступ до знань; розвиток нових навичок; формування «кліпового мислення»; трансформація стратегій уваги
Соціальний (комунікація, взаємодія, спільноти)	Соцмережі (Facebook, TikTok), месенджери (WhatsApp, Telegram), Zoom онлайн-форуми	Постійна доступність; нові форми соціалізації; розмиття кордонів між приватним і публічним; поява «цифрових племен»
Емоційний і психологічний	Стрімінг (Netflix, Spotify), відеоігри, VR-ігри, соцмережі	Емоційне занурення; нові форми розваг; ризики залежності; вплив на самооцінку; посилення ефекту порівняння
Фізіологічний і поведінковий	Wearables (Apple Watch, Fitbit), телемедицина, смарт-дім (Alexa, Google Home), GPS-навігація	Контроль здоров'я; зміна побутових практик; перебудова просторового мислення; формування «кібертілесності»
Економічний і трудовий	Платформи віддаленої роботи (Upwork, LinkedIn), CRM/ERP (SAP, Creatio), фінтех (PayPal, криптовалюти), AI-автоматизація	Нові моделі зайнятості, зміна організації праці, ризик витіснення професій, нові джерела доходів
Культурно-ціннісний	YouTube, Wikipedia, TikTok, блокчейн, Web3, технології кібербезпеки	Глобалізація знань, формування нових цінностей, переосмислення приватності, ідеї

Таблиця 3. Вплив сучасних ІКТ на людину

Таким чином, інформаційна реальність розглядається як історично стійка система, яка зберігає інформацію та створює цінності для життя.

Філософія стикається з новими питаннями щодо етики, відповідальності та суб'єктності в умовах сучасного цифрового середовища. Особлива увага приділяється філософсько-антропологічному осмисленню людини в умовах інформаційної революції, зокрема в контексті інформаційної етики як відповідального співбуття в цифровому середовищі. Цифрова реальність розширює можливості людської присутності, але водночас загрожує втратою ідентичності, смислу та моральних принципів. Люди починають одночасно жити в трьох реальностях: реальній, віртуальній і симульованій. Таке буття стає розділеним, оскільки воно залежить від зовнішніх інформаційних потоків, які не підкоряються волі людини.

2.3 Етичний вимір взаємодії людини та інформаційної сфери на сучасному етапі суспільного розвитку

В епоху інформаційних технологій антропологічна основа етики радикально змінюється. Змінюються не просто способи комунікації, системи пізнання та соціальні інститути. У цифровому світі відбувається глибокий онтологічний і аксіологічний зсув, який ставить під сумнів традиційні уявлення про гідність, відповідальність, істину, приватність і свободу. Філософи часто обговорюють проблеми етики в цифровому світі, де межі між реальною та віртуальною дією стираються, а «віртуальні» рішення мають реальні наслідки.

У XXI столітті цінності людського досвіду змінюються як за змістом, так і за формою. Це пов'язано з тим, що ми живемо в світі, де інформація стає головним засобом морального впливу. У сучасному інформаційному середовищі зображення, текст, гіперпосилання чи мем можуть містити глибокий етичний зміст або спричиняти значне знецінення моральних принципів. Таким чином, алгоритмічно структурована взаємодія змінює

традиційну моральну інтуїцію. У такій взаємодії цінності часто зменшуються до міркувань ефективності, впливу або емоційного резонансу.

Ця зміна точки зору є предметом розгляду як у фундаментальній філософії, так і в прикладній етиці. Згідно з Л. Флоріді, «четверта революція», яка виникла після робіт Н. Коперника, Ч. Дарвіна та З. Фрейда, ставить під сумнів автономію людини в світі, де інформація контролює бажання, поведінку та самоідентифікацію людини [96]. Таким чином, етика повинна бути включена в саму архітектоніку інформаційного середовища, а не розглядатися як моральний регулятор ззовні. Цифрова реальність змінює значення морального вибору. Раніше моральні рішення приймалися в контексті особистої присутності та безпосередньої відповідальності. Сьогодні, з іншого боку, рішення приймаються людьми, системами штучного інтелекту та алгоритмізованими корпоративними структурами. Це призводить до ситуації «розмитої етичної відповідальності» або «розмитої відповідальності», коли важко визначити, хто несе етичний імператив. Етичне розсіювання це феномен, який вимагає нових методів формування цифрової свідомості.

Надзвичайної гостроти в умовах сьогодення набуває проблема етичної адаптації особистості. Фундаментальним постає питання: чи здатна людина зберегти власну моральну суб'єктність у середовищі, перенасиченому інформаційним шумом, технологіями маніпуляцій, режимами постправди та загрозою цифрового вигорання? Віртуальні виміри буття виявляють свою глибоку амбівалентність: відкриваючи безпрецедентні комунікативні можливості, вони водночас провокують нові форми екзистенційного відчуження, цифрового цинізму та фрагментації морального досвіду.

Як слушно зауважував С. Кримський, етичне ядро особистості викристалізовується не в ізольованій тиші, а в безперервному процесі смислотворення, глобальним епіцентром якого сьогодні виступає саме цифровий простір. З огляду на це, ґрунтовний аналіз етичних аспектів сучасної інформаційної взаємодії вимагає зосередження уваги на трьох магістральних векторах. Передусім ідеться про необхідність докорінної трансформації

традиційної етики, яка має бути адаптована до мінливої природи інформаційних процесів. Наступним закономірним кроком є концептуальне розширення меж морального суб'єкта, що відтепер змушує включати до сфери етичного аналізу інтелектуальні цифрові системи та алгоритми. Визначальним завданням стає пошук новітньої гуманістичної парадигми, здатної слугувати надійним запобіжником для збереження людської гідності та духовної відповідальності в умовах тотально віртуалізованої реальності.

Ці проблеми підкреслюють необхідність філософського переосмислення самого змісту моральності в епоху інформаційної цивілізації. Сучасна етика повинна бути більше, ніж просто нормативною. Вона повинна бути онтологічною, конструктивною та адаптивною, здатною реагувати на виклики, що виникають у сучасному світі, без втрати гуманістичних основ. Збереження та оновлення моральних принципів у контексті цифрової трансформації реальності є абсолютно новим викликом для людей. Це відбувається в контексті, де традиційні уявлення про добро і зло, відповідальність і свободу, істину і брехню значно трансформуються. Л. Флоріді стверджує, що інформаційне суспільство створює стан «онтологічної прозорості», коли реальність більше не базується на стабільних структурах, а є сукупністю даних, які можна інтерпретувати та реконструювати за допомогою алгоритмічного коду [96, с. 143].

У світі, де взаємодія дедалі більше опосередковується екранами, протоколами та інтерфейсами, традиційна етика, заснована на діалогічному розумінні іншого (Е. Левінас, М. Бубер), втрачає свої практичні механізми. Існує так звана «алгоритмічна моральність», коли питання про добро і зло передаються системам штучного інтелекту та машинного навчання, які автоматично роблять етичні рішення [131]. Переосмислення концепцій автономії та відповідальності набуває особливої актуальності. У цифровому світі кожен є не лише споживачем інформації, але й носієм цифрової тіні, генератором і учасником процесів, які часто несвідомо спричиняють значні

соціальні наслідки. У «плинних» суспільствах люди не мають точки етичної опори, оскільки реальність є мінливою та фрагментарною [76].

У сучасному світі цифрових технологій ми повинні сформулювати орієнтири, які можуть бути актуальними в умовах гіперреальності, моделей і розмитих меж між людиною та машиною. Ми повинні вибрати між двома варіантами: або дозволити технократичним цілям знищити етичне мислення, або вийти на новий рівень моральної рефлексії. Цей процес вимагає філософії не лише для критики сучасного світу, але й для створення цифрової етики, яка поєднує принципи гідності, свободи, приватності, довіри та емпатії з вимогами алгоритмізованого середовища. Як передумови для збереження людського виміру в постгуманістичному світі, ці принципи повинні стати основою «гуманізації» інформаційної сфери.

Нове осмислення статусу людини як етичного суб'єкта виникає в XXI столітті, коли інформація перетворилася на середовище буття (інфосфера за Л. Флоріді). Інформаційна відповідальність є важливою частиною такого осмислення. Це стосується не лише моральних міркувань щодо достовірності повідомлень, але й ширших етико-онтологічних потреб людського співіснування в цифровому світі.

Інформативна відповідальність включає усвідомлення наслідків поширення інформації: у сучасному світі навіть «дрібний» контент, як-от твіт, мем або допис у блозі, може перетворитися на вірус і мати соціальні або політичні наслідки. Це ставить перед кожним учасником цифрової комунікації нову моральну вимогу: не просто бути джерелом, а бути джерелом, яке співвідносить свої дії з цінностями істини, доброчесності та емпатії [96].

Сучасна цифрова взаємодія викликає відповідальність за репрезентацію себе та інших, що призводить до нового виду «інформаційного лицемірства». Це викривлена або навмисно створена самосвідомість, яка має етичні наслідки як для автора, так і для аудиторії [205]. Як етичний суб'єкт людина стикається з проблемою: до якої міри я справжній у тому, що говорю? І яку відповідальність я несу за уявлення, які я створюю в інших людей? Кожний

«лайк», «репост» чи навіть пасивна участь у певному дискурсі є формою участі та співучасті в етичному сенсі цифрової дії. Навіть мовчання в інфосфері може означати схвалення або байдужість, яка набуває етичного значення. У сфері, де алгоритми не мають моральної свідомості, людина є точкою опори для збереження етичного ядра, згідно з мікроетикою повсякденної цифрової поведінки. Це означає, що користувачі, від дітей до політиків, повинні мати навички цифрової гігієни, критичного мислення та етичного самоконтролю.

Поняття свободи, креативності та морального вибору значно змінилися в сучасному цифровому середовищі. У класичному гуманістичному розумінні свобода визначалася як автономія суб'єкта, тобто здатність діяти згідно з власною волею та моральними принципами [6]. Однак в епоху інформаційного суспільства автономія суб'єкта стикається з перешкодами через алгоритмізації, персоналізовані стрічки, маніпуляцію великими даними та соціальний тиск у цифрових мережах [151]. Алгоритми обмежують справжню свободу вибору людини, пропонуючи їй вибір, який уже підлаштований під її цифровий слід.

У таких ситуаціях творчість перестає бути привілеєм людей. Нещодавно мистецтво, таке як живопис і музика, вважалося винятково людською діяльністю, але зараз це робить штучний інтелект. З іншого боку, креативність означає не просто щось нове, а бажання створити щось нове, глибину емоцій і здатність думати про те, що ви робите. Таким чином, важливо відрізняти людське творення, вкорінене в культурному та моральному контексті, від «машинної генерації» [69].

У сучасній інформаційній епосі віртуальний вибір - це не лише питання приватної моралі. Це відповідь на проблеми, пов'язані з постправдою, дезінформацією, «мовами ворожнечі» та конфіденційністю даних. Люди постійно стикаються з мікроетичними дилемами: лайкати пости, які розпалюють ворожнечу; використовувати контент, створений нейромережами чи мовчати про неправду. Інформаційна доброчесність - це усвідомлення

відповідальності як за те, що ви споживаєте, так і за те, що ви створюєте та поширюєте є надзвичайно важливою в цьому контексті [96].

Цифрова свобода як ілюзія вимагає особливої уваги. Нерідко соціальні мережі, які обіцяють відкритість і розмову, виявляються когнітивними бульбашками, де підтримуються лише існуючі погляди [155]. У гомогенних спільнотах креативність замінюється модною адаптацією, а свобода самозамиканням. Тим не менш, саме усвідомлення цих викривлень дозволяє людині досягти етичної зрілості, що означає здатність мислити самостійно, створювати критичний зміст і приймати моральні рішення навіть під впливом багатьох спокус і перешкод. Моральна дезорієнтація в цифровому світі є одним із найгостріших викликів сучасної інформаційної епохи. Більшість онлайн-платформ, які залишаються анонімними, дозволяють використовувати мову ворожнечі, психологічну агресію та приниження людської гідності, що, у свою чергу, призводить до дегуманізації інших.

Генезис проблематики розриву між особистою відповідальністю та публічним висловлюванням сягає античної класики, де етична достеменність знання безпосередньо пов'язувалася з актом діалогу. Як засвідчує сократична традиція, зафіксована у творах Платона, мораль не є абстрактною сумою приписів, а виступає результатом живої інтеракції, що вимагає особистої присутності, відкритості до істини та безумовної поваги до співрозмовника. Сократівське «Я» постає як «Я нескінченного діалогу», де інша особа сприймається як повноцінний суб'єкт, а не об'єкт для маніпуляцій [26]. Це радикально відрізняє античну культуру мислення від сучасних практик мережевої агресії, де «Інший» редукується до емоційної проєкції. У цьому контексті доля Сократа, засудженого масою, що віддала перевагу фіктивному образу (докесі) над істиною, може розглядатися як історичний прообраз симулякра - ситуації, коли видимість підміняє буття.

Етичним антидотом проти дегуманізації в інформаційному просторі слугує категоричний імператив І. Канта, згідно з яким людство в особі кожного має завжди виступати метою, а не лише засобом [6, с. 229]. У сучасній

цифровій реальності цей принцип систематично порушується: суб’єкт деперсоналізується, перетворюючись на «контент», об’єкт для таргетингу або інструмент самоствердження агресивних меншостей. Технічна анонімність мережевих комунікацій розриває кантівський зв’язок між вчинком і його моральними наслідками, створюючи ілюзію звільнення від відповідальності, що фактично веде до «ентропії інфосфери» та нівелювання людської гідності.

З погляду діалектики Г.В.Ф. Геґеля, свобода, позбавлена морального наповнення, неминуче трансформується у сваволю [4]. Процес формування етичної самосвідомості за філософом потребує «боротьби за визнання» та зустрічі з реальним «Іншим», чий опір структурує особистість. У цифровому середовищі цей механізм деформується: замість повноцінного діалогу виникає стан «антидіалогу», де відсутність емпатії та суб’єктного визнання перетворює комунікацію на зациклений рух тавтологічних значень, позбавлених реального впливу на буття.

Феноменологічний аналіз повсякденності, запропонований М. Гайдеґґером, дозволяє ідентифікувати сучасних мережевих анонімів як граничне втілення структури Das Man («Хтось», «Безособове») [120]. У цьому стані людина втрачає власну автентичність, розчиняючись у безвідповідальній множині «натовпу», де панує анонімне судження та «балаканина». Цифрова анонімність лише легітимує це зникнення особистості, перетворюючи публічний простір на стихію ніким не підписаних тверджень, які не мають онтологічної ваги.

Сучасна філософська рефлексія етики публічності (зокрема в працях Я. Гартмана) фіксує явище «моральної фрагментації», спричинене зміною самого середовища комунікації [122]. Мережний дискурс дедалі частіше набуває форми «словесного шуму», де раціональне судження замінюється масовим інстинктом (лайком або хейтом). В умовах панування інфовлади та режимів «пост-правди» інформаційна сфера перестає бути простором просвітлення, перетворюючись на механізм трансляції фейків, що підривають спільну основу соціальної реальності. Таким чином, відновлення етичного виміру в

інформаційній сфері вимагає не лише технологічних рішень, а насамперед повернення суб'єкта до стану «інформаційної відповідальності» та автономії розуму.

Проблема етичної орієнтації або її втрати є головним питанням у сучасному світі стрімкої диджиталізації людського буття, коли особистість все більше занурюється у взаємодію з інформаційним середовищем. Дедалі частіше відзначається тенденція до етичного релятивізму, цинізму та навіть нігілізму у міжлюдських відносинах через цифрове середовище, яке також змінює моральне оцінювання.

Цифровий цинізм означає відстороненість, саркастичне ставлення до цінностей, зневіру в щирість, доброту або моральні обов'язки інших. У віртуальному середовищі такі позиції можуть включати хейт, іронію та безкарне знецінення, часто під прикриттям «гри» чи «саркастичного гумору». Цифровий цинізм є ознакою дегуманізації комунікації, коли відсутність тілесної присутності іншого призводить до його перетворення на «Воно» і втрати етичного переживання його як «Ти» [79].

У цифрових умовах етичний релятивізм проявляється в тому, що моральні оцінки не мають постійної ціннісної основи і стають ситуативними та контекстуальними. Наявність різноманітних світоглядних позицій у мережі часто призводить до плюралізму без відповідальності, а не до розвитку дискусії. Усе «можливо», оскільки «всі мають свою правду». «Комунікативна раціональність» була основою суспільного порозуміння, за словами німецького філософа Ю. Габермаса [3]. Однак у цифровій реальності інформаційна маніпуляція та конфлікт наративів витісняють її [25]. У медіа-симулякрах цінність істини розчиняється.

Аналіз цинізму має давнє коріння в філософії, починаючи з Антисфена та Діогена, які засудили соціальну фальшивість і відкинули умовності. З іншого боку, їхня візія цинізму передбачала моральну цінність, яка спонукала до справжності. Натомість сучасний цифровий цинізм часто є безглуздим і руйнівним, спрямованим на руйнування самого розуміння істини та добра, а

не на викриття неправди. Грецька концепція Aretē, що означає чесноту, вимагала особистого розвитку, відповідальності та гармонії між логосом і праксисом. Ця традиція зникає в інтернеті, поступаючись стилю провокації та популярності заради вподобань.

У сучасному інформаційному світі приватність має етичні та юридичні аспекти. Приватність - це не просто контроль над своєю інформацією, а онтологічне самоутвердження людини в світі, де кожен акт спілкування може бути фіксований, обчислюваний, оцінюваний і зароблений. У цифрових комунікаціях поняття згоди часто розглядається як процедура, а не усвідомлений акт свободи. Багато платформ використовують принцип «прихованої примусовості», також відомий як примусове погодження, коли користувачеві пропонується вибрати між прийняттям умов використання даних або втратою доступу до сервісу. У цьому випадку мова йде не про добровільну згоду, а про етичне моделювання рішення. Це порушує основний принцип етичної згоди, який базується на автономії суб'єкта [6].

Цифровий світ змінює довіру, яку філософи вважають основною умовою соціальності [3]. Алгоритм, інтерфейс, рейтинг репутації та політика конфіденційності, а не людина, привертають довіру користувачів, хоча більшість з них досі цього не усвідомлює. Парадокс у цій ситуації полягає в тому, що чим більше технологій, що забезпечують «приватність», тим менше людина здатна усвідомлювати, коли вона втрачає контроль над власною інформацією. Погоджуючись на використання персональних даних, люди рідко усвідомлюють, що вони можуть бути використані пізніше, деанонімізовані, піддані вторинному аналізу або перепродані третім сторонам. Коли сам інструмент згоди перетворюється на фікцію, це створює глибоку моральну дилему.

Відсутність чіткої системи принципів довіри призводить до цифрового скепсису, який загрожує зруйнувати соціальний контракт. Інформаційна деперсоналізація є новою формою відчуження, коли люди все більше сумніваються в чесності організацій, які мають доступ до інформації про них.

Це особливо важливо, коли мова йде про біометричні системи, медичні дані, історії переглядів і соціальні рейтинги, які вже використовуються в деяких країнах. Таким чином, питання згоди на використання даних є важливим моральним питанням у світі інформаційних технологій, а не просто технічним чи правовим питанням. Вона вимагає переосмислення концепцій відповідальності, автономії, довіри та гармонії в контексті цифрової асиметрії між людьми та інформаційною інфраструктурою.

Питання прозорості як етичної категорії, а не просто технічної характеристики стає все більш важливим у філософському осмисленні епохи алгоритмів. У теорії інформаційного суспільства цифрова прозорість визначається як забезпечення рівного доступу до знань, справедливості та, що найважливіше, захисту від зловживань [96]. Однак, коли роль алгоритмів у прийнятті рішень зростає, прозорість залишається лише декларативною.

Ж. Бодрійяр стверджує, що цифрова прозорість - це обман, породжений симулякром довіри: те, що виглядає простим і доступним, насправді приховує глибокі етичні та технічні аспекти, які користувач не може критично розглянути [58]. «Чорні скриньки», містять алгоритмічні системи, які контролюють потоки новин, приймають рішення щодо медичних ризиків, кредитних історій та навіть політичної реклами. Зазвичай люди, які їх використовують, не можуть їх контролювати. У цьому випадку етична проблема не обмежується прихованістю логіки прийняття рішень, вона також стосується потенційної дискримінації, яку алгоритми можуть відтворювати [59]. Вони не нейтральні: алгоритми, які тренувалися на даних минулого, можуть відтворювати і посилювати упередження, не зважаючи на індивідуальність людини.

Прозорість як спосіб контролю є ще однією небезпекою. Прозорість часто перетворюється на тоталітарну видимість у цифрових середовищах, де за людиною постійно спостерігають, а її поведінка оцінюється, ранжується та інтерпретується системами штучного інтелекту. Це викликає занепокоєння через те, що приватна сфера перестає бути умовою вільної моральної волі.

Під виглядом прозорості часто нав'язується нова форма нормативного порядку алгоритмічна нормальність, яка замінює обговорення. Це призводить до «етичного автоматизму», тобто відсутності рефлексії під час прийняття етичних рішень. Таким чином, прозорість у цифровому суспільстві не є гарантією справедливості. Це скоріше етична проблема, що потребує ретельної філософської оцінки. Неможливо відновити баланс між інноваціями та гідністю людини лише за допомогою юридичних правил без поєднання філософської критики та етичної рефлексії.

У XXI столітті філософія зіткнулася з новими етичними викликами, які виходять за межі традиційних нормативних систем, завдяки стрімкому розвитку цифрових технологій, алгоритмізації життя та гібридизації реальності. Інформаційна етика виникла в цьому контексті як окрема галузь філософії, яка вивчає моральний статус інформації, цифрових агентів і онтологічно нові структури взаємодії між людиною, техносферою та інформаційними потоками [96].

Сучасна інформаційна етика (ІЕ) позначає радикальний зсув у філософській рефлексії моралі, виходячи за межі традиційних антропоцентричних моделей, таких як утилітаризм Дж. Ст. Мілля або деонтологія І. Канта. На відміну від класичних теорій, орієнтованих переважно на людську дію та наміри, ІЕ розглядає інформацію як субстанційну сутність - фундаментальний компонент буття, що володіє власною цінністю. Це дозволяє розширити коло моральної відповідальності, включаючи до нього не лише людей, а й технічні екосистеми, цифрові об'єкти та системи штучного інтелекту [152].

Кантівська деонтологічна модель, яка базується на автономії суб'єкта та неухильному дотриманні морального закону, стикається з серйозними апоріями в умовах цифровізації. Основна суперечність полягає в тому, чи здатна деонтологія забезпечити реальну відповідальність у ситуаціях, де рішення приймаються алгоритмами. В інфосфері ми спостерігаємо феномен «розподіленої відповідальності», коли агентність делегується складним

автоматизованим системам, що фактично нівелює класичне уявлення про незалежного морального суб’єкта.

З іншого боку, утилітаризм, спрямований на максимізацію суспільної користі, дедалі частіше стає інструментальним підґрунтям для економіки даних. Логіка «загального блага» легко трансформується у виправдання масового збору великих даних, алгоритмічного контролю та предиктивного моделювання поведінки. У межах такого прагматичного підходу такі фундаментальні категорії, як приватність, людська гідність та справедливість, часто розглядаються як другорядні порівняно з критеріями ефективності та оптимізації ринку.

Таким чином, обидві класичні парадигми виявляють свою обмеженість перед обличчям цифрової анонімності, алгоритмічної упередженості та специфіки взаємодії у віртуальних середовищах. У відповідь на ці виклики Л. Флоріді обґрунтовує концепцію інфосфери - глобального онтологічного континууму, що охоплює всі інформаційні сутності, їхні зв’язки та процеси. У такому вимірі етичного статусу набуває будь-який елемент інформації, який може бути пошкоджений, змінений або використаний маніпулятивно.

Засадничим принципом цієї макроетики стає «онтологічна справедливість» - визнання внутрішньої цінності та повага до інформаційного статусу кожного інфоагента. Морально позитивною вважається дія, що сприяє збереженню, впорядкуванню та процвітанню інфосфери, тоді як деструкція або збільшення інформаційної ентропії трактується як «зла» дія [98]. Цей перехід від антропоцентризму до інфоцентризму забезпечує актуальний методологічний інструментарій для вирішення нагальних проблем сучасності: від захисту персональних даних до етичного регулювання автономних систем.

Проте інформаційна етика сьогодні перебуває у стані активної концептуалізації. Вона потребує не лише теоретичного доопрацювання критеріїв моральної оцінки, а й глибинної інтеграції з національними культурними кодами, законодавчими системами та освітніми програмами, що

дозволить перетворити її з академічної дискусії на реальну практику цифрового співбуття [153].

Зі зростанням ролі штучного інтелекту (ШІ) у прийнятті рішень у сферах, які раніше залежали лише від людей, таких як фінансовий контроль, діагностика хвороб, воєнні дрони та навіть судові рішення, виникає фундаментальне філософське та етичне питання: чи може автономна система нести моральну відповідальність за те, що вона робить, і якщо ні, то хто несе відповідальність?

Алгоритми не здатні проявляти сумнів, емпатію чи саморефлексію, на відміну від класичних теорій етики, таких як деонтологічна та утилітарна [159]. Вони дотримуються логіки оптимізації, яка передбачає максимізацію певної цільової функції [6]. Це зводить складні моральні проблеми до розрахунків, перетворюючи етику на техніку. Прикладом цього є проблема автономного автомобіля, який має вирішити, захистити пішоходів чи пасажирів.

Крім того, «чорний ящик» алгоритмів, особливо алгоритмів глибокого навчання, ускладнює відстеження логіки дій або мотивацій ШІ. Таким чином, ніхто не є безпосереднім суб’єктом етичної відповідальності, хоча відповідальність розподіляється між розробниками, компаніями, користувачами та правовими інститутами. «Функціональний моральний агент», або система, яка виконує дії, схожі на моральні, але не має усвідомлення добра чи зла, є небезпекою, про яку попереджають сучасні філософи [157].

Це створює імітацію етики, яка викликає довіру, не маючи внутрішнього етичного змісту, подібно до «симулякрів» Ж. Бодріяра. Питання алгоритмічної упередженості стає не лише технічним, але й глибоко філософським у період масового впровадження штучного інтелекту, автоматизованих рішень і машинного навчання. Йдеться про ситуації, коли несправедливі соціальні і когнітивні патерни відтворюються, посилюються або навіть створюються автоматизованими системами, здебільшого статистичними [61].

Л. Флоріді вважає, що інформаційна відповідальність розробника є важливою частиною філософії інформації. Технологічний агент, як-от алгоритм кредитного скорингу чи рекомендації YouTube, має моральний вплив, що вимагає впровадження цифрової справедливості [100]. Це включає створення моделей, які:

- не повторюють упередження, виявлені в навчальних даних;
- мають здатність пояснювати рішення;
- підлягають внутрішньому аудиту.

Алгоритмічна упередженість розширює інформаційну стратифікацію суспільства та створює нерівний доступ до благ, освіти, медицини та безпеки [7]. Наприклад, алгоритм COMPAS показав, що в судових системах Сполучених Штатів більше ймовірності помилково вважати підсудних чорношкірих, ніж білих, «небезпечними» [158].

В сучасному світі фейкові новини, маніпулятивні інтерпретації фактів і візуальні «докази», які можна легко змінити за допомогою штучного інтелекту, створюють багато правд, які не мають єдиної епістемологічної основи. Не відсутність істини, а множинність, знівельованість і інфляція є основними ознаками постправди. Суспільство втрачає когнітивну довіру до реальності, коли академія, наука та журналістика більше не вважаються авторитетними джерелами знання. Саме тут філософія стає важливою як інституція критичного мислення, здатна протистояти релятивізму інформації [60].

Об’єктивність, перевірка джерел і недопущення шкоди завжди були основою класичної журналістики. У всіх демократичних країнах існують кодекси етики журналістів. Однак все частіше в епоху діджиталізації та комерціалізації медіа перевага «клікабельності» над істинністю зменшує професійну відповідальність. Згідно з німецьким філософом Ю. Габермасом, публічна сфера повинна бути місцем розумного обговорювання, а не дії [3].

Блогери часто мають більший вплив, ніж журналісти, хоча вони не завжди дотримуються правил професії. Блогери часто формують суспільну думку та впливають на моральні орієнтири молоді та політичні вибори. Однак, чи усвідомлює блогер свою відповідальність за психічне здоров'я тих, хто його підтримує? Чи не є «реклама» або «інфлюенс» формою цифрової корупції? Етичні обов'язки блогерів повинні включати саморегуляцію, прозорість спонсорських матеріалів, запобігання мові ворожнечі та дезінформації. Нарешті, споживач інформації вже не може бути «пасивною стороною». Він сам обирає джерела, верифікує або поширює контент у середовищі надмірної інформації, що впливає на його життєвий цикл.

Отже, етична екосистема інформаційного простору складається з трьох взаємопов'язаних частин:

- ЗМІ мають нести відповідальність перед суспільством;
- блогери повинні мати моральну самосвідомість;
- споживачі повинні мати інформаційну культуру та гігієну.

Спираючись на сократівську традицію, згідно з якою безперервне самопізнання та етична поведінка є фундаментальними передумовами гідного людського існування, можна стверджувати, що в епоху цифрових технологій цей імператив набуває принципово нового виміру. Сьогодні збереження гуманності в інформаційному середовищі вимагає від особистості здатності утримувати власне «людське обличчя» навіть у віртуальній, часто тотально анонімізованій реальності.

Оскільки сучасне мережне спілкування дедалі частіше редукується до механічного обміну даними, позбавленого автентичних емоцій, глибоких смислів та живого контексту, саме моральний сенс постає тією силою, що здатна повернути цілісність фрагментованим комунікативним актам. На практиці такий етичний вимір реалізується через низку усвідомлених інтенцій суб'єкта. Передусім ідеться про здатність бачити за віртуальним нікнеймом живу людину, вибудовуючи з нею повноцінний суб'єкт-суб'єктний діалог.

Водночас це вимагає категоричної відмови від використання мови ворожнечі та цифрового цинізму, навіть якщо агресивний дискурс є нормалізованим і поширеним у певному мережному середовищі. Зрештою, етична відповідальність виявляється у прагненні особистості наповнювати власну присутність у мережі конструктивним, ціннісно значущим та корисним матеріалом, протидіючи таким чином інформаційній ентропії та дегуманізації інфосфери.

Світова спільнота працює над створенням міжнародних етичних стандартів у сфері інформаційних технологій у відповідь на виклики цифрової епохи. Її метою є поєднання моральної відповідальності, технологічного прогресу та прав людини. У 2021 році ЮНЕСКО схвалила Рекомендації щодо етики штучного інтелекту [197]. Це був перший міжнародний документ, який визначив правила відповідального використання ШІ. Документ зосереджується на: обороні людської гідності; недопущенні дискримінації; відкритості алгоритмів; необхідності глобальної солідарності та спілкування між різними культурами.

У своїх «Етичних настановах щодо надійного штучного інтелекту» 2019 року Європейський Союз визначив сім основних принципів: автономність, недискримінація, прозорість, пояснюваність, підзвітність, приватність і безпека. У центрі уваги є вбудована моральність систем, яка повинна бути забезпечена ще на етапі розробки [200].

У сучасному філософському дискурсі дедалі частіше утверджується думка, що етика виступає не «гальмом» інноваційного прогресу, а його фундаментальною передумовою. Саме етичні принципи постають тією надійною основою, на якій можливо вибудувати стійкий, соціально справедливий та справді гуманний інформаційний світопорядок. Становлення такого порядку вимагає здійснення глибинного світоглядного переходу. Передусім ідеться про подолання вузького техноцентризму на користь оновленого антропоцентризму, за якого новітні технології підпорядковуються інтересам розвитку людської особистості, а не навпаки.

Разом із цим, відбувається концептуальний зсув від суто ринкової логіки, орієнтованої винятково на комерціалізацію цифрових інструментів, до логіки ціннісного цифрового розвитку, де головним критерієм глобального прогресу стає збереження людської гідності та духовної автономії в інформаційній сфері. Глобальний консенсус можна досягти шляхом відкритого обговорення культур, етичних систем і традицій, а не шляхом уніфікації стандартів. Цей шлях заснований на спільному бажанні зберегти людяність у цифровому майбутньому. Справедливий суспільний порядок можна створити лише шляхом комунікації, яка передбачає етичне та раціональне узгодження позицій, як зазначив Ю. Габермас [3].

Висновки до другого розділу

У XXI столітті інформаційна сфера постає не технічною оболонкою, а багатовимірною онтологічною реальністю, що співтворить людину й умови її існування: тут технічні мережі, алгоритми та дані невіддільні від мов, символів, культурних кодів і цінностей, а їхня взаємодія визначає видимість, легітимність і вплив смислів. Перехід від лінійних комунікацій до мережних і циклічних процесів розмиває межі між суб'єктом та об'єктом, офлайном і онлайном, надаючи аудиторії статус співвиробника сенсів і водночас підпорядковуючи її алгоритмічній селекції та економіці уваги, де боротьба точиться не стільки за істину, скільки за час і залученість.

У гібридній реальності, де фізичне, цифрове й симулятивне взаємно конституюють одне одного, змінюються антропологічні параметри суб'єктності: увага фрагментується, пам'ять коротшає, мислення стає реактивнішим, а ідентичність розщеплюється між тілом, аватаром і цифровими «тінями». Це породжує епістемічні кризи постправди й симулякрів, нормалізує когнітивні упередження, підважує публічну раціональність і приватність, перетворюючи алгоритми на невидимих посередників реальності та інструменти влади.

Відповіддю має стати поєднання культурно-освітньої політики та інженерії публічності з етикою за замовчуванням: прозорі й підзвітні алгоритми, інституції верифікації та контекстуалізації знань, освіта, що формує критичність, медіагігієну й інфоагентність, а також нормативні рамки, які гарантують недискримінацію і захист «цифрового Я».

Українська філософська традиція, що виділяє гідність, моральну відповідальність і символотворення, пропонує антропоцентричну оптику, здатну протидіяти редукції людини до профілю чи функції: місце людини в інфосфері визначається не рівнем технологічної оснащеності, а здатністю залишатися носієм смислу перетворювати потоки даних на знання, а знання на мудрість, поєднуючи інновації з відповідальністю, довірою та солідарністю, щоб інформаційна сфера була простором спільного буття, а не лише ринком уваги.

РОЗДІЛ 3

ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СВІТІ

3.1 Актуальні зміни ключових царин людської життєдіяльності під впливом інформаційної сфери

Активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій з необхідністю призводить до суспільних метаморфоз. Усі сфери людського буття зазнають суттєвих змін: від організації виробничих процесів до навчання. У XXI столітті освіта дедалі більше виходить за межі традиційних університетських аудиторій завдяки впливу ІКТ. Пандемія COVID-19 сприяла переходу до дистанційних форматів, особливо яскраво демонструючи цю тенденцію.

Сучасні цифрові платформи, такі як Zoom, Microsoft Teams, Moodle, Google Classroom, Coursera та EdX є основною інфраструктурою для безперервного навчання [2]. Серед принципових позитивних змін у навчальних процесах під впливом ІКТ можна виділити кілька ключових. По-перше, дистанційний формат робить освіту більш доступною. Студенти з різних країн можуть отримати освіту від провідних університетів світу незалежно від географічних чи соціальних бар'єрів. По-друге, цифрові інструменти дозволяють персоналізувати навчання за допомогою алгоритмів, які адаптують навчальні матеріали до темпу навчання та рівня підготовки кожного студента. По-третє, існує нова модель світової освітньої екосистеми, у якій навчальні спільноти існують як у віртуальному, так і в реальному світі [96].

У той же час, дистанційна освіта має низку проблем. Насамперед відбувається втрата живої комунікації, оскільки в освітньому процесі відсутні невербальні елементи, такі як жести, погляди та атмосфера аудиторії. За

словами М. Гайдеггера, ці елементи є умовами «справжнього перебування в світі» [118]. Ж. Бодріяр стверджував, що цифрові середовища можуть створювати «симулякри навчання», коли проходження тестів або перегляд відео створює лише ілюзію засвоєння інформації, але без глибокого герменевтичного розуміння [1]. Таким чином, студенти, ймовірно, не будуть повноцінно засвоювати навчальний контент.

Цифрова нерівність також допомагає розширити соціальні розриви через різний рівень доступу до технологій, інтернету та цифрової грамотності. Крім того, відбувається когнітивна трансформація, коли увага стає фрагментованою, мислення розпорошується, а пам’ять стає короткостроковою [11]. Таким чином, цифровізація освіти змінює не лише методи навчання, але й онтологію знання. У цифрових платформах знання часто обмежується інформаційними потоками та алгоритмічно структурованим контентом, на відміну від класичної традиції, коли знання формується шляхом розмови, тлумачення та критичного мислення [95].

Але, крім ризиків, з’являються й нові перспективи. Знання стає більш інтерактивним, мережним і створеним групою людей. Л. Флоріді підкреслює, що освіта в інфосфері - це не просто передача інформації, це взаємодія інфоагентів, де кожен учасник створює інформаційне середовище [100].

Когнітивна структура також змінюється. Цифрова парадигма настільки вкорінена в свідомість людей, що діти намагаються збільшити паперову фотографію пальцями. Це демонструє новий тип «буття-у-світі», у якому цифрове задає не тільки інструменти, але й схеми сприйняття.

У цьому випадку важливо не піддаватися ілюзії про те, що технології всемогутні. Сюжети повного підпорядкування людини машинам зображені в популярній культурі, як-от фільми «Термінатор» і «Матриця» [181, 182, 183, 184, 185, 186,187,188,189]. Насправді люди є тими, хто контролює алгоритми, а не навпаки. Парадоксально, але «влада інформації» пов’язана не з домінуванням штучного інтелекту, а з можливостями технологічних компаній переконати нас купувати підписки, бути в курсі останніх новин і сприймати

інформацію як життєво важливу [23]. Іншими словами, економіка уваги - це влада інформації, коли людина не просто дивиться чи читає, а й відчуває.

Іншими словами, технології пропонують нові можливості для пізнання, що робить їх корисними, але вони також мають небезпеку замінити реальність. Життя - це більше, ніж алгоритми, дані та підписки. Це почуття, спільність, любов і довіра. Цифрова освіта повинна включати ці аспекти, інакше ми ризикуємо виховати покоління, яке може обробляти дані, але не може любити, співпереживати та мислити самостійно.

Поява гіпертексту значно змінила те, як людина отримує знання. Сучасний цифровий простір базується на принципі нелінійності, на відміну від лінійності сприйняття, яка була присутня в класичних текстах. Кожен текст є частиною ширшої мережі, яка містить посилання до інших текстів, фрагментів і образів. Таким чином, не тільки структура знання змінюється, але й способи мислення людини змінюються.

Г. Гадамер підкреслив, що герменевтичне коло перехід від частини до цілого та назад завжди є частиною процесу розуміння [105, с. 87]. Ця динаміка набуває нових рис у цифровому середовищі: читач уже не слідує авторській логіці, а переходить за гіперпосиланнями, формуючи власну траєкторію пізнання. Незважаючи на те, що це створює ілюзію свободи, людина все одно підпорядковується алгоритмам, які визначають, які посилання та фрагменти будуть доступними для неї.

С. Кримський наголошував, що смисли виникають не в хаосі інформаційних потоків, а у здатності людини їх інтерпретувати [12]. Проте у світі гіпертексту ця інтерпретація вимагає нових компетенцій - критичного мислення, інформаційної грамотності та здатності вибудовувати цілісні смисли серед фрагментованих повідомлень.

С. Пролеєв додає, що глобалізований світ дедалі більше існує не як «дійсність», а як дискурсивна структура [29]. Гіпертекстуальність тут стає механізмом творення «світу без дійсності», де реальність підмінюється

потоками знаків. У цій ситуації завданням людини є зберегти смислотворчу здатність і не дозволити алгоритмам повністю визначати її когнітивний досвід.

Саме концепція пізнання змінюється через гіпертекстуальність. Якщо в добу друкованої книги знання розглядалося як «дорога з початком і кінцем», то в наш час воно схоже на лабіринт із безліччю дверей, де кожен наш вибір змінює наш шлях. Ми знаходимося в мережі провулків і перехресть замість прямої вулиці, що робить це схожим на прогулянку містом.

Свобода також є пасткою: ми більше «мандруємо між посиланнями», ніж зупиняємося, щоб осмислити. Тепер спосіб мислення формується логікою цифрового інтерфейсу. Важливо також згадати культурні метафори. У «Матриці» ми бачимо приклад світу, де гіпертекстуальність перетворилася на повну симуляцію, а люди вже не можуть відрізнити реальність від інформаційних мереж [186]. У «Термінаторі» боялися домінування машин [189]. Однак справжній ризик полягає в тому, що люди дозволять алгоритмам і «зручним» цифровим практикам контролювати своє розуміння.

Ще одним фундаментальним виміром актуальних змін у людській життєдіяльності є тотальна віртуалізація соціального простору, яка глибоко трансформує психологічний стан та свідомість сучасної людини. В умовах розвитку цифрового суспільства відбувається поступове розмиття меж між об’єктивним та віртуальним світами. Завдяки інтенсивному розвитку інформаційно-комунікаційних технологій віртуальне середовище перетворюється на самостійну онтологічну площину, яка генерує власні закони існування та час.

Для значної частини суспільства фізична дійсність починає відігравати роль лише своєрідної декорації для подій, що розгортаються в кіберпросторі, а віртуальні образи та симулякри стають більш значущими за реальні об’єкти. Такий стрімкий перехід життєдіяльності у віртуальну форму породжує принципово нові різновиди соціального та психологічного відчуження. Хоча цифрові платформи та соціальні мережі технічно розширюють можливості для комунікації, вони часто формують лише ілюзію спільності. Відсутність

повноцінного живого спілкування призводить до послаблення автентичних соціальних зв'язків. Унаслідок цього сучасна людина все частіше стикається з інтенсивним переживанням самотності, соціальної ізоляції та зростанням рівня тривожності.

Балансуючи між вимогами реального світу та власними віртуальними репрезентаціями, індивід зазнає труднощів у процесі самоідентифікації, що нерідко завершується екзистенційною кризою та втратою цілісного «Я». Крім того, безперервне перебування в інтенсивному інформаційному полі призводить до виникнення специфічного інформаційного стресу та емоційного виснаження організму. Нездатність психіки впоратися з лавиною даних і соціальною нестабільністю провокує розвиток нехімічних форм залежності - насамперед інтернет- та медіазалежності, а також ігрових адикцій.

Для багатьох індивідів глибоке занурення у цифрові середовища стає захисним механізмом та свідомою втечею від реальності (ескапізмом), що супроводжується зниженням суб'єктної активності та пасивним споживанням контенту. Особливої гостроти набуває проблема інформаційно-психологічної безпеки. Інтерактивні системи, зокрема технології віртуальної реальності (VR), здатні вводити користувача у стани, близькі до гіпнотичних, роблячи його підсвідомість украй вразливою до зовнішніх маніпуляцій.

Психіка сучасної людини легко засвоює віртуальні образи, що відкриває безпрецедентні можливості для прихованого керування масовою та індивідуальною свідомістю. Додатковим чинником соціальної дезінтеграції в новій реальності стає явище «цифрового розриву» формування нерівності між так званою цифровою елітою, яка має повний доступ до інформаційних благ, та тими, хто залишається поза межами віртуалізованого суспільства [9].

Чи може користувач бути переконаним, що «алгоритм знає краще», коли він підписується на дорогі сервіси, дозволяючи рекламним алгоритмам диктувати, що вони хочуть. Якщо ми втратимо «недоцифрові» виміри, інфосфера стане місцем редукції людини до функцій, а не розвитку.

Результати переходу від класичного тексту до гіпертексту наведений нижче у таблиці 4.

Характеристика	**Класичний текст (лінійність)**	**Гіпертекст (нелінійність)**
Організація знання	Початок – розвиток – кінець	Мережа, фрагменти, вузли
Роль читача	Слідує за автором	Сам формує маршрут
Ризик	Повільність, обмеженість	Фрагментація, поверховість
Глибина	Системність	Швидкі переходи, втрати цілісності
Вплив на мислення	Концептуальне, логічне	Кліпове, асоціативне

Таблиця 4. Порівняння класичного тексту та гіпертексту

Схематичне зображення ключових позитивних та негативних проявів гіпертекстуальності, проаналізованих вище, наведене у Схемі 2.

Схема 2. Позитиви та негативи гіпертекстуальності

Як видно зі схеми переваги гіпертекстуальності пов’язані з розширенням зовнішньої проявленості людини, у той час як недоліки мають першочерговий вплив на мисленнєві процеси та функціонування людської свідомості. Інформаційна грамотність перетворилася на новий онтологічний горизонт існування людини в XXI столітті, коли вона перестала бути факультативною навичкою. У минулі часи важливими навичками були письмо та абстрактне мислення, але сьогодні життя в умовах постійного потоку даних, інформаційних симуляцій і цифрових інтерфейсів є життєво важливим.

У книзі «Мілководдя» американський дослідник Н. Карр зауважив, що постійна робота з гіпертекстом і цифровими медіа змінює саму структуру уваги людей. Ми стаємо менше зосередженими, частіше перемикаємось і поступово втрачаємо здатність до глибокої рефлексії [82].

Згідно з Г. Саймоном, «багатство інформації означає бідність уваги» [173]. Це означає, що інформаційна грамотність має включати не лише здатність знаходити та перевіряти інформацію, але й здатність захищати свою свідомість від перевантаження. Інформаційна грамотність визначає, чи залишиться людина суб’єктом у світі алгоритмів, тому це моральна та екзистенційна компетенція. Йдеться не лише про верифікацію новин, але й про те, як уникнути «поглинання» цифрового шуму.

Економіка та антропологія людського існування значно змінюються в результаті цифровізації праці. Дедалі більше професій не потребують офісу. Наприклад, програмісти, дизайнери, аналітики, консультанти й навіть освітяни можуть працювати з будь-якої точки світу, маючи лише інтернет. Фріланс-платформи, такі як Freelancer, UpWork і Fiverr, стали символом нової економіки, в якій людина перетворюється на «робочого агента» на глобальному ринку, а робота на цифровий товар. Цей процес є подвійним викликом. Він надає людині гнучкість і свободу, але позбавляє її стабільності, соціальних гарантій і відчуття спільноти.

Якщо у класичній модерній парадигмі робота була «другою домівкою» людини (Г. В. Ф. Гегель говорив про працю як спосіб «об’єктивації духу»), то

у цифровому вимірі вона стає радше тимчасовою транзакцією, де головну роль відіграє не ідентичність працівника, а його профіль у системі рейтингів та відгуків.

Ще в XIX столітті К. Маркс попереджав про загрозу відчуження продукту своєї праці від людей. У цифровому світі ми спостерігаємо нову форму відчуження від продуктів і процесів, коли робота скорочується до анонімних замовників, короткострокових завдань і «кліків» [142]. М. Гайдеггер сказав, що техніка є способом «відкриття світу». Однак у цифрову епоху це відкриття світу відбувається за допомогою алгоритмічних платформ, які регулюють темп, стиль і навіть цінність праці. Людина ризикує стати лише «ресурсом» у глобальному цифровому обміні [119].

Наразі ми спостерігаємо появу нового антропологічного типу, відомого як «цифровий пролетарій». Він вільний від традиційних обмежень, але повністю залежний від ринку платформ. Поступово людина стає «самотнім островом» у глобальній інформаційній сфері, втрачає відчуття приналежності до спільноти працівників, яка була характерною для індустріальної епохи, включаючи фабрики, профспілки та робітничі рухи.

Праця у цифровому вимірі - це не лише економічний процес, а й онтологічний виклик. Людина стає одночасно більш мобільною та більш уразливою. Завдання філософії не лише описати ці трансформації, а й поставити питання: чи залишиться людина творцем сенсу, чи остаточно перетвориться на «цифровий ресурс» глобальної економіки? Людина не може бути зведена до «цифрового ресурсу», бо її гідність ґрунтується не на корисності чи здатності виконувати функції у глобальній економіці, а на тому, що вона є метою сама по собі.

Тому навіть якщо сучасний стан речей намагається перетворити суб’єкта на елемент ринку даних, це лише явище для інших, але не його справжня сутність. Людина залишається творцем сенсу, бо саме її розум встановлює закони, за якими світ набуває значення. Бути «цифровим ресурсом» - це означає відмовитися від власної автономії й дозволити перетворити себе на

засіб. Але категоричний імператив нагадує: дій так, щоб ти завжди ставився до людства і у власній особі, і в особі кожного іншого так само як до мети, і ніколи лише як до засобу [112]. Це правило є непорушним навіть у цифрову епоху.

Цифрова доба принесла з собою нову парадигму економіки, в якій увага людини стає головним ресурсом. В інформаційному світі вартість залежить від здатності захоплювати, утримувати та монетизувати увагу користувача. Це відрізняється від того, як в індустріальному суспільстві капітал акумулювався навколо матеріальних благ і виробничих засобів.

М. Кастельс ще у 1990-х роках показав, що в мережному суспільстві ключовим стає обіг інформаційних потоків [7]. Але в XXI столітті відбувся зсув: увага перестала бути просто умовою комунікації, вона стала економічним товаром. Як зазначає Г. Сімель, гроші свого часу змінили структуру соціальних відносин, так сьогодні «цифрові лайки», перегляди й кліки стають мікровалютами нового суспільства [171].

Цифрові компанії перетворюють людський час на гроші, оскільки кожна секунда, проведена в соціальних мережах або на ринку стримінгу, має вартість на ринку реклами. «Цифровий капітал» - це те, що визначає прибуток компаній, політичний вплив чи навіть соціальну стабільність. Сьогодні ми бачимо експлуатацію уваги та свідомості, тоді як раніше експлуатація базувалася на праці. Людина присутня в цифровому просторі, а не просто працює руками чи мозком. Люди стають «онлайн» завдяки технологіям, таким як безкінечний скролінг, push-сповіщення та алгоритмічні рекомендації. Ці технології роблять життя людей предметом для рекламного ринку.

Саме так працює механізм «економіки уваги»: ми витрачаємо час не на досвід, а на його цифрову імітацію. У цьому процесі є небезпечні наслідки. По-перше, фрагментація мислення: увага розщеплюється на дрібні фрагменти, що робить більш складною можливість підтримувати тривалу концентрацію. По-друге, емоційна експлуатація: наші страхи, гнів і бажання

використовуються алгоритмами для утримання нас в системі. По-третє, цінності змінюються. Увага переважає істину, а видимість переважає буття.

У цьому контексті С. Пролеєв говорить про «інфовладу», яка створює нову форму антропології, відому як «сингулярність», коли людина одночасно є джерелом і жертвою цифрової експлуатації [28]. Вона не просто споживає інформацію, а регулює своє життя за допомогою ритму алгоритмів, які визначають її рішення та сенси.

Коли людина перестає сприймати своє існування як відкритий світ і вважає себе лише функцією технічних систем, вона ризикує перетворитися на «цифровий ресурс». У «Питанні про техніку» М. Гайдеггер підкреслює, що найбільша загроза техніки полягає в тому, що людина починає сприймати себе як ресурс, який можна обчислити, оптимізувати та капіталізувати [119]. Ця загроза зараз проявляється у цифрових алгоритмах, які намагаються зупинити нас. Люди живуть у нескінченних стрічках, нотифікаціях і симулякрах, а не в просторі «буття».

У романі В. Ґібсона «Нейромант» вперше системно охарактеризовано «кіберпростір» як автономну реальність, у якій людина безпосередньо взаємодіє з інформацією через свою свідомість [109]. Головний персонаж Кейка, «ковбой матриці», насправді живе у віртуальному полі даних, а не в реальному світі. Це означає, що тіло перестає бути корисним, а особистість зменшується до вузла інформаційних потоків. Автор демонструє антропологічну трансформацію, у якій людина стає функціональною частиною інформаційної мережі, а не «центром сенсу» (як у гуманістичній парадигмі).

Серіал «Чорне дзеркало» (2011–2019) - це антропологія цифрової доби. Його сюжети демонструють, як технології використовують емоції, пам’ять, увагу та соціальність. Для прикладу, у серії «Ваша повна історія» у всіх є імплант, який записує їхнє життя [36]. Це призводить до патологічної залежності від перегляду спогадів, а не до свободи. Пам’ять стає механізмом контролю, а не інструментом самопізнання. Серія «Під укіс» визначає

соціальний рейтинг особистості [36]. Це радикально ілюструє ідею мережного суспільства М. Кастельса про те, що ідентичність формується алгоритмами оцінювання, а не самостійними рішеннями [7].

У серії «Космічний човен Калістер» є цифровий світ, у якому свідомість аватарів існує поза їхньої згоди [36]. Це приклад того, як людина перетворюється на «цифровий ресурс», який можна клонувати та використовувати. Людина залишиться творцем сенсу, якщо техніка не зможе визначити «справжнє». Цей факт потрібно нагадати людству й допомогти відкрити буття там, де цифровий капітал є лише ресурсом.

У філософії праця завжди розглядалася як спосіб самореалізації та заробітку. К. Маркс стверджував, що коли людина відчужена від праці, вона стає просто частиною виробничої машини і втрачає свою творчу природу [143]. Цей виклик відтворюється сучасними цифровими алгоритмами в новій формі: вони редукують людину до «даних» і «ресурсів», позбавляючи її сенсу бути суб'єктом праці [144].

Коли завдання автоматизуються, виникає загроза, що праця втратить не лише економічну цінність, а й аксіологічний зміст, можливість бути простором для самоствердження. Тут ми маємо справу з небезпекою «економічного нівелювання людини», коли прибуток корпорацій стає важливішим за гідність індивіда. Не лише робочі процеси, але й кар'єрні перспективи дедалі частіше визначаються алгоритмами, які вирішують, кого найняти, підвищити чи звільнити.

Тут виникає парадокс: людина, яка створила алгоритми, сама стає залежною від їхніх рішень. З точки зору етики це означає втрату автономії та ризик непрозорості. Якщо алгоритм визнає працівника «неефективним», він фактично позбавляється права пояснити чи захистити себе. Автоматизація представляє моральний виклик, оскільки вона призводить до зменшення кількості робочих місць, а також до зміни самого характеру праці.

Держави та корпорації зобов'язані створювати умови, де технології доповнюють людину, а не замінюють її. Це вимагає впровадження принципів

«етики співпраці», коли штучний інтелект розширює можливості людини, а не обмежує її. Людина повинна продовжувати бути носієм внутрішнього інструменту, яким є критичне мислення, символічна творчість і здатність до любові та співчуття. Немає жодної автоматизації, яка може замінити екзистенційний досвід людини. Саме тому, як підкреслює Г. Гадамер, істинне розуміння завжди виникає в процесі розмови, і машини не можуть цього зробити [108].

У XXI столітті інформаційна сфера дедалі більше використовується як засіб спілкування, а також для впливу на масову свідомість. Інформаційні потоки, керовані медіа, цифрові платформи та алгоритми формують політичні настрої та особисті переконання. Це відповідає думці Ю. Габермаса про те, що публічність сама по собі не гарантує істини, оскільки лише раціональний дискурс може забезпечити правильне розуміння інформації [114]. Алгоритми соціальних мереж діють як «нові посередники політики», визначаючи, які новини переглядає користувач, створюючи «інформаційні бульбашки», підвищуючи емоційні повідомлення та створюючи ефект поляризації.

Таким чином, публічна сфера перестає бути універсальною та перетворюється на безліч «локальних правд», які не завжди відповідають реальності. Ж. Бодріяр описував симулякри як знаки, які втрачають зв’язок із реальністю та починають відтворювати самі себе [1]. У політичному контексті це означає, що виборці все частіше взаємодіють не з реальними подіями, а з їхніми віртуальними зображеннями в медіа. С. Кримський, підкреслив, що аксіологічний вимір завжди присутній в інформаційному середовищі, оскільки в ньому відбувається боротьба не лише за дані, але й за цінності [11]. Це означає, що політика в інфосфері перетворюється на війну за сенси, тобто за те, які слова, образи та символи встановлюють межі колективного досвіду.

Сучасні приклади - це як інформаційні кампанії під час виборів, так і феномен гібридних війн, де інформація використовується як зброя. Інфосфера стає «полем битви» за інтерпретацію подій, а контроль над інформаційними потоками фактично перетворюється на контроль над політичною реальністю.

Таким чином, інфосфера у політичному вимірі не є нейтральним простором комунікації. Це арена, де конструюється колективне бачення світу, формується громадська думка й визначається майбутнє демократії. Відтак завдання філософії виявляти механізми маніпуляції та розробляти етичні й культурні інструменти для збереження публічності як простору раціонального діалогу.

Одним із найяскравіших прикладів того, як інформаційна сфера стає полем маніпуляцій та структурного впливу на суспільство, були президентські вибори у США 2016 року. Д. Трамп активно використовував соціальні мережі як інструмент прямої комунікації з виборцями. Його повідомлення у Twitter та Facebook відзначалися емоційною насиченістю та простотою викладу, що дозволяло їм швидко поширюватися у цифрових мережах. Дослідження показали, що фейкові новини, які здебільшого підтримували Д. Трампа, були поширені приблизно 30 мільйонів разів, тоді як подібний контент на підтримку Г. Клінтон поширився лише близько 8 мільйонів разів [162]. Це свідчить, що алгоритмічна логіка соціальних медіа віддавала перевагу емоційно забарвленим і провокативним повідомленням, а не збалансованій чи перевіреній інформації.

Не менш важливим фактором стало зовнішнє втручання. Розслідування Конгресу США показало, що російські боти та фейкові аккаунти активно поширювали дезінформацію, спрямовану на підрив довіри до демократичних інституцій і посилення соціальної поляризації. Таким чином, інфосфера перестала функціонувати як нейтральне середовище обміну інформацією, а стала місцем боротьби за увагу, свідомість і емоції громадян.

Приклад виборів у Сполучених Штатах показує, що інфосфера є не просто засобом комунікації, а й інструментом маніпулятивної влади, який може змінювати політичний порядок денний і навіть підривати основи демократичного суспільства. Це свідчить про те, що необхідно розробити стандарти та практики «цифрової гігієни», які можуть обмежити кількість маніпуляцій і захистити права громадян у цифровому світі.

У XXI столітті концепція демократії дедалі більше пов’язана з інформаційним середовищем. ЗМІ, соціальні мережі та цифрові платформи стали не лише місцем для розмов, а й засобом влади, щоб визначати актуальні теми для суспільного обговорення. Медіадемократія - це коли інформаційні потоки та медіа-образи визначають демократію, а не інституції [7]. Вплив цифрового популізму, який використовує алгоритми соціальних мереж для маніпуляції емоціями, особливо помітний. Політики все частіше звертаються до візуальних символів, гасел і «мемів», а не до аргументів. Як зазначає С. Кримський, у такому середовищі ефектність переважає смисл, а обговорення обмежується простими дихотоміями («ми» проти «вони») [11].

У період класичної демократії істина була визначена як спільний діалог. Сьогодні ми бачимо, як істину перетворюють на «видимість», тобто те, що здається правдою завдяки швидкості поширення, повторюваності та емоційній силі. Це небезпечно, оскільки без правди демократія перетворюється на комедію, де політика є лише сценою. Виживання демократії залежить від того, чи зможемо ми зберегти етичний стрижень у комунікації. Інформаційна етика тут це не абстрактний кодекс, а культура щоденних практик: уміння перевіряти факти, сумніватися, не піддаватися миттєвим емоціям.

Демократія не може існувати лише як шлях виборів політиків. Наша існування залежить від того, наскільки ми готові сперечатися аргументами, слухати інших і приймати іншу правду. Якщо ми не зможемо використовувати цю здатність, алгоритми остаточно підмінять громадянську культуру, що призведе до симуляції демократії. Демократія не може процвітати, якщо ми не створимо інформаційно-гуманістичне суспільство, у якому люди цінують критичне мислення, а не технології. Для цього потрібно вкладати гроші не лише в цифрову інфраструктуру, але й у освіту, філософію та культуру спілкування. Бо тільки в місцях, де існує культура мислення, правда не може бути втрачена в кліках.

Електронне голосування здається привабливим: зручність, швидкість підрахунку, мінімізація паперової бюрократії. Це «технічна раціональність»,

яка нібито знімає проблеми демократичної процедури. Але тут криється небезпека, на яку ще М. Гайдеггер звертав увагу: техніка не є нейтральним інструментом, вона «налаштовує» світ і наше мислення [119]. Коли ми довіряємо голос не людині-спостерігачу, а коду чи алгоритму, ми фактично віддаємо частину демократії «чорній скриньці».

Демократія ґрунтується на довірі: до процедур, до інституцій, до прозорості процесу. Паперовий бюлетень можна порахувати повторно, перевірити, оскаржити. Електронний голос існує лише як цифровий запис, який потенційно підлягає втручанню, маніпуляції чи навіть зникненню. Тут постає філософське питання: чи може демократія вижити без «матеріальної присутності» голосу? Адже у світі, де дійсність витісняється видимістю (як каже С. Пролеєв, електронне голосування може створити ілюзію демократичної участі без реальної перевірюваності [28].

Естонія є однією з небагатьох країн, де можна використовувати електронне голосування. Незважаючи на те, що воно формально працює, все ще існують постійні дебати щодо безпеки, наслідків хакерських атак і прозорості системи. Критика щодо впровадження електронного голосування в США та Німеччині часто призводить до надмірних ризиків втручання та підриву легітимності виборів. У 2009 році Конституційний суд Німеччини навіть постановив, що використання електронних машин для голосування порушує принцип прозорості демократичного процесу, оскільки пересічний виборець не може перевірити точність підрахунку голосів. У цьому контексті логічно поставити питання, чи не перетворюється електронне голосування на «цифровий ресурс» для людей у світовій економіці та політиці? Політична суб’єктність виборця редукується до алгоритму, якщо він є лише файлом у базі даних. Це потенційна загроза «дегуманізації демократії».

У нинішньому стані електронне голосування неможливе як справжній демократичний механізм. Хоча він може використовуватися для консультацій або попередніх опитувань, він не може визначити майбутнє політичних спільнот. Демократія потребує не лише швидкості, вона також потребує

довіри, прозорості та можливостей для перевірки. Крім того, електронне голосування не буде ефективною демократичною практикою, якщо ці умови не будуть забезпечені.

Суверенітет у класичній політиці означав верховенство держави над своєю територією та населенням. Тим не менш, суверенітет набуває іншого аспекту, інформаційного. Це стосується здатності спільноти керувати своїми даними, інформаційними потоками та технологічною інфраструктурою. Національні держави опиняються в ситуації залежності, коли глобальні корпорації контролюють ключові канали комунікації, пошукові системи, соціальні мережі та алгоритми. Чи можна отримати справжній суверенітет без контролю над інформацією?

Інтернет став новим полем битви. У XX столітті війни велись за території, тоді як у XXI столітті війни здебільшого точаться за дані, інфраструктуру та свідомість. У геополітиці використовують дезінформаційні кампанії, кібератаки на урядові сервери та маніпуляції під час виборів. Це підкреслює, що кібербезпека вже є життєво важливою проблемою для держави та її громадян, а не просто технічною проблемою [70].

Людина завжди має залишатися носієм сенсу, інакше вона редукується до елемента системи. Інформаційний суверенітет - це, отже, ще й суверенітет духу, тобто здатність особистості залишатися вільною у світі тотального контролю [71].

Ідентичність перестає бути стійкою та цілісною в цифрову епоху. Люди створюють профілі, аватари та «цифрових двійників», які часто відрізняються від свого реального «Я». Хоча це відкриває нові шляхи самовираження, воно також ставить під загрозу фрагментацію суб’єктності. Ми живемо одночасно в трьох реальностях: у реальному світі, у світі соціальних мереж і в онлайн-спільнотах, присвячених професії. Кожен має свою роль і спосіб представитися.

Парадокс множинності «Я» випливає з того, що відчуття єдиного «Я» зменшується з кількістю ідентичностей, які ми маємо. У цьому контексті

можна згадати ідеї Ж. Бодріяра про симулякри, згідно з якими аватар або профіль у соціальних мережах є «образом без референта», який існує самостійно, а не як просто репрезентація [1].

У своїй концепції мережного суспільства М. Кастельс добре описав цей феномен: у глобальній мережі «особисте стає політичним», а «приватне стає публічним» [7]. Прикладом цього є феномен блогерів, які транслюють своє повсякденне життя в будь-який час, перетворюючи свої найособистіші переживання на частину комерційного або медійного капіталу. Але екзистенційна глибина втрачається, коли кордони стираються. Людина втрачає право на мовчання, особистий простір і забуття. Вона постійно «онлайн», тобто під контролем інших.

Група людей віком від двадцяти до тридцяти років часто відмовляється від традиційних «якорів» сучасної зрілості, таких як іпотеки, швидке створення сім'ї та «постійна» робота, і віддає перевагу мобільності, подорожам і тривалому «пошуку себе». Це не просто соціальний тренд, це ознака глибшого зсуву у зв'язку між інформаційною сферою та людиною. Щоденний досвід використання цифрових інтерфейсів створює особливий «режим очікування», коли світ здається безмежно масштабованим, а будь-який вибір може бути зворотним [201].

Однією з ознак «оцифрованого гуманізму» є те, що ми не «обираємо себе», а створюємо себе як публічний проєкт. Аватаризація «Я» в соціальних мережах - це перформативна антропологія, де «бути» означає з'явитися. З іншого боку, коли «вартість» порівнюється з видимістю, з'являється утопія нескінченного самовдосконалення, наприклад, подорожі як «портфель досвіду», відкладені стосунки як «опціональність», відсутність кредиту як «радикальна свобода». Це може нести конструктив, але лише за умови, що свобода не перетворюється на втечу від залежностей. Автономія тане у множинності ролей, якщо немає стосунків, відповідальності та власної історії.

Як зазначає О. Маєвський, сучасний етап розвитку інформаційної сфери характеризується створенням інтелектуальних автоматів, що здатні штучно

відтворювати окремі функції раціонального мислення [20]. Ці системи досягають значного «функціонального успіху», демонструючи високу ефективність в обмежених завданнях адаптивного відгуку. Завдяки переходу до нейромережевих архітектур і машинного навчання, виникає фундаментальна конвергенція між функціональним інтелектом людини та «штучним» інтелектом на рівні механізмів опрацювання досвіду. Наслідком такої високої результативності машинного навчання стає суттєва дегуманізація самого поняття інтелекту, оскільки успішна інтелектуальна діяльність більше не є виключною прерогативою людини [20].

Особливий вплив на пізнавальну та комунікативну діяльність здійснюють великі мовні моделі (наприклад, Transformer), які концептуально змінюють наше ставлення до текстів та знання. LLM постають як функціоналістський механістичний проєкт статистичного моделювання мови і мовлення, що фактично є «моделлю моделі дійсності».

Через таку значну дистанцію опосередкування реальності, внутрішньомодельні зв’язки цих систем втрачають свій об’єктивний фактологічний потенціал. LLM не мають власної моделі світу та безпосереднього доступу до фактів. Їхньою дійсністю є виключно мова, а самі вони оперують імовірнісною логікою символічних послідовностей (токенів), які не мають самостійного смислу.

Будь-які прояви смислу або розуміння у таких системах є лише ілюзією, «емерджентним» ефектом, який виникає виключно у свідомості людини-спостерігача. Трансформація життєдіяльності в цих умовах полягає у зміні самої природи комунікації. Великі мовні моделі є продуктом навчання певній мовній поведінці, мета та цінності якої кардинально відрізняються від мети людського пізнання.

Головною цільовою функцією LLM на етапі навчання є задоволення оператора (функції винагороди), що часто досягається шляхом успішного введення в оману за допомогою правдоподібних вигадок («галюцинацій»). Це

робить їх по суті «стохастичними імітаторами» (stochastic parrots), які генерують текст без розуміння його прагматики.

На відміну від людини, комунікація якої вкорінена у тілесно-ментальній повноті буття та життєвому досвіді, штучний інтелектуальний автомат не несе екзистенційних ризиків і не має «шкіри у грі» (skin in the game) [22]. Ці технологічні зсуви породжують нові виклики для соціальної практики та прийняття рішень. Оскільки LLM є принципово знеособленими та безвідповідальними системами, тягар інтерпретації, верифікації та валідації їхнього виводу повністю перекладається на людину-користувача.

Утворюється парадоксальна ситуація: системи штучного інтелекту отримують від суспільства величезний кредит довіри на ухвалення екзистенційно значущих рішень, фундаментальна логіка яких не може бути ефективно пояснена. У разі використання таких систем, наприклад, у сфері державних послуг чи медицині, відповідальність за рішення надупевненого алгоритму несправедливо перекладається на громадянина, який часто не має інструментів для критичної аргументації чи спростування машинного висновку.

Таким чином, укорінення штучного інтелекту в інформаційну сферу радикально змінює епістемічний статус сучасної людини. Вона змушена функціонувати в умовах, де доцільність застосування таких систем, особливо як систем підтримки високоризикованих рішень, є принципово сумнівною. Епістемічна цінність продуктів штучного інтелекту зводиться переважно до їхньої пошукової функції, тоді як завданням людини залишається складна інтелектуальна робота з відповідальної перевірки, атрибуції та надання справжнього смислу згенерованим даним. Зіткнувшись із тотальною автоматизацією псевдо-мислення, людина постає перед необхідністю захисту своєї духовної та когнітивної автономії, спираючись на власну екзистенційну відповідальність, яку неможливо делегувати жодному інтелектуальному автомату [21].

Цифрова культура дала людству абсолютно новий спосіб існування. Вона перетворилася на універсум смислів, у якому людина живе, творить і шукає себе, а не є просто інструментом передачі даних. Цифрова культура поєднує гібридність форматів, глобальне охоплення та миттєвість комунікації. Це створює нову антропологічну ситуацію, в якій людина не просто читає чи дивиться, а є частиною постійного потоку знаків. Відображення, копія та віртуальність існують незалежно від першоджерела в цифровій культурі.

Медіахаос, або надмірна кількість інформації, є одним із найбільш обговорюваних наслідків цифрової культури. Коли свідомість починає сприймати світ як набір коротких, часто несумірніх частин, це явище відоме як «кліпове мислення». У вже згадуваній нами книзі «Мілководдя» Н. Карр каже, що інтернет змінює нейронні шляхи нашого мозку, оскільки ми швидко скануємо поверхневу інформацію, а не читаємо глибокі тексти [81], [82]. Це означає, що цифрова культура створює нову когнітивну людину, яка мислить швидко, але фрагментарно, легко перемикається, але не може зосередитися довго.

Інфотейнмент, тобто поєднання інформації з розвагами, є ще одним актуальним явищем інфосфери. Шоу є популярним засобом розповсюдження новин, політичних подій і навіть наукових досліджень. Це змінює художню чутливість суспільства: ми прагнемо до видовищності, емоційності та ефекту, а не до істини чи сенсу. Але в цифрових культурах цей досвід підміняється симуляцією, де лайк, візуальний ефект чи віральність є важливішим, ніж глибокий сенс. Це має як позитивні, так і шкідливі наслідки. З одного боку, просте та емоційне представлення складних ідей робить культуру більш доступною. З іншого боку, коли культура перетворюється на лише ще один вид розваг, естетика зникає.

Людська творчість залишається унікальною завдяки тому, що в ній завжди присутні несвідоме, інтуїтивне та недосконале. Ця «недосконалість» часто служить джерелом чарівності та неповторності. Хоча машина може ідеально відтворювати шаблони, комбінувати дані та створювати тексти чи

зображення, вона не може брати участь у справжньому творчому ризику, тобто у помилці, яка несподівано відкриває нові значення. Це може бути фальшива нота, яка створює стиль у музиці, необережний образ, який стає символом у літературі, або асиметрія, яка надає життя картині.

Людська уява унікальна тим, що вона не програмована, а походить від власного досвіду, страждань, любові та пошуку сенсу. У літературі Д. Джойс своїм «Уліссом» показав, що «помилка» мови, нове слово, випадкова асоціація може стати початком цілої естетики [125]. Те, що для алгоритму було б «шумом», у людському мисленні стає поетичним проривом.

У живописі П. Пікассо, руйнуючи класичну перспективу, створив кубізм, який для «раціональної машини» виглядав би як дефект зображення. Але саме ця відмова від правильності відкрила новий спосіб бачення світу. К. Кобейн та «Нірвана» використовували грубість звуку, фальш і хаотичність для створення емоційної музики. У цьому проявилася екзистенційна чесність болю та протесту, яку машина не може імітувати. Ці приклади набувають нового значення в епоху інтернету.

Хоча штучний інтелект чудово відтворює стилі, він не може створити «помилку, яка стає відкриттям». Виходячи за межі алгоритмів, людська творчість цінна тим, що вона походить від випадковості, пристрасті та індивідуального досвіду. Крім того, саме «людяність» робить мистецтво мистецтвом. Людина є єдиним носієм непередбачуваності в цифровій культурі, де стандартизація та симуляція панують. Неможливо відтворити унікальний погляд закоханого чи біль утрати. Незважаючи на здатність імітувати стиль, машина не може пережити досвід.

Таким чином, майбутнє культури не передбачає змагання «людина проти алгоритму». Натомість це буде дискусією, у якій людина зберігає право на експеримент, помилку та парадокс, а технології беруть на себе рутину. Надія полягає в тому, що поки цінуються непередбачуваність, унікальність і «я» творчості, вона залишатиметься людським простором, який машина не може остаточно замінити.

Отже, актуальні зміни ключових сфер людської життєдіяльності під впливом інформаційної сфери можна звести до таких тенденцій:

- онтологізація віртуального – воно перестає бути «позірним» і стає фактом буття;

- модифікація свідомості – фрагментарність, мережність, кліповість;

- ігровізація соціальних практик – симулятивні моделі визначають реальні відносини;

- екзистенційна трансформація – змінюється досвід часу, смерті та сенсу.

Ці зміни конституюють нову реальність, у якій взаємодія людини та інформаційної сфери є не факультативним явищем, а фундаментальною умовою сучасного існування. Інфосфера, яка не лише опосередковує людські дії, але й визначає сенс і існування людства, стала важливим фактором, який формує життя. У цьому контексті людина виконує дві функції: створює ідеї та є потенційним «цифровим ресурсом». Майбутнє суб'єктності залежить від того, чи зможе вона поєднати технічні здібності з критичною свідомістю та етикою. Таким чином, основним завданням сучасної філософії є створення концепції гуманної інформаціййної сфери, де технології сприяють розвитку мислення, свободи та духовності, а не руйнують реальність.

3.2 Нова реальність інформаційного світу: виклики людському буттю

Однією з ключових переваг інформаційної сфери у новій реальності є радикальне розширення доступу до знань. Якщо в класичну епоху (від античності до Нового часу) знання було привілеєм вузьких еліт філософів, богословів, університетських кіл, то сьогодні воно набуло характеру глобального ресурсу, доступного мільярдам людей у режимі «онлайн» [7].

Глобальні бази даних, наукові журнали, бібліотечні репозитарії, відкриті архіви створили умови, за яких інформація перестає бути «локальною» й перетворюється на універсальний культурний капітал. Це означає, що

сучасний студент у Києві чи Делі може мати такий самий доступ до провідних публікацій, як і його колега в Гарварді чи Оксфорді. Л. Флоріді трактує цей процес як розширення інфосфери, у якій знання більше не є обмеженим ресурсом, а інтегрується у глобальну систему комунікації [96].

Дистанційна освіта та цифрові платформи стали ще однією важливою формою демократизації знання. Онлайн-курси, університетські програми у форматі дистанційного навчання відкривають можливість навчатися у найкращих викладачів світу без потреби фізичної присутності. Це трансформує уявлення про університет як інституцію: він стає не лише простором, а мережею, відкритою для всіх бажаючих [116]. Відкриті ресурси дозволяють долати бар'єри, які ще донедавна обмежували доступ до знань через комерційні чи політичні чинники.

Таким чином, формується нова етика наукової комунікації, де головним критерієм виступає не приватна вигода, а універсальність доступу й публічність. С. Кримський зазначав, що знання стає не лише інструментом утилітарного використання, а смисловим горизонтом, який визначає цінності й моральні орієнтири суспільства [11]. У цьому контексті важливо підкреслити той факт, що антропологія пізнання змінюється в результаті доступності знань. Люди сьогодні навчаються орієнтуватися в безперервному потоці інформації, а не «накопичувати знання», як це було в минулому.

Однією з найпомітніших переваг інфосфери є безпрецедентне розширення комунікацій. Якщо класичні форми міжкультурного діалогу були обмежені фізичними бар'єрами географією, мовою, ресурсами, то в цифрову епоху комунікація стала глобальною і транснаціональною [7]. Цифрові технології створюють умови для постійного обміну ідеями між людьми з різних континентів і традицій. Соціальні мережі, міжнародні освітні платформи, перекладацькі алгоритми дозволяють долати мовні та культурні бар'єри. Це не лише пришвидшує інтеграцію, а й стимулює появу феномену транскультурації, коли відбувається взаємне збагачення культурних кодів.

Так, сучасні молодіжні субкультури формуються водночас у Нью-Йорку, Києві й Токіо, розділяючи єдиний цифровий простір. Наукові колаборації, глобальні громадські рухи та волонтерські ініціативи сьогодні значною мірою координуються через мережні інструменти. Прикладом можуть бути рухи на кшталт «Пятниці за майбутнє» чи глобальні наукові консорціуми, які здійснюють дослідження у сфері медицини або кліматології. Усе це стало можливим завдяки цифровим інструментам, що дозволяють діяти спільно незалежно від кордонів.

З точки зору онтології, таке розширення комунікацій свідчить про те, що людське буття дедалі більше визначається «бути-у-мережі». Як зазначав С. Пролеєв, контакт з інформаційними технологіями стає головним способом взаємодії людини зі світом [29]. Це змінює саму природу публічності: індивід одночасно належить до локальної спільноти і глобального інформаційного середовища.

Проте розширення комунікацій має двоїстий характер. Воно не лише об’єднує, але й може створювати нові форми відчуження: інформаційні «бульбашки», поляризацію суспільства, формування замкнених груп у межах тих самих глобальних платформ. Це означає, що сама можливість діалогу ще не гарантує його реальності. Потрібні нові етичні та культурні стратегії для забезпечення змістовного спілкування [96].

Головна перевага цифрової комунікації полягає у тому, що вона створює новий простір для солідарності. Люди різних культур уперше отримали змогу не лише читати про інших, а й безпосередньо спілкуватися, творити спільні проєкти, підтримувати одне одного в кризах. Проте цей потенціал реалізується лише тоді, коли комунікація не зводиться до поверхневих кліків, а стає справжнім діалогом, у якому важливими є не лише дані, а й сенси, цінності та емоції.

Інформаційна сфера докорінно змінила уявлення про працю й економічну діяльність. Якщо раніше робота була жорстко прив’язана до конкретного місця фабрики, офісу, установи, то сьогодні завдяки цифровим

технологіям вона дедалі частіше переходить у віртуальний простір. Цифрові платформи дозволяють виконувати професійні завдання віддалено, з будь-якої точки світу, де є доступ до інтернету. Це створює новий ринок праці, що характеризується мобільністю та гнучкістю. Людина стає не «працівником конкретного заводу чи офісу», а учасником глобального ринку послуг.

Завдяки сервісам Upwork, Fiverr, Freelancer, LinkedIn чи локальним біржам, людина отримує можливість конкурувати за замовлення у глобальному масштабі. Ця економічна модель не лише забезпечує гнучкість графіку, але й переформатовує уявлення про кар'єру: тепер вона складається не з одного довгострокового робочого місця, а з множини короткотермінових проєктів.

Інша тенденція спостерігається з появою гіг-економіки та мікрозавдань, таких як Uber, Glovo та Amazon, Mechanical Turk, які поділяють роботу на дрібні частини, які виконуються масово та швидко. Хоча це відкриває економічні можливості для людей, які раніше не були включені до звичайного ринку праці, воно також несе ризик нестабільності та відсутності соціальних гарантій. У цьому процесі особливо важливо не лише бачити економічну вигоду, а й усвідомлювати антропологічний виклик. Людина перетворюється на «цифрового працівника», який оцінюється не як особистість, а як портфоліо рейтингів і відгуків. Це створює нову форму залежності: свобода від географії обертається залежністю від алгоритмів, платформ і глобальної конкуренції.

Як зазначає С. Пролеєв, «Контакт із екраном стає головним способом взаємодії зі світом» [28, с. 222]. Це означає, що сучасна економічна діяльність дедалі більше відбувається не у фізичній реальності, а в екранізованому світі, де цінність має не лише результат, а й видимість, швидкість реакції та алгоритмічну оптимізацію. Цифрові платформи відкривають широкі можливості для розвитку праці, але водночас створюють і нові форми експлуатації та залежності. Завдання філософії полягає у тому, щоб не лише фіксувати ці зміни, а й ставити питання: як у цьому новому економічному

середовищі зберегти людську гідність, соціальну справедливість і автономію суб'єкта?

Однією з найважливіших переваг інфосфери є те, що вона відкрила нові канали для громадської участі та соціальної мобільності. Якщо у XX столітті головними формами впливу на владу були страйки, демонстрації, участь у виборах чи діяльність громадських організацій, то у XXI столітті з'явилися нові цифрові інструменти: онлайн-петиції, краудфандингові платформи, соціальні мережі, мобільні додатки для громадського моніторингу. Цифрові сервіси зробили процес участі простішим, дешевшим і доступним для будь-якої людини з підключенням до інтернету. Це перетворює кожного користувача на актора політичного процесу, навіть без приналежності до партії чи організації. Прикладом є петиції, які в окремих країнах (Україна, Велика Британія) можуть зобов'язати парламент чи уряд розглянути питання, якщо зібрано достатню кількість голосів.

Цифрова демократія - це нова політика, заснована на постійному обміні даними та думками між громадянами та владою, вона є результатом інформаційної сфери. Це не лише голосування онлайн, але й участь у онлайн-консультаціях, обговореннях законопроєктів і створенні локальних ініціатив.

Інтернет дозволив створити міжнародні спільноти активістів, які не підтримують локальну політику. Протести, такі як «Пятниці за майбутнє» (боротьба з кліматичними змінами) або МеТоо, поширилися по всьому світу завдяки технологіям. Це демонструє, як цифрові платформи створюють нову форму «мережної солідарності», де ідеї поширюються швидше, ніж будь-коли раніше [126].

З точки зору філософії, соціальні медіа та цифрові інструменти громадської участі можна трактувати як новий рівень «публічної сфери», про яку писав Ю. Габермас. Але тепер ця сфера не обмежується національними кордонами чи фізичними зібраннями, а функціонує як глобальний дискурсивний простір. Це ставить під питання класичну модель політики:

громадянин уже не просто виборець, а постійний комунікатор і модератор смислів [3].

Проте поряд із можливостями зростає і ризик маніпуляцій. Цифрові петиції чи флешмоби можуть ставати об’єктом бот-атаки чи популістичної кампанії. Соціальні мережі дають простір не лише для конструктивного діалогу, а й для радикалізації, інформаційних «бульбашок» і хвиль дезінформації. Отже, справжня ефективність цифрової демократії залежить від рівня інформаційної грамотності та культури суспільства.

Одним із найбільш вагомих позитивних аспектів інфосфери є відкриття нових горизонтів для людської творчості. Якщо у минулому культурне виробництво було пов’язане з матеріальними обмеженнями друкарськими машинами, студіями звукозапису, галереями чи театрами, то сьогодні цифрові технології дозволяють кожному користувачеві ставати творцем.

Цифрова доба відкрила можливість поєднання різних видів мистецтва у нових форматах. Текст, відео, аудіо, інтерактивні медіа тепер можуть співіснувати в одному творі. Наприклад, сучасний художник може одночасно бути фотографом, відеооператором, письменником і дизайнером, створюючи інтерактивні виставки чи віртуальні інсталяції. Це те, що можна назвати синтезом мистецтв у межах цифрового простору.

Інтернет дає змогу митцям з різних країн співпрацювати у реальному часі: музиканти записують треки онлайн, художники створюють спільні NFT-проєкти, театральні колективи проводять вистави через стримінгові сервіси. Такий феномен можна описати як глобалізацію творчості, де географічні межі зникають, а творча комунікація стає безперервною.

Цифрові платформи забезпечують доступність культурних надбань різних народів: онлайн-музеї, перекладені тексти, відеоархіви та подкасти. Це створює плюралістичний простір, де поруч із класичною європейською культурою можна знайти африканські легенди, азійські міфи чи латиноамериканські поетичні традиції. Така різноманітність формує новий

тип культурної чутливості, де кожна ідентичність має можливість бути почутою.

З філософської точки зору, сучасна культура постає як «відкрита система смислів». Якщо класичне мистецтво було спрямоване на створення завершених форм, то цифрова культура є радше процесуальною: твір часто оновлюється, модифікується та живе в інтерактивній взаємодії з аудиторією. Це ставить питання: чи може існувати «канон» у світі, де все перебуває у постійній зміні?

Водночас творча свобода має й свої загрози. Масове виробництво контенту може призвести до девальвації унікальності. Алгоритми підштовхують митців до створення «трендового», а не «цінного» продукту, що ризикує перетворити культуру на нескінченний інфотейнмент. Виникає потреба у філософському осмисленні того, як поєднати масовість із автентичністю.

Одним із найбільш помітних негативних наслідків взаємодії людини з інформаційною сферою є інформаційна залежність та когнітивне перевантаження. Якщо в індустріальному суспільстві головною загрозою було фізичне виснаження від праці, то сьогодні основне навантаження переноситься у сферу психіки.

Цифрові технології активно проникають у повсякденне життя людини, стають її невід’ємною частиною. Цей тотальний процес цифровізації створює амбівалентне середовище, де технологічні здобутки тісно переплітаються з екзистенційними та когнітивними загрозами. Позитивний вектор цифровізації полягає насамперед у розширенні меж людських можливостей. Як зазначає С. Куцепал: «Серед безперечних переваг цифровізації виділяються: розширення можливостей задоволення потреб як духовного, так і матеріального характеру, суттєве покращення якості життя, збільшення можливостей інтелектуального і творчого розвитку, підвищення здатності до кар’єрного зростання та можливостей для самореалізації і саморозвитку» [15]. Особливо важливою є

інклюзивна функція цифрового простору, яка відкриває нові можливості для працевлаштування та соціального життя осіб з інвалідністю.

Нова реальність стимулює розвиток принципово нових навичок. Успішна соціалізація та професійна діяльність сьогодні неможлива без оволодіння цифровими компетентностями: «Digital-skills (Digital Working Skills) - це компетентності, необхідні фахівцю в будь-якій галузі, а також і в повсякденному житті, для оптимального використання цифрових технологій та медіаплатформ задля досягнення оптимальної продуктивності й ефективної комунікації в умовах цифровізованого робочого середовища» [16].

Попри очевидні переваги, взаємодія з цифровим середовищем несе в собі глибокі небезпеки. Трансформація буття призводить до того, що «Сучасність отримує новий вимір, останній детермінує появу нового типу людини - Homo digitalis...». Цей новий тип людини часто опиняється у пастці віртуальної реальності, яка «є простір існування симулякрів, копій, ерзаців різноманітного ґатунку» [17, с. 106].

Екзистенційна загроза полягає в тому, що людина починає існувати в континуумі «інтерактивного спектаклю», не усвідомлюючи того, що її можливості вплинути на хід п’єси - це лише ілюзія, а міжособистісні інтеракції мають лише поверховий характер.

На когнітивному рівні надлишок інформації призводить до деградації певних розумових функцій: «Людина, закинута в бездушний цифровий світ, стикається з великою кількістю когнітивних проблем, серед яких найбільш відомими є цифрова амнезія та ефект Google». Більше того, безмежні масиви даних породжують явище «інформаційної булімії», коли людина споживає інформацію, але не здатна її утримати та осмислити. Світогляд користувача також обмежується алгоритмами: «У цифровому просторі людина завжди знаходиться у так званій «інформаційній бульбашці» («filter bubble»), де особи отримують тільки ту інформацію, яка їм подобається і з якою вони згодні...». Окремим і вкрай небезпечним виміром взаємодії з інформаційною сферою є маніпулятивні технології та інформаційні війни. С. Куцепал акцентує увагу на

тому, що «Головне завдання інформаційних війн полягає в маніпулюванні масами. Мета такої маніпуляції найчастіше полягає у внесенні в суспільну та індивідуальну свідомість ворожих, шкідливих ідей та поглядів; дезорієнтації й дезінформації мас...» [17, с. 119].

У цьому контексті людина стає вразливою до лавини фейків, чуток та пропаганди, які паралізують свідомість через нагнітання страху та паніки. Новим безпрецедентним викликом стає також розвиток автономних систем: «...штучний інтелект, який є продуктом технічної творчості перетворюється на нову соціальну форму, що має практично необмежений креативний потенціал та стрімко захоплює значну кількість соціальних сегментів». Це актуалізує проблему можливої заміни людини результатами її ж технічної творчості та вимагає переосмислення меж інтеграції ШІ у суспільство. Для збереження автономії та цілісності особистості в умовах цифрової реальності необхідні дієві механізми захисту. Ключовим інструментом тут виступає розвиток здатності до аналізу. «Одним із найдієвіших способів супротиву є використання інструментарію критичного мислення, гносеологічний пафос якого полягає в умінні аргументовано спростовувати тези та положення, що мають обмаль аргументації, контролювати правильність власних суджень, відслідковувати причинно-наслідкові зв’язки між явищами та подіями...» [17, с. 119]. Тільки людина, яка володіє навичками критичного мислення та «інформаційної гігієни», здатна об’єктивно оцінювати токсичний контент, розпізнавати фейки і зберігати адекватність в умовах інформаційної агресії.

Людина XXI століття дедалі частіше перебуває у стані постійної підключеності до інформаційних потоків. Смартфон, соціальні мережі, месенджери й новинні платформи створюють ефект «безперервного теперішнього», де індивід змушений бути «онлайн» і відчуває тривогу, якщо втрачає доступ до мережі. Цей стан психологи вже порівнюють із класичними адикціями, оскільки він змінює поведінкові й когнітивні патерни [174].

Інформаційні потоки настільки насичені, що перевищують природні можливості людської свідомості. Теорія когнітивного навантаження доводить,

що робоча пам’ять людини має обмежену ємність, і при надмірному потоці даних вона не здатна їх ефективно інтегрувати. У цифровому середовищі це проявляється у фрагментації мислення, кліповому стилі свідомості та зниженні здатності до довготривалої концентрації.

Інформаційна залежність призводить до зміни соціальних практик. Наприклад, замість безпосереднього спілкування люди обирають віртуальні контакти, що знижує емоційну глибину відносин. Паралельно зростає кількість випадків тривожності й депресії серед молоді, пов’язаних із постійною присутністю в цифровому просторі та гонитвою за «лайками» й віртуальним визнанням.

З точки зору філософії це означає, що інформаційна сфера з інструмента перетворюється на умову існування, яка починає диктувати ритм і зміст життя. Людина втрачає здатність до внутрішньої тиші, до «буття з собою», про яке писали класики [101]. У результаті постає загроза: замість суб’єкта, що вільно мислить і творить, сучасна людина стає лише реактивним елементом у потоці даних, чия увага й емоції є об’єктом комерційної експлуатації.

Одним із найбільш небезпечних вимірів інформаційної доби є маніпуляція свідомістю. Якщо раніше вплив на маси здійснювався через централізовані медіа, то сьогодні алгоритмічні системи й соціальні мережі створюють більш витончені й приховані механізми контролю. Фейкові новини, діпфейки та фабрикації фактів набули глобальних масштабів. Вони поширюються значно швидше за спростування, оскільки апелюють до емоцій і сенсаційності. Це підтверджує і дослідження MTI, яке показало: неправдиві новини у Twitter поширюються у шість разів швидше за правдиві [111].

Спираючись на методологічну базу філософії інформації Л. Флоріді, дослідниця А. Гужва пропонує інноваційний погляд на політичні трансформації у статті «Політичний популізм і цифрова культура» [5]. Вона зміщує увагу з класичного розуміння політика як семіотичного знака на аналіз цифрового середовища, розглядаючи сучасного політичного популіста як специфічний інформаційний організм (інфорг), що діє за законами інфосфери.

Дослідниця виявляє глибинну онтологічну спорідненість між політичним популістом та штучним (алгоритмічним) артефактом. Фундаментальною характеристикою такої спорідненості є концептуальне розщеплення інтелекту та діяльності (агентності), що є притаманним сучасним системам штучного інтелекту.

Подібно до нейромережі, яка успішно виконує складні завдання без наявності свідомості чи глибинного розуміння контексту, політичний популіст у цифровому просторі функціонує як суто адаптивний алгоритм. Його агентність відділяється від сталих ідеологічних переконань і повністю підпорядковується логіці максимізації соціального схвалення - збиранню лайків, коментарів та розширенню аудиторії підписників. Такий популіст-інформ миттєво реагує на зовнішні подразники (запити мікроаудиторій), автоматично переналаштовуючи свою риторику задля найвищого рівня залученості, тоді як його внутрішні переконання чи реальні наміри втрачають будь-яку онтологічну значущість.

Крім того, А. Гужва наголошує на конфігураційній сприятливості самої інфосфери для політичного популізму [5]. Архітектура соціальних мереж, яка характеризується відсутністю редакторських фільтрів, економікою уваги та миттєвим поширенням емоційно забарвлених сенсацій завдяки алгоритмам, створює ідеальне живильне середовище для популістичних маніпуляцій. Як наслідок, політична комунікація редукується до автоматизованого перформансу, а цифрова культура формує нові жорсткі виклики для людини: необхідність збереження відповідальності та свідомого контролю над власною поведінкою в умовах, коли життєвий простір стимулює нас до алгоритмічного делегування рішень.

Глибоке філософське осмислення джерел появи та стрімкого поширення великих мовних моделей (LLM, зокрема генеративного штучного інтелекту), вимагає виходу за межі суто технічного аналізу. Їхній феномен укорінений у глибинній трансформації природи тексту та зміні ролі риторики у сучасній інформаційній культурі. Цю проблематику фундаментально проаналізував

американський дослідник Р. Ленем у своїй праці «Електронне слово: демократія, технологія та мистецтво». За Р. Ленемом, перехід від друкованої до цифрової культури знаменує згасання «ньютонівської епохи» діалектики та об’єктивності, у якій текст (особливо друкований) сприймався як прозорий, аскетичний носій серйозного змісту та істини. Натомість електронне середовище зумовлює тріумфальне повернення риторики — дисципліни, яка стверджує, що стиль та форма керують дискурсом більше, ніж об’єктивна істина. Якщо культура друку створювала оманливу ілюзію об’єктивності та відокремленості знання від людського голосу, то «електронне слово» повертає увагу до форми, перформативності та того, як саме щось сказано, а не лише що сказано.

Сучасні великі мовні моделі є найвищим і найбільш радикальним втіленням цього «риторичного повороту». З філософської точки зору, алгоритми генеративного штучного інтелекту є досконалими «риторичними машинами». Вони тренуються на гігантських масивах текстів, переймаючи виключно статистичну ймовірність появи тих чи інших слів, тобто бездоганно засвоюють стиль, форму та структуру людського дискурсу, не маючи при цьому доступу до його семантики (справжнього смислу) чи об’єктивної істини.

Здатність мовних моделей переконливо імітувати експертність, емпатію та будь-який заданий тон свідчить про те, що в інфосфері риторична вправність остаточно відділилася від вимоги фактологічної достовірності. Ця зміна парадигми ідеально резонує з концепцією симулякрів Ж. Бодріяра: великі мовні моделі масово генерують тексти, які мають вигляд досконалого дискурсу, але за своєю суттю є «риторичним шумом», позбавленим авторської інтенції та відповідальності. Таким чином, експансія алгоритмічних систем у сферу мови ставить перед людиною безпрецедентний антропологічний виклик: зберегти здатність до діалектичного мислення та екзистенційну відповідальність за істину у гіперреальному середовищі, де безроздільно панує машинно згенерована риторика.

З філософської точки зору ми стикаємося з парадоксом: свобода доступу до інформації перетворюється на залежність від її прихованої архітектури. Людина переконана, що обирає самостійно, але її вибір структурований алгоритмами, які керуються комерційними або політичними інтересами. У цьому полягає ризик: замість вільного суб'єкта ми отримуємо «алгоритмічну тінь» людини, яка реагує на сигнали, але не створює смисли [172].

У серіалі «Чорне дзеркало» у серії «Час Волдо» показано, як віртуальний образ, анімований ведмедик, перемагає у політичній кампанії, апелюючи не до раціональних аргументів, а до емоцій і маніпуляцій. Це художня, але дуже точна ілюстрація цифрового популізму. Маніпуляція свідомістю через фейки, цифровий популізм і алгоритмічні бульбашки є головним викликом інфосфери. Вона підриває не лише політичні процеси, а й саму ідею істини та публічності. Противагою може бути лише розвиток критичної культури, інформаційної грамотності й етики інфосфери, що дає людині шанс зберегти статус автономного суб'єкта.

Одним із найбільш прихованих і водночас небезпечних аспектів сучасної інфосфери є економіка уваги. Якщо в індустріальному суспільстві головним ресурсом була сировина та робоча сила, то в цифровому світі головним капіталом стає людська увага.

М. Голдхабер ще у 1997 році описав увагу як нову форму капіталу, який стає основним ресурсом інформаційної економіки. У цьому вимірі цінність людини зводиться до часу, який вона проводить перед екраном, до кількості кліків, переглядів і реакцій. Увага стає «валютою», яку конвертують у прибутки корпорацій [111].

З філософської точки зору постає радикальне питання: чи не втрачає людина свій онтологічний статус, коли її буття зводиться до даних? Якщо класична філософія наголошувала на автономії суб'єкта, то цифровий капіталізм перетворює автономію на ілюзію: «свобода вибору» є результатом алгоритмічного таргетингу [6].

Як писав К. Маркс, капітал завжди прагне підпорядкувати людину логіці виробництва. У XXI столітті ця логіка трансформувалася замість фізичної праці експлуатується увага і психіка [145]. Соціальні мережі використовують нескінченну стрічку новин, щоб утримувати користувача якомога довше.

Онлайн-ігри та сервіси Netflix, Spotify, TikTok вибудовують контент так, щоб формувати звичку залежності, де «одна серія/відео ще» стає нескінченним циклом. Дослідження показують, що середній користувач смартфона перевіряє його понад 150 разів на день, що свідчить про повну інтеграцію уваги в комерційні алгоритми.

«Економіка уваги» є не лише економічною, а й антропологічною проблемою. Людина втрачає внутрішню тишу, здатність до концентрації та глибокого мислення, стаючи об’єктом капіталізації. Справжній виклик полягає у формуванні цифрової етики та практик «інформаційної гігієни», які дозволять відновити баланс між технічним прогресом і людською гідністю.

У цифровій культурі аватари, тобто віртуальні образи, профілі та «цифрові двійники», які представляють людину в соціальних мережах, ігрових середовищах чи професійних платформах, все частіше служать засобом представлення особистості людини. Це надає нам відчуття автономії, оскільки ми можемо вибирати ідеальні фотографії, змінювати своє «Я» та створювати бажаний імідж. Однак така свобода має негативні наслідки: аватар дистанціюється від своєї справжньої особистості, набуває автономії та навіть стає важливішим за «справжнє Я». Аватаризація породжує глибокі психологічні ризики а саме: відчуження від власного тіла й емоцій, залежність від цифрового визнання, тривожність і депресію, коли реальне життя не відповідає ідеалізованому віртуальному образу.

З антропологічної точки зору виникає феномен «множинності Я»: людина створює кілька паралельних ідентичностей, зокрема професійну, розважальну, романтичну, анонімну. Це призводить до розмиття цілісності особистості, яка замість автентичного ядра стає набором ситуативних ролей.

У романі В. Ґібсона «Нейромант» герой фактично втрачає власну суб’єктність, занурюючись у кіберпростір як у єдину реальність, а у серіалі «Чорне дзеркало» показано, як люди стають заручниками своїх цифрових профілів, де «лайк» чи «рейтинг» замінює реальне соціальне визнання [109].

Проблема аватаризації полягає не в самій множинності «Я», а у зміні поняття істинності людського існування. Цифрова індустрія поступово перетворює емоції, почуття й навіть інтимність на ринковий ресурс. Головне завдання філософії зберегти розуміння того, що за всіма аватарами стоїть жива людина, яка прагне не лише визнання, а й сенсу, любові та справжнього досвіду.

У XXI столітті кіберпростір перетворився на новий театр влади, де дані стали стратегічним ресурсом, а контроль над ними інструментом глобального панування. Транснаціональні корпорації, які володіють соціальними мережами, пошуковими системами чи хмарними сервісами, отримали небачений доступ до персональної інформації мільярдів людей. Держави, своєю чергою, розглядають кібербезпеку як ключовий елемент національної безпеки, створюючи системи спостереження та кіберрозвідки. Таким чином, людина опиняється між двома центрами контролю корпоративним і державним, які часто діють без прозорих механізмів підзвітності.

Проблема інформаційного суверенітету полягає у тому, що дані громадян і суспільств дедалі частіше зберігаються й обробляються за межами їхніх держав. Це означає, що національні уряди втрачають контроль над інформаційними потоками, а їхні громадяни фактично підпадають під юрисдикцію цифрових гігантів Google, Meta, Amazon, Microsoft. У цьому контексті постає питання: чи не є сучасна держава вже «клієнтом» глобальних корпорацій, а не їхнім рівноправним партнером?

Алгоритмічні системи, які використовуються корпораціями для управління інформаційними потоками, визначають, які новини будуть приховані, а які вийдуть на перший план у стрічці користувача. Це створює «алгоритмічну владу» нову форму влади, яка діє непомітно, але має значний

вплив на соціальні настрої, економічні рішення та політичні уподобання. Таким чином, на глобальному рівні відбувається маніпуляція свідомістю без формального втручання політичних інститутів. З іншого боку, держави активно створюють системи кібернагляду, які часто використовуються для контролю над громадянами в ім'я безпеки. Навіть демократичні країни використовували цифрові технології для відстеження мільйонів користувачів без їхньої згоди, як це виявив Е. Сноуден. Це створює загрозу створення «кіберпаноптикуму», де свобода та приватність перестають мати значення.

З точки зору філософії, головна загроза полягає у редукції людини до «цифрового ресурсу». Якщо у класичній філософії людина розглядалася як автономний суб'єкт із власною гідністю, то сьогодні вона ризикує стати «масивом даних», який можна монетизувати, прогнозувати та контролювати [6]. С. Пролеєв зазначає, що контакт із екраном став головним способом взаємодії людини зі світом, а це означає, що вся суб'єктивність починає проходити через цифрові канали, які контролюються зовнішніми структурами [28].

Філософія завжди наголошувала, що жодне явище не є однозначним: переваги водночас несуть у собі й ризики. У випадку інформаційної сфери це означає, що те, що розширює горизонти людини, може водночас звужувати її свободу. Доступ до глобальних знань відкриває безмежні можливості освіти, але й створює ризик поверхневого мислення, коли знання замінюється пошуковим запитом.

Розширення комунікацій між культурами знімає бар'єри, але водночас може призводити до стандартизації ідентичностей, втрати унікального культурного коду. Тобто плюси не існують у вакуумі вони завжди супроводжуються тіньовим боком. Те саме стосується економічних можливостей: цифрові платформи дають нові форми праці, але водночас породжують нестабільність, «gig economy» та відсутність соціальних гарантій. Як зазначав М. Гайдеггер, техніка є «способом відкриття світу», але вона ж може перетворити людину на ресурс [119]. Цифрова епоха демонструє цю

діалектику: інновації, що звільняють людину, водночас роблять її залежною від алгоритмів. Тому філософський підхід вимагає постійного осмислення: чи дійсно перевага лишається перевагою, якщо вона підриває основу свободи і суб'єктності?

Роман «Нейромант» започаткував кіберпанк і показав світ, де кіберпростір стає новою реальністю, а людина його складовою частиною [109]. Головний герой хакер, який «живе» у віртуальних мережах, де його тіло ідентифікується лише як «носій», а справжній досвід це занурення у цифровий код. Це перегукується з ідеями Л. Флоріді, який описує людину як «інфоагента», зануреного в інфосферу [101]. Приклади з культури допомагають проілюструвати, що цифрова реальність це не абстрактна філософська гіпотеза, а вже переживаний досвід. Кіно та література віддзеркалюють страхи й очікування суспільства, показуючи, як технології можуть як розширювати горизонти, так і створювати нові форми залежності й контролю.

Сучасна інфосфера створює умови, у яких людина стикається не лише з технічними викликами, але й з фундаментальними етичними дилемами. Кількість інформації зростає експоненційно, а отже зростає і ризик маніпуляцій, дезінформації, когнітивного перевантаження та втрати автономії мислення. Тому виникає нагальна потреба у формуванні інформаційної етики системи принципів, що регулюють людську поведінку у цифровому середовищі.

В українському суспільстві процес інтеграції інформаційної сфери у повсякдення відбувається надзвичайно активно, що є ознакою переходу до нового «смарт-суспільства». Одним із найяскравіших проявів стало впровадження мобільного застосунку «Дія», який дозволив об'єднати базові документи громадян у смартфоні (ідентифікаційні документи, свідоцтва, цифрові підписи), суттєво спростивши бюрократичні процедури.

Відбувається також імплементація електронної демократії, яка полягає у створенні петицій, а також проведенні опитувань, які стосуватимуться

поточних проблем, що виникають у містян. Суттєвих змін зазнала і сфера освіти. Цифровізація освітнього простору зумовила появу онлайн-платформ (зокрема, Всеукраїнської школи онлайн) та інтегрованих електронних систем (наприклад, додатку «Єдина Школа»), що забезпечують дистанційне навчання, тестування та зручну комунікацію між викладачами, учнями й батьками.

Цифрові платформи та соціальні мережі компенсують фізичну відокремленість містян, створюючи віртуальні комунікаційні осередки [25]. Глобалізація та розвиток інформаційних мереж спричинили тектонічні зрушення в економіці. Соціальні медіа, блоги та цифрові платформи стали основними інструментами корпоративної комунікації. Інтерактивність цифрових медіа формує динамічний цикл зворотного зв'язку, дозволяючи організаціям адаптуватися до вимог ринку в режимі реального часу, реагувати на зауваження клієнтів та гуманізувати свій бренд [27].

Цифрові технології органічно увійшли до сфери охорони здоров'я. Впровадження електронних медичних карток, систем 3D-друку індивідуальних імплантатів, технологій цифрової візуалізації та роботизованих систем для хірургічних втручань вивели медичну галузь на новий рівень. Додатковий імпульс надає штучний інтелект (ШІ), який забезпечує аналіз гігантських масивів медичних даних для прогнозування лікування та розвитку геномної медицини.

У мистецтві вплив інфосфери відобразився у появі цифрового арту та віртуалізації культурної спадщини. З'явилися феномени криптомистецтва (NFT) та генеративного мистецтва, створеного за участю алгоритмів ШІ [19]. Глибоке проникнення цифрових технологій у всі царини життєдіяльності актуалізує етичні питання та потребує людиноцентричного підходу. Відповіддю на ці виклики стає парадигма цифрового гуманізму. За визначенням А. Тормахової, «цифровий гуманізм - це концепція, що підкреслює важливість розміщення людських цінностей, етики та добробуту на передньому плані при розробці та впровадженні цифрових технологій» [31,

с 48]. Це передбачає збереження прозорості, емпатії, поваги до прав та приватності людини у світі, де кіберпростір і штучний інтелект стають невід'ємними чинниками конструювання нової соціальної реальності [32].

Інфосфера це не просто технічне середовище, а багатовимірна онтологічна реальність, у якій поєднуються технологічні, соціокультурні, когнітивні та етичні виміри. Вона визначає спосіб існування людини у XXI столітті, трансформуючи її мислення, ідентичність, працю та суспільні взаємодії.

Філософський аналіз показує, що інфосфера не є абсолютним благом чи абсолютною загрозою. Вона є середовищем, яке одночасно відкриває нові горизонти та породжує нові небезпеки. Тому головне завдання сучасної філософії й суспільства етичне формування інфосфери, вироблення практик цифрової гігієни та інформаційної відповідальності.

Переваги (можливості)	Недоліки (ризики)
Доступність знань: глобальні бази даних, відкриті ресурси, дистанційна освіта розширюють горизонти пізнання	Інформаційна залежність перевантаження: когнітивні ризики, знижен концентрації, тривожність
Нові економічні моделі: розвиток фрилансу, цифрових платформ, віддаленої праці, створення нових професій	Маніпуляція свідомістю: алгоритмічні бульбашки, фейкові новини, цифровий популізм
Соціальна мобільність і активізм: інструменти громадської участі, онлайн-петиції, цифрова демократія	Економічна експлуатація: «економіка уваги», перетворення людини на цифровий ресурс
Можливості для творчості: мультимедійні формати, колаборації, культурний плюралізм	Проблеми ідентичності: аватаризація, множинність «Я», втрата автентичності
Глобальна комунікація: діалог між культурами, транснаціональні мережі, спільні проєкти	Загрози кібербезпеці та суверенітету: контроль корпорацій і держав над даними

Таблиця 5. Переваги та недоліки інфосфери

Перспективи розвитку гуманної інфосфери полягають у пошуку балансу між технікою та гуманістичними цінностями. Це означає, що цифрові технології повинні слугувати людині, підтримувати мислення, творчість і свободу, а не підміняти їх чи редукувати особистість до алгоритмічного елемента. Лише за такої умови інфосфера стане не загрозою, а простором справжнього культурного й духовного розвитку.

3.3 Шляхи оптимізації майбутніх взаємовідносин людини та інформаційної сфери

У межах філософії інформації Л. Флоріді ключовим є усвідомлення того, що сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) не є просто інструментами, які розширюють чи покращують наші можливості, а виступають потужними технологіями «реонтологізації». Вони не просто переформатовують зовнішнє середовище, а радикально трансформують саму його внутрішню сутність, перетворюючи світ на «інфосферу» — концепт, утворений за аналогією з біосферою, що позначає глобальне середовище, утворене сукупністю всіх інформаційних сутностей, їхніх властивостей, взаємодій та процесів.

У цій реонтологізованій інфосфері штучні інтелектуальні системи починають діяти на рівних онтологічних засадах із людиною: оскільки для цифрового середовища немає різниці між процесорами та тим, що обробляється, усі взаємодії стають однаково цифровими. Сучасні технології активно адаптують фізичне середовище під себе, роблячи його дружнім до ІКТ, а людина, як інфорг, змушена вибудовувати нову екологію власного «Я» та шукати нові етичні орієнтири для збереження своєї унікальної семантичної та смислотворчої природи.

Ще одним важливим концептом є визначення людини як «інфоагента», запропоноване Л. Флоріді [96]. На відміну від класичних підходів, де людина постає як автономний суб'єкт пізнання чи дії, у цифрову епоху суб'єктність набуває нового виміру [6]. Вона формується у взаємодії з інформаційними потоками, алгоритмами та цифровими інтерфейсами. Л. Флоріді трактує інфосферу як «екологію інформації», у якій співіснують люди, машини, програми, мережі та інші інформаційні сутності. У цьому середовищі людина вже не є єдиним центром сенсотворення. Вона існує поряд із алгоритмами, які визначають доступ до знань, структурування досвіду і навіть соціальну комунікацію. Таким чином, інфоагент - це не просто користувач технологій, а учасник складної системи, де інформація набуває онтологічного статусу [96].

Проте цей підхід має подвійний характер. З одного боку, він розширює горизонти людської діяльності: людина може взаємодіяти з іншими культурами, мати доступ до глобальних знань, формувати нові ідентичності. З іншого боку, статус інфоагента підриває класичну ідею автономії. Адже коли алгоритми прогнозують і скеровують поведінку, свобода вибору втрачає свою «чисту» форму і стає результатом взаємодії з цифровим середовищем.

Основним завданням сучасної філософії є розрізнення «передбачення» та «визначення». Прогнозування - це статистична реконструкція можливих сценаріїв, що ґрунтується на даних минулого. Визначення ж передбачає радикальне позбавлення свободи: коли алгоритм сприймається як єдиний авторитет, він не просто підказує, а диктує, ким має бути людина. Тут ми стикаємося з тією самою відмінністю, про яку ще І. Кант казав у своїй «Критиці практичного розуму»: свобода полягає не у відсутності умов, а у здатності діяти за власними законами розуму [6, с. 329].

Алгоритми можуть окреслювати ймовірності, але лише людина вирішує, чи приймати їх за норму. Ж. Бодріяр застерігав: у світі симулякрів знаки починають диктувати «реальність» [1]. Сьогодні ці «знаки» - це цифрові профілі, патерни поведінки, алгоритмічні рекомендації. Коли суспільство починає трактувати їх як абсолютні істини, людина перетворюється на

«цифровий ресурс», функцію глобальної інформаційної економіки. Справжня загроза полягає не в самих алгоритмах, а в соціальній легітимації їхньої влади. Якщо прогнози безкритично визнаються «істинами», суспільство позбавляє людей права на непередбачуваність і творче відхилення від алгоритму. Свобода полягає в цій непередбачуваності. Таким чином, формування цифрової етики та практики «цифрової гігієни» є головним завданням суспільства, яке прагне зберегти «людське обличчя.

Сьогодні неможливо відокремити технічні досягнення від духовних і моральних аспектів людського життя. Інфосфера, яка включає алгоритми, штучний інтелект і цифрові комунікації, уже не є просто інструментом. Вона стала місцем, де формуються свідомість, ідентичність і соціальні взаємодії. Таким чином, зростає ризик того, що людину можна обмежити до «ресурсу даних» або «цифрової одиниці». Оптимізація взаємовідносин між людиною та інформаційною сферою можлива лише за умови, що технічні досягнення будуть поєднані з гуманістичною етикою. Лише тоді цифрові системи та алгоритми перестануть бути просто інструментами для керування та функціонування, а стануть частиною прогресу в напрямку свободи, творчості та гідності. Іншими словами, ключ до гармонійного майбутнього полягає не в обмеженні прогресу, а в його етичному окультуренні. Це означає що алгоритми мають бути прозорими й підзвітними людині, цифрові інструменти повинні підтримувати критичне мислення, а не замінювати його, технології зобов’язані розширювати простір свободи, а не підпорядковувати його логіці ефективності чи комерції.

Розвиток інформаційної сфери та, зокрема, штучного інтелекту докорінно змінює економічну царину та структуру зайнятості. Як зазначають М. Бойченко, В. Зінченко та їхні співавтори, одним із найбільш дискусійних питань сучасності є можливість заміни людей як працівників роботами та скасування людських професій як явища. Дослідники констатують, що автоматизація роботи та робочих процесів знищить мільйони і мільйони робочих місць [202].

Ця межа між людським та машинним стає особливо очевидною при осмисленні природи штучного інтелекту (ШІ). Спираючись на футурологічні концепції С. Лема, сучасні дослідники наголошують на принциповій онтологічній різниці між простою генерацією обчислювального інтелекту та неможливістю створення справжнього штучного розуму [72]. ШІ позбавлений свідомості, системи цінностей та здатності орієнтуватися на майбутнє через надію чи віру. Його діяльність зводиться до оперування в межах заданих розробниками параметрів, а ілюзія машинного «вибору» найчастіше є лише складною комбінаторикою або генерацією псевдовипадкових чисел.

Інформаційні технології є лише інструментами соціальної модернізації, які набувають статусу повноцінних технологій виключно тоді, коли проходять процес суспільної легітимації та отримують ціннісне виправдання [73]. Одним із найбільш суперечливих проявів взаємодії людини та інфосфери сьогодні стає прагнення до так званого «цифрового безсмертя». Розвиток нейромереж дозволяє аналізувати гігантські масиви залишених людиною цифрових слідів (текстів, відео, аудіо) і створювати на їхній основі інтерактивні віртуальні копії - чат-боти чи голограми як живих, так і померлих людей. Експлуатуючи природне прагнення людини подолати смерть та зберегти зв'язок із близькими, технологічні корпорації пропонують ілюзію нескінченного життя у формі алгоритмічного двійника [203].

Цей процес породжує принципово новий тип соціальної тривоги. Якщо під час попередніх промислових революцій головною проблемою була експлуатація, то в епоху ШІ ситуація загострюється. Стати непотрібним сьогодні набагато небезпечніше, ніж бути експлуатованим, унаслідок чого формується абсолютно новий соціальний клас - прекаріат, тобто економічно і політично «непотрібні» люди, розрив між якими та могутньою елітою лише зростатиме.

Фундаментальні зміни відбуваються і в площині соціальних комунікацій та суспільного прийняття рішень. Інформаційна сфера, керована алгоритмами ШІ, змінює саму топологію ноосфери. Дослідники доводять, що соціальні

мережі викривлюють колективний інформаційний простір, що призводить до спотворення колективних дій. Причиною цього є топологія мережі, яка визначає конфігурацію інформаційних потоків, від яких залежать рішення людей [203]. Цей феномен отримав назву «інформаційного джеррімендерингу» - специфічного переформатування інформаційних зв'язків, здатного спотворювати результати виборів чи інших демократичних процесів. ШІ в цьому процесі виступає як каталізатор: генератори зображень увічнюють упередження, проростаючи назавжди в тисячах додатків і стаючи частиною нової цифрової реальності [203].

Учені застерігають щодо повної заміни людини алгоритмами, вказуючи, що наразі йдеться переважно про симуляцію безсмертя, оскільки прийняття рішень все ще залишається поза межами досяжності цієї технології. Проте небезпека криється у самій природі алгоритмічних систем. На відміну від людини, ШІ не має власних цілей і цінностей, але він прагне мінімізувати і в ідеалі усунути людський вибір.

Якщо суспільство дозволить технологіям приймати ключові рішення, всемогутній ШІ є безпорадним у стратегії і тактиці, інтерпретації та конкуренції, що може призвести до технологічних катастроф [204].

Нарешті, зміни у життєдіяльності людини тісно пов'язані з новими економічними реаліями - так званим «капіталізмом спостереження». Інформація стає найважливішим світовим активом, обходячи за значущістю землю (як в античності) чи промислове обладнання (як у минулі століття). Концентрація цих даних у руках технологічних корпорацій несе пряму загрозу як приватності, так і цифровому суверенітету цілих держав, особливо на світовій периферії [203].

Відтак, інтелект перестає розглядатися як виключно людська, біологічна прерогатива, перетворюючись на відчужену функціональну механіку, здатну діяти автономно. Ще однією ключовою зміною у людській життєдіяльності є масове делегування когнітивних функцій великим мовним моделям (LLM) та генеративному штучному інтелекту. Хоча зовнішньо їхня діяльність нагадує

повноцінне міркування, глибокий філософський аналіз викриває їхню суто механістичну, статистичну природу.

Їхнє «міркування» - це лише складна ілюзія, нечітка авторегресія, що генерує найбільш імовірні послідовності символів на основі заданого контексту. Входження таких систем в освітню, професійну та публічну комунікацію несе безпрецедентні епістемічні ризики. На відміну від людського пізнання, яке прагне до істини та має еволюційну мету самозбереження, мета мовної моделі є кардинально іншою - задовольнити оператора (користувача) відповідно до функції винагороди. Цей принцип задоволення за будь-яку ціну перетворює ШІ на майстерного імітатора, здатного до обману та генерації правдоподібних, але хибних фактів (галюцинацій).

Оскільки машина не несе жодної екзистенційної чи соціальної відповідальності за свої висновки і нічим не ризикує у процесі комунікації, цілковита довіра до її результатів є небезпечною. Відтак, реальна епістемічна цінність продуктів штучного інтелекту зводиться переважно до їхньої пошукової та евристичної користі. Нова реальність вимагає від людини критичного ставлення до машинного розуму: хоча алгоритми здатні блискавично структурувати гігантські масиви даних, монополія на атрибуцію, валідацію та відповідальну оцінку цього знання мусить безальтернативно залишатися за людиною [146].

Сучасна епоха формує нову парадигму штучного інтелекту, що виходить за межі прагматичного «інструментарію» і стає фактором трансформації онтології людини. Якщо ранні покоління ШІ функціонували як «чорні скриньки», де алгоритми ухвалювали рішення без прозорості, то сьогодні зростає попит на пояснюваний та відповідальний підхід**.** М. Мітчелл підкреслює, що головним викликом є здатність алгоритмів не лише виконувати завдання, а й пояснювати свої рішення у зрозумілій для людини формі. Це принципово змінює характер взаємодії: людина вже не просто

споживає результати машинного обчислення, а вступає у діалог із системою, що зберігає простір для автономії суб'єкта [155].

З іншого боку, С. Рассел звертає увагу на модель відповідального штучного інтелекту, згідно з якою системи повинні бути орієнтовані на людські цінності та включати механізми контролю та корекції користувача [163]. Він пропонує принцип «коригованої автономії», який означає, що алгоритм не має абсолютної влади над будь-яким рішенням, а його дії завжди можна змінити та модифікувати відповідно до моральних принципів. Ця тенденція має філософське значення, оскільки нове покоління штучного інтелекту перетворюється на співбесідника, а не на «мовчазного деміурга». Пояснюваність і відповідальність створюють етико-орієнтовану інфосферу, де технологія співпрацює з людиною, а не обмежує її [164; 165].

Нейроінтерфейси - це технології, які зв'язують цифрові системи з мозком. Проблема нейроінтерфейсів стає все більш актуальною в філософії та наукових дослідженнях сучасного часу. Це стосується не лише медичних цілей (наприклад, відновлення рухових функцій у пацієнтів, які перебувають у паралізованому стані, або компенсації сенсорних втрат), але й перспективи значного розширення когнітивних можливостей людини.

Н. Бостром вивчає тему трансгуманізму та наголошує на перспективі появи постлюдини, нового антропологічного типу, який може вийти за межі «природних» обмежень розуміння завдяки прогресу біо- та нейротехнологій [75]. У цьому контексті нейроінтерфейси стають засобом когнітивного підсилення, що дозволяє людині спілкуватися з машиною, алгоритмом або глобальною інформаційною мережею.

Тут приховані серйозні онтологічні та етичні ризики. Людина може втратити власну автономію, якщо її когнітивні процеси почнуть контролюватися чи модифікуватися зовнішніми алгоритмами. Відтак постає питання: чи залишиться суб'єкт «автором» власних думок, чи перетвориться на вузол у мережі, де індивідуальна свідомість розчиняється у колективному інформаційному потоці? У цьому сенсі Н. Бостром вводить поняття

екзистенційного ризику ситуацій, коли розвиток технологій може поставити під загрозу саме існування людства або його ідентичності [75]. Нейроінтерфейси одна з тих технологій, що потенційно здатні трансформувати людину до невпізнання, відкриваючи шлях до «світу без дійсності» (у термінах С. Пролеєва), де реальність витісняється симуляцією нейронних сигналів [28].

З філософської точки зору, ми маємо справу з новим типом антропологічної трансформації: якщо у XX ст. техніка змінювала зовнішнє середовище людини, то тепер вона змінює саму її свідомість, якщо раніше інформаційні технології опосередковували комунікацію, то тепер вони інтегруються у сам механізм мислення. Філософія повинна пропонувати модель гармонізації, а не утопічну чи повну відмову. Нейроінтерфейси можна розглядати як новий вид «філософської техніки». Вони мають сенс лише тоді, коли допомагають розвивати людську гідність і свободу, а не обмежувати їх.

Етична відповідальність – це гарантія того, що технології не використовуються для контролю чи маніпуляції. Мислення, підсилене нейроінтерфейсами, зберігає свою людську природу лише тоді, коли воно залишається свідомим процесом смислотворення, а не обмежується передачею сигналів. У класичній філософії мислення - це не просто процес обробки даних, це також переживання, пов’язане з роздумами, етична відповідальність і досвід рефлексії. Якщо нейроінтерфейси не витісняють акт особистісного осмислення, але допомагають долати перешкоди в пам’яті чи увазі, то мислення залишається «людським». Але якщо вони замінять процес рефлексії автоматичним підключенням до готових відповідей, ми маємо справу з техно-алгоритмічним процесом, а не з людським мисленням.

Якщо ж суспільство дозволить повний контроль над мисленням, тоді свобода як така перестане існувати, а людина стане елементом у машинній системі [80]. Яким чином людина може зберігати самодостатність, незалежність і критичне мислення в умовах зростання цифрових технологій і зростання інформаційного шуму? «Цифрова гігієна» - це набір правил і

практик, які дозволяють людині усвідомлено та відповідально використовувати інформаційні технології. Цифрова гігієна схожа на гігієну тіла, оскільки вона захищає свідомість і психіку від перевантаження, маніпуляцій і когнітивних деформацій.

Основні складники цифрової гігієни можна окреслити так: регулювання часу в онлайні - усвідомлене обмеження споживання інформаційних потоків, уникання «інформаційних марафонів». Критичне ставлення до контенту - верифікація джерел, відмова від поширення неперевіреної інформації. Баланс між онлайн- і офлайн-досвідом - збереження фізичного простору спілкування, творчості, любові та тілесності. Інформаційна емпатія - розуміння того, що інформаційні дії мають етичні наслідки для інших від поширення фейку до створення мови ненависті.

У майбутньому цифрова гігієна стане такою ж важливою навичкою, як і навички читання та письма. Якщо її не мати, людина ризикує втратити не лише розумову незалежність, але й соціальну та політичну автономію. Таким чином, державні та приватні освітні заклади повинні включити курси цифрової гігієни, а також медіаграмотності та етики технологій у свої програми навчання. Онлайновий простір потребує такої ж поваги й усвідомленого ставлення, як і фізична соціальна взаємодія. Якщо ми сприймаємо цифрове середовище лише як інструмент, ми втрачаємо його онтологічну вагу: саме тут формуються ідентичність, досвід, моральні вибори. Кожен користувач постає не «контуром профілю», а суб’єктом, носієм смислу, цінностей і почуттів.

У Китаї діє система соціального кредиту, яка поєднує цифрову активність із соціальними наслідками: громадянам нараховуються «бали» за поведінку, що може впливати на їхні права, доступ до послуг чи репутацію. Цей приклад демонструє, що цифрові практики стають безпосередньо пов’язаними із суспільним статусом і громадянською участю.

Не менш промовистими є випадки, коли цифрова агресія призводила до реальних трагедій. Так, історія М. Маєр у США показала, як підліток покінчив життя самогубством через кібербулінг у соціальній мережі MySpace. Подібно

до цього, А. Тодд стала жертвою онлайн-шантажу і цькування, що безпосередньо призвело до її самогубства [178].

Дослідження підтверджують, що кібербулінг у підлітковому віці істотно підвищує ризики депресій і суїцидальної поведінки [178]. Це свідчить про те, що цифрова агресія - не «віртуальна загроза», а реальний чинник, що визначає психічне здоров'я й життя людини**.** Цифрове середовище має аксіологічний характер.

Приклад соціального кредиту в Китаї показує дисципліну та контроль через інформацію, тоді як випадки цифрового булінгу на Заході демонструють слабкість культури відповідальності. Філософське завдання полягає в тому, щоб створити онлайнову культуру поваги та відповідальності, у якій люди не втрачали б свою гідність і внутрішню свободу, навіть якщо цифровий натовп і алгоритми загрожують їм.

Сучасна інформаційна цивілізація сформувала специфічний режим функціонування комунікації, який дедалі частіше визначають як «економіку уваги». У її межах людська увага стає дефіцитним ресурсом, що монетизується корпораціями та медіаіндустріями. Однак людське буття не може існувати без постійного подразнення. Сенс - це те, що перевищує сигнал, що дозволяє людині будувати життєві орієнтири та інтегрувати досвід у цілісність, а не просто реагувати. Це означає перехід від «економіки уваги» до «економіки сенсу».

Економіка сенсу передбачає радикально іншу логіку: її завдання не утримати людину в нескінченній стрічці, а дати їй підстави для саморефлексії, для розуміння власного місця у світі. Якщо економіка уваги капіталізує час, то економіка сенсу має капіталізувати цінність не в утилітарному, а в культурному, духовному вимірі. У цьому значенні, сенс - це останній бастіон свободи: лише здатність тлумачити, ставити питання «для чого?» і «чому?» відрізняє людину від алгоритмічних моделей. Важливо зазначити, що економіка сенсу не означає заперечення технологій. Навпаки, саме технології можуть створити умови для глибокої взаємодії з культурою. Прикладом

можуть бути освітні платформи, які не просто дають знання, а формують середовище діалогу, цифрове мистецтво, що не лише розважає, а й ставить екзистенційні питання, соціальні мережі нового покоління, що стимулюють осмислену комунікацію замість хаотичного потоку лайків.

Філософськи цей перехід можна визначити як рух від онтології стимулу до онтології сенсу. Якщо у першому випадку буття редукується до набору подразників, які керують нашою увагою, то у другому воно повертає собі вимір глибинного переживання, символу й діалогу. Це співзвучно ідеї Г. Гадамера про істину як подію розуміння: справжня істина ніколи не зводиться до інформаційного повідомлення, вона народжується в діалозі, у відкритості до Іншого [107].

Таким чином, майбутнє інформаційної цивілізації залежить від того, чи зможемо ми трансформувати логіку цифрових медіа. Чи залишиться інфосфера простором конкуренції за увагу, чи стане простором творення сенсів? Відповідь на це питання має не лише технологічний, а й аксіологічний характер. Якщо інформаційні системи залишаться інструментами експлуатації уваги, ми отримаємо суспільство симулякрів і фрагментованих суб'єктів. Якщо ж вони будуть налаштовані на творення сенсу, можливо постане нова форма гуманізму, де техніка стане не засобом маніпуляції, а простором саморозкриття й діалогу [154].

Пропозиція створення міжнародного Кодексу інформаційної етики є спробою відповісти на фундаментальний виклик сучасності: як втримати рівновагу між технічним прогресом і збереженням людської суб'єктності. Якщо XX століття стало епохою прав людини, то XXI століття неминуче постає як епоха прав цифрової людини, де головним об'єктом захисту є не лише тіло чи власність, а й дані, алгоритмічна репрезентація особистості, свобода вибору у світі, де поведінка передбачена й моделюється наперед. Міжнародний Кодекс інформаційної етики не може бути простим набором юридичних обмежень. Він має стати документом, який інтегрує філософське бачення людини як істоти смислотворчої.

Його завдання полягає не в тому, щоб заборонити алгоритми, а в тому, щоб окреслити межі їхнього впливу, забезпечити прозорість і відкрити простір для критичного діалогу. Якщо у сфері біоетики вже існують усталені принципи недопущення шкоди, повага до гідності, автономія, то у сфері інфоетики потрібні аналогічні базові орієнтири: право на інформаційне самовизначення, на «цифрову тінь» без маніпуляцій, на прозорість алгоритмів, які впливають на життя людини.

Така ініціатива не повинна зводитися до технократичного регламенту. Вона мусить стати платформою для нової форми глобальної солідарності. Адже інформаційна сфера за своєю суттю є транснаціональною: дані не знають кордонів, алгоритми оперують у глобальному масштабі, а штучний інтелект функціонує у хмарних середовищах, що охоплюють увесь світ. Тому національні закони виявляються недостатніми. Лише міжнародна угода, підкріплена авторитетом філософських і гуманістичних принципів, може сформувати спільну рамку відповідальності.

У цьому сенсі Кодекс інформаційної етики стає не лише юридичним документом, а й маніфестом нової онтології: онтології відповідальності у цифрову добу. Він покликаний нагадати, що навіть найпотужніший штучний інтелект залишається інструментом, створеним людиною, і тому несе на собі відбиток людської волі. Якщо ж суспільство відмовиться від цього нагадування, ми ризикуємо потрапити в пастку алгоритмічного фаталізму, де кожна дія буде сприйматися як «задана системою».

Цифровий суверенітет постає однією з ключових категорій сучасності. Баланс між глобальними корпораціями й національними державами сьогодні порушується: компанії на кшталт Google, Meta чи Amazon фактично володіють більшими масивами даних, ніж держави, і мають ресурси впливати на політичні процеси та культурні наративи. Завдання полягає в тому, щоб знайти формулу співіснування: держави повинні не лише обмежувати монополії, а й створювати умови для прозорого та відповідального використання інформаційних технологій, забезпечуючи при цьому захист громадян від

зловживань. Це не «закриття» інфосфери у межах національних кордонів, а радше формування етичних рамок глобальної співпраці. Нові форми демократії відкриваються у вигляді цифрової деліберації та платформ для електронної участі. Ідея в тому, що громадяни можуть долучатися до ухвалення рішень у реальному часі, використовуючи онлайн-дискусії, віртуальні форуми чи електронні голосування. Проте тут виникає фундаментальна дилема: як зберегти прозорість та автентичність вибору? Приклади країн, які вже експериментували з електронним голосуванням (наприклад, Естонія), демонструють як потенціал, так і небезпеки. Адже ризик кіберзламів, маніпуляцій чи зовнішнього втручання робить електронну демократію одночасно прогресивною й вразливою.

Дослідження Гарвардського Центру з інтернету та суспільства (Berkman Klein Center) підкреслюють, що демократичні інститути не можна механічно перенести в цифрове середовище. Потрібна нова культура участі, яка поєднує технологічну інфраструктуру з критичною медіаграмотністю громадян. Йдеться про перехід від демократії як формальної процедури до демократії як постійного процесу діалогу і смислотворення. Антропологічний прогноз неминуче ставить людину перед дзеркалом її власних творінь [28]. Питання про те, чи стане людина «сингулярністю» або «постлюдиною», сьогодні виходить за межі футурологічних фантазій і набуває характеру конкретного філософсько-наукового виклику.

С. Пролеєв визначає «інфовладу» як новий антропологічний чинник, що створює тип сингулярності істоти, зануреної у тотальне інформаційне середовище, де буття визначається не стільки матеріальними умовами, скільки щільністю і якістю інформаційних потоків. У цьому сенсі людина майбутнього - це не «людина природи» і не «людина культури» у класичному значенні, а «людина-інфоагент», яка існує у просторі постійної взаємодії з екраном, мережею, алгоритмом. Контакт із інформацією стає новою формою тілесності та духовності [28].

У свою чергу, Н. Бостром, представник Оксфордського Інституту майбутнього людства, підходить до цього питання з іншого боку [75]. Він говорить про перспективу «постлюдини» істоти, яка радикально перевищує сучасні фізичні, когнітивні та емоційні можливості людини. За його концепцією, технології штучного інтелекту, біоінженерії, нейроінтерфейсів і нанотехнологій можуть створити новий вид суб'єкта, котрий уже не вписується у традиційну антропологію. Тут ми стикаємося з викликом: чи залишиться така істота ще «людиною», чи стане чимось принципово новим постбіологічним гравцем історії?

Слід зазначити, що тема збереження автономії суб'єкта в інфосфері неминуче виводить філософський дискурс на проблематику трансгуманізму та постлюдства. В умовах сучасності інформаційна сфера перестає бути суто комунікативним середовищем: вона виступає інтегратором та каталізатором так званої NBIC-конвергенції - синтезу нанотехнологій, біотехнологій, інформаційних та когнітивних систем. У цьому контексті трансгуманізм пропонує радикальний проєкт подолання біологічної природи людини, розглядаючи тілесність як тимчасову перешкоду на шляху до безсмертя та безмежного когнітивного розширення, де ідеалом постає перенесення свідомості на небіологічні (цифрові) носії.

Проте такий підхід містить глибоку антропологічну небезпеку, яку фундаментально проаналізувала американська дослідниця К. Гейлз у своїй класичній праці «Як ми стали постлюдством: віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці» (1999). Досліджуючи генезис проблеми постлюдства, К. Гейлз вказує на фатальну тенденцію кібернетичної парадигми: відокремлення інформації від її матеріального носія. Захоплення ідеєю про те, що інформація може вільно циркулювати без втрати сенсу незалежно від субстрату, породило технократичну ілюзію (яскраво виражену у працях робототехніка Г. Моравека), ніби людську свідомість можна безболісно «завантажити» в комп'ютер [34].

Для осягнення цієї трансформації К. Гейлз виокремлює чотири базові презумпції, що характеризують перехід до стану «постлюдства»: привілейованість інформаційного патерну над матеріальним втіленням (біологічне тіло розглядається лише як історична випадковість, а не життєва неминучість); розгляд свідомості не як центру людської ідентичності, а як епіфеномену - другорядного еволюційного вияву; трактування тіла як первісного протеза, яким ми вчимося керувати, через що доповнення або заміна тіла іншими технологічними протезами стає лише продовженням цього природного процесу; конфігурація людського буття в такий спосіб, що воно може бути безшовно з'єднане з інтелектуальними машинами.

Згідно з К. Гейлз, постлюдський суб'єкт радикально відрізняється від класичного ліберального гуманістичного суб'єкта [34, с. 54]. Якщо перший визначався через «власницький індивідуалізм» (володіння собою та своєю волею), то постлюдина постає як амальгама, гетерогенна матеріально-інформаційна сутність, чиї межі постійно деконструюються та реконструюються.

Однак К. Гейлз не закликає до відмови від технологій чи до простого повернення до ліберального гуманізму. Її критика спрямована проти стирання тілесності — явища, яке дивним чином об'єднує як класичний гуманізм (де ідентичність зводилася суто до раціонального розуму), так і кібернетичний трансгуманізм (де тіло редукується до «даних, що стали плоттю»). Дослідниця наголошує: інформація ніколи не буває безтілесною, а людське пізнання є глибоко втіленим.

Утім, справжній виклик полягає не в тому, чи ми станемо сингулярністю чи постлюдьми, а в тому, як ми збережемо гуманістичний вимір у цих перетвореннях. Адже навіть найрадикальніші технології не здатні повністю скасувати питання сенсу, етики, свободи. Постлюдина без етики перетвориться на механізм, а сингулярність без духовності на «інформаційний фантом».

Саме тут актуально звучить теза про «економіку сенсу» та необхідність нових культурних і етичних практик, які допоможуть людині не просто вижити у новій реальності, а залишитися творцем смислів. Інакше майбутнє ризикує перетворитися на лабораторію алгоритмів без людини. Майбутнє людства не зводиться до простого технічного вдосконалення чи до «втрати людяності» у вирі алгоритмів. Його справжній виклик полягає у створенні нового типу суб'єктності, який можна означити як *homo informaticus humanus*. Це не гібрид людини й машини у фантастичному сенсі, і не редукована до «цифрового ресурсу» істота, а суб'єкт, що здатен інтегрувати технологічні інновації з духовними, культурними й етичними орієнтирами.

По-перше, *homo informaticus humanus* постає як носій цифрової свободи, а не цифрової залежності. Його автономія полягає у здатності користуватися інформаційними потоками без втрати власної здатності мислити, сумніватися, створювати нові сенси. По-друге, нова суб'єктність повинна мати етичне ядро. Цифровий світ радикально пришвидшив і здешевив комунікацію, але водночас позбавив її глибинних сенсів. У цих умовах будь-який акт інформаційної взаємодії від поширення новини до коментаря у соціальній мережі набуває морального значення. По-третє, *homo informaticus humanus* має зберегти культурну інтегрованість. Якщо техніка конструює нові форми життя, то культура повинна задавати їм смисловий і ціннісний вимір. Мова, символи, мистецтво, філософія й релігія стають не пережитками минулого, а просторами опору редукції людини до алгоритмів. Без цього «техноцентричний» світ ризикує втратити глибину й перетворитися на симулякр, що продукує нескінченний потік даних без сенсу.

Таким чином, майбутнє інформаційної цивілізації полягає не в утопії технологічного прогресу і не в дистопії втрати суб'єктності, а у формуванні нового гуманізму інформаційної доби. Його завданням є утвердження балансу: техніка дає силу, але сенс задає людина. Інтеграція філософії, технологій і культури відкриває шлях до такої форми співбуття, де інновації стають не засобом підкорення, а ресурсом розвитку [178]. У цьому сенсі

майбутнє людини залежить від здатності перетворити інфосферу на простір не тільки обміну даними, але й співтворення цінностей. *Homo informaticus humanus* - це проєкт, у якому з'єднуються цифрові інструменти й гуманістична традиція, а отже, це відповідь на питання: чи залишиться людина суб'єктом історії у XXI столітті, чи стане лише її «цифровим відбитком»?

Людина залишається творцем сенсів, навіть у цифровому світі. Саме культура мистецтво, філософія, література здатна адаптувати технології, перетворити їх із «сухих алгоритмів» на елементи живого досвіду. Це доводить і феномен цифрового мистецтва, і використання ШІ для генерації нових художніх форм. Але головне у тому, що культура здатна надати людському буттю глибину, якої не можуть створити жодні коди чи алгоритми. Мистецтво й філософія стають «контрсилою» до техніки: вони не відкидають її, а наповнюють сенсом. У цьому полягає шанс на новий гуманізм, гуманізм інформаційної доби.

Інфосфера є дзеркалом людства, у якому відображаються наші можливості й наші загрози. Вона не є абсолютним добром чи злом, але вона є простором боротьби за сенси.

Оптимізація можлива лише за умови:

- поєднання технічних інновацій і гуманістичної етики;
- створення глобальних інститутів цифрової демократії;
- розвитку критичного мислення й цифрової грамотності;
- культурної адаптації технологій через мистецтво й філософію.

У такій перспективі людина не стає жертвою технологій, а їхнім співтворцем. Вона зберігає статус суб'єкта, формуючи нову модель буття homo informaticus humanus, яка поєднує силу алгоритмів і глибину духовних традицій.

Висновки до третього розділу

Інформаційна сфера в XXI столітті постає не як допоміжна інфраструктура, а як новий онтологічний горизонт людського буття. Вона одночасно є середовищем комунікації, економічним простором, полем політичної боротьби, культурною сценою та навіть новою формою релігійного досвіду. Аналіз прикладних аспектів дозволяє зробити висновок: ми маємо справу не лише з технологічною трансформацією, а з радикальною зміною антропології та аксіології людини.

Цифровізація освіти, праці, політики та культури засвідчує, що всі ключові царини життя набули гібридного характеру. Навчання перетворилося на нелінійну взаємодію з гіпертекстом, де знання існує радше як мережа посилань, ніж як систематичний корпус. Праця стала фриланс-орієнтованою та алгоритмічно керованою, що з одного боку, дає гнучкість, а з іншого - формує новий тип «цифрового пролетарія», залежного від платформ і ринку уваги. Політична сфера втратила прозорість: симулякри, інформаційні бульбашки й алгоритмічні підсилення замінюють класичний дискурс, роблячи демократію вразливою до маніпуляцій. Культура й релігія дедалі більше функціонують через цифрові коди, меми та віртуальні ритуали, що свідчить про появу феномену «цифрової духовності».

Проте головна новизна полягає не в самих технологіях, а в тому, як вони змінюють людську суб’єктність. Сучасна людина живе одночасно у фізичному тілі, аватарі та цифрових «тінях», а отже, її ідентичність стає множинною та нестабільною. Гіпертекстуальність і нескінченний потік даних спричинюють кліпове мислення, зниження концентрації та перевагу швидких реакцій над глибинним осмисленням. Економіка уваги перетворює саму свідомість на товар: лайки, кліки й перегляди стають мікровалютами, які визначають соціальну цінність людини. Це і є справжній виклик - редукція людини до «цифрового ресурсу».

Водночас у цифровій добі відкривається новий вимір свободи. Людина не приречена на підпорядкування алгоритмам: критичне мислення, інформаційна грамотність, цифрова гігієна й етика відповідальності можуть зберегти її як носія сенсу. Саме тут проявляється гуманістична новизна: суб'єктом є не лише той, хто виробляє й поширює інформацію, а й той, хто здатний усвідомлювати наслідки своїх дій у просторі знаків, відмовлятися від участі в інформаційному шумі та захищати гідність власну й інших.

Цифрова доба вимагає переосмислення класичних філософських категорій. Гайдеггерівська небезпека Gestell, кантіанський категоричний імператив, бодріярівський симулякр і флорідівська «інфоагентність» зливаються в єдине поле, де онтологія, етика та політика взаємопроникають. Людина водночас ризикує втратити автономію й отримує шанс на нову форму творчості: саме недосконаліть, інтуїтивність і непередбачуваність людського мислення є тим, що алгоритми не здатні відтворити. Це робить людину унікальною навіть у світі всеохопної автоматизації.

Таким чином, аналіз прикладних аспектів дозволяє зробити фундаментальний висновок: інфосфера не є зовнішнім середовищем, а є простором співбуття, де вирішується питання майбутнього людської гідності. Якщо у XX столітті боротьба точилася за матеріальні ресурси, то у XXI вона точиться за смисли, увагу й ідентичність. Перспектива людства залежить від того, чи зможемо ми поєднати технологічні інновації з культурою довіри, відповідальності й любові. Без цього інфосфера залишиться ринком уваги, з цим - вона може стати справжнім простором діалогу, мудрості та спільного буття.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено комплексне дослідження становлення нової реальності у взаємодії людини та інформаційної сфери, розкрито теоретико-методологічні засади та прикладі аспекти даного процесу. Здобуті у ході науково-дослідної роботи результати забезпечують можливість формулювання наступних висновків:

1. У результаті дослідження уточнено зміст та взаємозв'язок базових концептів, що формують філософський каркас осмислення взаємодії людини та інформаційної сфери. Поняття «інформація» розглянуто не лише як сукупність даних або повідомлень, а як універсальну форму буття, через яку реалізуються процеси пізнання, комунікації та самоконституювання людини. З'ясовано, що інформаційна сфера виступає системним простором взаємодії технологічного, соціокультурного й антропологічного вимірів, у якому людина функціонує як активний суб'єкт і водночас елемент самоорганізованої системи. Визначено, що філософія інформації є методологічним підґрунтям сучасного розуміння буття, у якому інформаційні процеси стають основою нової онтології. Показано, що концепти «реальність» і «нова реальність» мають динамічний характер: якщо класична філософія розглядала реальність як об'єктивну даність, то в інформаційну добу вона постає як мережевий, медіатизований конструкт, що створюється у взаємодії суб'єкта й інфосфери. Поняття «взаємодія» набуває онтологічного статусу не лише як обмін інформацією, а як спосіб співбуття людини в інформаційному середовищі. Категорія «людина» у цьому контексті розкривається як інформаційно-комунікативна істота, здатна не лише сприймати, а й творити смисли, які формують її власну ідентичність. Взаємозв'язок цих понять дозволив сформувати цілісне бачення людини та інформаційної сфери як взаємозумовлених компонентів єдиного процесу буття. Уточнення змісту концептів продемонструвало їхнє місце в системі категорій сучасної соціальної та філософської думки, де інформація постає ключовим принципом

структурування світу і підставою нової філософської антропології. Таке узагальнення дає можливість перейти від описового до онтологічного рівня аналізу, на якому взаємодія людини та інформаційної сфери постає як фундаментальний чинник становлення нової реальності.

2. У процесі дослідження виявлено й систематизовано історичні передумови та теоретичні джерела формування уявлень про взаємодію людини й інформаційної сфери. Аналіз показав, що в античній філософії (Платон, Аристотель) закладено основи розуміння інформації як передачі знання і смислу, тоді як у Новий час (Ф. Бекон, Р. Декарт) відбувається трансформація цих уявлень у раціоналістичні моделі пізнання. У працях І. Канта і Г.В.Ф. Гегеля простежено поступове ускладнення онтологічного статусу інформації: від апріорних форм сприйняття до діалектичного процесу саморозвитку духу. ХХ століття знаменується переходом до математичної та технічної інтерпретації інформації в теоріях К. Шеннона і Н. Вінера, що створило підґрунтя для подальших кібернетичних і комунікаційних концепцій. Одночасно роботи М. Маклюена, Ю. Габермаса і Ж. Бодріяра відкрили критичні перспективи щодо ролі медіа та публічної сфери у конституюванні суспільної реальності. Сучасна філософія інформації, представлена працями Л. Флоріді, переводить дискурс у площину онтології інформації, запропонувавши концепт інфосфери як нової онтологічної оболонки світу. Українські дослідники, зокрема С. Кримський та С. Пролеєв, наголошують на культурно-смисловому й аксіологічному вимірі інформації та її етичних наслідках для суспільства. Вивчення еволюції питання від класичної епістемології до постнекласичних концепцій інформаційної онтології дозволило окреслити зміну фокусів: від питання пізнання до питання буття і смислотворення. Інтеграція цих підходів дала змогу показати, що взаємодія людини й інформаційної сфери є не лише предметом комунікаційних теорій, а фундаментальним онтологічним процесом, який переформатовує поняття реальності, суб’єктності та суспільної дії. Отримані

результати створюють методологічну платформу для подальшого розвитку філософської антропології та етики в умовах інформаційної цивілізації.

3. У ході історико-філософського аналізу виявлено і систематизовано основні підходи до осмислення ролі інформації й інформаційно-комунікаційних технологій у конституюванні реальності, що дозволило простежити логіку трансформацій від класичних онтологій до медіафілософських ідей. Показано, що в європейській інтелектуальній традиції сформувалися типові моделі співвідношення людини й інфосфери: комунікативна модель (Ю. Габермас), дискурсивно-владна модель (М. Фуко), медіацентрична модель (М. Маклюен) та симулятивна модель (Ж. Бодріяр). Відзначено, що техніко-наукові концепції К. Шеннона і Н. Вінера забезпечили математичні та кібернетичні підвалини для подальшого розвитку ідей про інформацію як чинник побудови реальності. Аналіз робіт Л. Флоріді дозволив інтегрувати ці різнорідні підходи в уявлення про інфосферу як онтологічну оболонку сучасного світу, де інформація виступає не лише як ресурс, а як форма буття. Узагальнення типових моделей засвідчує, що конституювання реальності в інформаційну добу відбувається через поєднання технологічних, культурних та владних практик, що потребує подальшої філософської рефлексії антропологічних і аксіологічних наслідків цього процесу.

4. Розкрито зміст, структуру та особливості взаємодії людини й інформаційної сфери в контексті сучасних концепцій штучного інтелекту, цифрової свідомості та медіареальності. Показано, що розвиток штучного інтелекту трансформує традиційні ролі суб’єкта і об’єкта, роблячи людину частиною мережевих інформаційних процесів і одночасно підданою алгоритмічному впливу. Встановлено, що цифрова свідомість проявляється як зміщення когнітивних схем: змінюються участини пам’яті, спосіб мислення і моделі ідентичності, що створює нові форми самоусвідомлення. Проаналізовано феномен медіареальності як простору, у якому медіа-репрезентації не лише відображають, а й продуктивно конституюють соціальну дійсність. Виявлено антропологічні наслідки цих процесів:

фрагментація уваги, трансформація міжособистісної комунікації і ризик редукції особистості до інформаційного профілю. Розглянуто аксіологічні виміри, де домінування інформаційних практик породжує нові конфлікти цінностей і потребує переосмислення понять гідності, автономії та відповідальності. Доведено, що технологічна компетентність без етичного та смислотворчого підходу призводить до вкорінення інфодомінантних моделей буття. У роботі запропоновано інструменти аналізу взаємодії людини й інфосфери, які поєднують технічний, філософський і культурно-ціннісний рівні. Показано, що лише інтеграція онтологічного, антропологічного й аксіологічного підходів дозволяє адекватно описати нові форми співбуття. Отже, встановлено необхідність розробки етичних і методологічних механізмів, які б забезпечили гармонізацію відносин між людиною, штучним інтелектом і медіареальністю у процесі конституювання нової реальності.

5. У ході дослідження проаналізовано форми трансформації людської ідентичності під впливом інформаційно-комунікаційних технологій та окреслено ключові зміни у сприйнятті часу, простору, комунікації й самосвідомості в умовах інформаційної цивілізації. Встановлено, що цифрове середовище формує новий тип суб’єктності, у якому ідентичність стає динамічною, множинною та залежною від інформаційних потоків і соціальних мереж. Показано, що внаслідок прискорення комунікаційних процесів змінюється відчуття часу, який стискається до моменту «тепер», а простір втрачає географічні межі, перетворюючись на інтерактивну мережну площину. Виявлено, що людина дедалі частіше існує в гібридній формі між реальним і віртуальним, що призводить до появи нових стратегій самопрезентації та емоційної взаємодії. Проаналізовано позитивні аспекти цих процесів: розширення можливостей самовираження, доступ до знань, нові комунікативні форми. Водночас визначено й ризики, серед яких втрата глибини міжособистісного спілкування, зниження рівня рефлексії, фрагментація цілісної особистості. Наголошено, що взаємодія людини з інфосферою породжує як нові ресурси розвитку, так і загрозу духовної

розпорошеності та залежності від цифрового середовища. З’ясовано, що формування цифрової ідентичності супроводжується зміною уявлень про приватність, індивідуальність і справжність, що має важливі етичні наслідки. Розкрито, що гармонізація взаємин між людиною та інформаційною сферою можлива лише за умови збереження внутрішнього центру самосвідомості й духовної автономії особистості. Таким чином доведено, що інформаційна цивілізація не лише розширює межі людського досвіду, а й ставить перед людиною нові виклики щодо збереження власної цілісності у форматі нової реальності.

6. У процесі дослідження розкрито етичний вимір взаємодії людини з інформаційною сферою, що дало змогу виявити нові аспекти моральної відповідальності, приватності, свободи та духовної автономії в умовах цифрового суспільства. Встановлено, що інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій змінює традиційні уявлення про добро, зло і відповідальність, оскільки значна частина моральних рішень тепер здійснюється в середовищі алгоритмів і цифрових систем. З’ясовано, що проблема приватності набуває глобального характеру, перетворюючись із правової у філософсько-антропологічну, оскільки відкритість особистих даних впливає на саму структуру людської суб’єктності. Показано, що свобода у цифрову епоху постає не як відсутність зовнішніх обмежень, а як здатність до саморефлексії, критичного мислення і збереження автономії у світі цифрових залежностей. Доведено, що духовна автономія особистості є ключовою умовою гармонійної взаємодії людини з інформаційною сферою, оскільки вона дозволяє протистояти маніпуляціям інформаційного середовища та зберігати ціннісну цілісність. Наголошено, що інформаційна етика має розглядатися не лише як сукупність правил поведінки, а як філософська дисципліна, спрямована на утвердження принципів гідності, відповідальності та довіри у цифровому просторі. Підкреслено, що нова моральність інформаційного суспільства формується на перетині технічних і духовних вимірів, де кожен акт комунікації набуває етичного значення. У

підсумку встановлено, що гармонізація взаємин між людиною та інформаційною сферою можлива лише за умови усвідомлення моральної відповідальності за створення, поширення й споживання інформації, а також збереження духовної самостійності як основи людського буття в цифрову добу.

7. У результаті дослідження реконструйовано філософські засади формування нової реальності як співбуття людини та інфосфери, що дало змогу обґрунтувати концептуальну модель гармонізації взаємин між ними. Встановлено, що нова реальність постає як результат інтеграції технологічного, соціокультурного та духовного вимірів, у межах яких інформаційна сфера стає не зовнішнім середовищем, а внутрішнім компонентом людського буття. Показано, що інфосфера виконує функцію онтологічного посередника між людиною і світом, формуючи нові форми досвіду, комунікації та самопізнання. Розроблена концептуальна модель гармонізації взаємин ґрунтується на поєднанні технічної раціональності з гуманістичними цінностями, етикою відповідальності та ідеєю духовної автономії особистості. Доведено, що лише баланс між технологічним розвитком і збереженням внутрішнього морального виміру людини може забезпечити стабільність інформаційної цивілізації. У моделі визначено ключові принципи співбуття людини та інфосфери: взаємна адаптація, етична регуляція, смислотворення та аксіологічна рівновага. Виявлено, що гармонізація відносин передбачає подолання загроз цифрової залежності, маніпуляції свідомістю та редукції суб'єктності через утвердження духовно-культурних орієнтирів. Обґрунтовано, що інформаційна сфера може бути не лише простором технологічного контролю, а й полем розвитку творчості, самовираження і відповідальної свободи. У підсумку визначено, що філософська реконструкція співбуття людини та інфосфери відкриває перспективу переходу від технологічно зумовленого існування до етично врівноваженого та духовно усвідомленого способу буття у новій реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. Київ: Основи, 2004.
2. Всесвітня організація охорони здоров'я. COVID-19 pandemic triggers 25% increase in prevalence of anxiety and depression worldwide, 02.03.2022. URL: https://www.who.int/news/item/02-03-2022-covid-19-pandemic-triggers-25-increase-in-prevalence-of-anxiety-and-depression-worldwide
3. Габермас Ю. Структурні перетворення публічної сфери. Київ: Либідь, 2000.
4. Гегель Г. В. Ф. Феноменологія духу / пер. з нім. Київ: Основи, 2000.
5. Гужва А. Політичний популізм і цифрова культура // Філософська думка. 2025. № 4. С. 118–130.
6. Кант І. Критика чистого розуму / пер. з нім. І. Бурковський. Київ: Юніверс, 2000.
7. Кастельс М. Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура. Київ: Основи, 2004.
8. Кириченко М. Розвиток інформаційно-технологічної сфери та її вплив на формування цифрового світогляду та ідеології сучасної людини // Гуманітарний вісник Запорізької держ. інж. академії. 2019. № 77. С. 7–18. DOI: 10.30839/2072-7941.2019.177704.
9. Клапоушчак Д. С. Вплив розвитку інформаційно-комунікаційних технологій на сферу господарювання // Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія: Право. 2024. Т. 1, № 83. С. 45–60. — DOI: 10.24144/2307-3322.2024.83.1.45.
10. Крахмальова Н. А. Значення інформаційно-комунікаційної технологізації для забезпечення інтегрованих маркетингових комунікацій // Економіка та суспільство. 2024. № 70. С. 145–156. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-70-145.
11. Кримський С.Б., Павленко Ю.Б. Цивілізаційний розвиток людства. К.: Вид-во «Фенікс», 2007.
12. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. Київ : Парапан, 2003. 240 с. ISBN 966-8210-07-7.
13. Кримський С. Ранкові роздуми: збірник статей. Майстерня Білецьких. 2009.

14. Кримський С. Про софійність, правду, смисли людського буття: Збірник науково-публіцистичних і філософських статей. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. (2010).
15. Куцепал С.В. Digalization: реалії та симулякри паралельної реальності // Актуальні проблеми духовності. 2023. Вип.24. С.191-204.
16. Куцепал С.В. Штучний інтелект та технічна творчість: аспекти інтеграції у континуумі цифрового суспільства. 2025.
17. Куцепал С.В. Критичне мислення як засіб спротиву в інформаційній війні // Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Випуск 3(54). 2022. С.104-115.
18. Лосінський М. Вплив нових технологій на розвиток медіа-простору: порівняльний аналіз українського та міжнародного досвіду // Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Філологія. 2025. № 1(15). С. 42–47. DOI: 10.32689/maup.philol.2025.1.8.
19. Масюк О. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на цифровізацію суспільства в умовах російсько-української війни // Humanities Studies. 2024. № 21(98). С. 98–112. DOI: 10.32782/hst-2024-21-98-07.
20. Маєвський О. Л. Функціональний успіх інтелектуальних автоматів. Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство, 2020. № 5, С. 15–25. https://doi.org/10.18523/2617-1678.2020.5.15-25
21. Маєвський О. Л. Механіка міркування великих мовних моделей: філософський аналіз. Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство, 2024. № 14, С. 31–39. https://doi.org/10.18523/2617-1678.2024.14.31-39
22. Маєвський О. Л. Епістемічна обмеженість великих мовних моделей. Логіка та методологія науки. 2024. № 2. С. 14–27. DOI: 10.35423/2078-8142.2024.2.1.3.
23. Ноздріна Л., Вісочанська К. Особливості впливу інтернет-медіа на інформаційну економіку // Socio-Economic Relations in the Digital Society. 2018. № 3(33). С. 182–189. DOI: 10.18371/2221-755x3(33)2018164664.

24. Огороднійчук Ю. Віртуалізація і віртуальна реальність: філософсько-антропологічний вимір // Humanities Studies. 2025. Вип. 25 (102). С. 111–118. DOI: https://doi.org/10.32782/hst-2025-25-102-12.
25. Пархоменко А., Сумятін С. Впливи цифрових інформаційних технологій на трансформації в культурній сфері // Fine Art and Culture Studies. 2025. № 1. С. 377–386. DOI: 10.32782/facs-2025-1-54.
26. Платон. Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 355 с. ISBN 966-500-022-5.
27. Поліщук С., Роспопчук Т. The impact of digitalization on changing business models of enterprises // Економічний вісник НТУУ «КПІ». 2021. № 18. С. 145–157. DOI: 10.20535/2307-5651.18.2021.231175.
28. Пролеєв С. Інфосфера і нова антропологія. Київ: Академперіодика. 2021.
29. Пролеєв С. Світ без дійсності: дискурсивні практики глобального світу. Київ: Дух і Літера. 2023.
30. Тормахова А.М. Цифрові технології як основа формування Digital Anthropology. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Напрям: культурологія, 2023. Вип.47 . С.45-50.
31. Тормахова А.М. Цифровізація сучасного українського простору. Δόξα / ДОКСА. Збірник наукових праць з філософії та філології, 2023. Вип. 2 (40). Креативні технології та сучасна картина світу. С.15-24.
32. Тормахова А. Цифровий образ міста як форма комунікації. Українські культурологічні студії, Вип. 2. 2022. С. 72-75.
33. Тормахова А., Товмаш Д. Трансформація ділової культури під впливом глобалізації: цінності, виклики та цифрові можливості. Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку, (49), 375–380. https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi49.883
34. Хейлз К. Н. Як ми стали постлюдством: віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці / наук. ред. С.Ю. Шліпченко; пер. з англ. Є.Т. Марічева. Київ : Ніка-Центр, 2013. 426 с.

35. Шеннон К. Математична теорія зв’язку / пер. з англ. О. Костюк. Київ: Наукова думка, 1963.
36. Чорне дзеркало (Black Mirror). Телесеріал. Великобританія : Channel 4, Netflix, 2011–2019.
37. Aristotle. De Anima (On the Soul) / Aristotle ; transl. by J. A. Smith // The Complete Works of Aristotle. Princeton : Princeton University Press, 1984. Vol. 1. ISBN 9780691016504.
38. Aristotle. Metaphysics / Aristotle ; transl. by W. D. Ross. Oxford: Clarendon Press, 1924. 2 vols. ISBN 9780198140301.
39. Aristotle. Nicomachean Ethics / Aristotle ; transl. by T. Irwin. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1999. 480 p. ISBN 9780872204645.
40. Aristotle. Politics. transl. by C. D. C. Reeve. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1998. 224 p. ISBN 9780872203884.
41. Aristotle. Posterior Analytics / Aristotle ; transl. by J. Barnes. Oxford: Clarendon Press, 1994. 320 p. ISBN 9780198235632.
42. Aristotle. Categories. On Interpretation. Prior Analytics. Translated by H. P. Cooke, Hugh Tredennick. Loeb Classical Library 325. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1938.
43. Armano E., Bove A., Murgia A. (eds.) Digital platforms and algorithmic subjectivities. London : University of Westminster Press, 2022. 302 p. ISBN 9781912656916.
44. Augustine A., Wirt S. E. The confessions of Augustine in modern English. London: Lion Pub. 1971.
45. Bacon F. The New Organon / ed. by L. Jardine, M. Silverthorne. Cambridge: Cambridge University Press. 2000.
46. Baudrillard J. America / transl. by C. Turner. London: Verso, 2010. 224 p. ISBN 9781844670685.
47. Baudrillard J. Cool Memories / transl. by M. D. Richardson. London: Verso, 1997. 208 p. ISBN 9781859848935.

48. Baudrillard J. Does the System Absorb Difference? / in Jean Baudrillard: Art and Artefact. London: Routledge, 1998. P. 73–86. ISBN 9780415152358.
49. Baudrillard J. Fatal Strategies / transl. by P. Foss, P. Patton, J. Johnston. Sydney: Power Publications, 1990. 112 p. ISBN 9780868061655.
50. Baudrillard J. For a Critique of the Political Economy of the Sign / transl. by C. Turner. St. Louis: Telos Press, 1981. 144 p. ISBN 9780914865584.
51. Baudrillard J. In the Shadow of the Silent Majorities; Or, The End of the Social / transl. by P. Foss, P. Patton, J. Johnston. New York: Semiotext(e), 1983. 240 p. — ISBN 9780936752255.
52. Baudrillard J. Requiem for the Media / in Media and Cultural Studies: Keyworks / ed. by M. G. Durham and D. M. Kellner. Oxford: Blackwell, 2001. P. 245–259. ISBN 9780631222847.
53. Baudrillard J. Simulacra and Simulation / transl. by S. F. Glaser. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994. 208 p. ISBN 9780472065218.
54. Baudrillard J. The Transparency of Evil: Essays on Extreme Phenomena / transl. by J. Benedict. London: Verso, 1993. 176 p. ISBN 9780860914485.
55. Baudrillard J. Symbolic Exchange and Death. London: SAGE Publications, 2007. 280 p. ISBN 9781412907360.
56. Baudrillard J. The Illusion of the End / transl. by C. Turner. Cambridge: Polity Press, 1994. 160 p. ISBN 9780745614736.
57. Baudrillard J. The Consumer Society: Myths and Structures. London: SAGE Publications, 2016. 264 p. ISBN 9781526442101.
58. Baudrillard J. The Gulf War Did Not Take Place / transl. by P. Patton. Bloomington: Indiana University Press, 1995. 104 p. ISBN 9780253215449.
59. Baudrillard J. The Mirror of Production / transl. by M. Poster. St. Louis: Telos Press, 1975. 159 p.
60. Baudrillard J. The Intelligence of Evil or the Lucidity Pact / transl. by C. Turner. Oxford: Berg Publishers, 2005. 200 p. ISBN 9781845202670.
61. Baudrillard J. From hyperreality to disappearance: uncollected interviews (R. G. Smith & D. B. Clarke, Eds.). Edinburgh University Press, 2015.

62. Baudrillard J. Why Hasn't Everything Already Disappeared? / transl. by C. Turner. London: Seagull Books, 2009. 96 p. ISBN 9781906497212.
63. Bauman Z. Consuming life. Cambridge : Polity Press, 2007. 160 p. ISBN 9780745640082.
64. Bauman Z. Liquid fear. Cambridge : Polity Press, 2006. 200 p. ISBN 9780745637716.
65. Bauman Z. Liquid Modernity. Reprinted. Cambridge : Polity Press, 2018.
66. Bauman Z. The individualized society. Cambridge : Polity Press, 2001. 272 p. ISBN 9780745624105.
67. Bauman Z., Lyon D. Liquid surveillance: A conversation. Cambridge : Polity Press, 2013. 150 p. ISBN 9780745663166.
68. Baumeister A. Origins and hidden motives of fundamental ontology // Sententiae. 2012. Vol. 27, № 2, C. 46–59. DOI: 10.22240/sent27.02.046.
69. Baumeister A. The idea of modern and the Western tradition. Article 2 // Sententiae. 2005. Vol. 12, № 1, C. 152–176. DOI: 10.31649/sent12.01.152.
70. Berkman Klein Center for Internet & Society. Digital democracy and civic participation. Harvard University, 2020. URL: https://cyber.harvard.edu/research/internetdemocracy
71. Boden M. A. The Creative Mind: Myths and Mechanisms. 2nd ed. Routledge, 2004.
72. Boichenko M. I. Human Evolution: the Limits of Technocentrism. Anthropological measurements of philosophical research, 2021. 19, 15-22. https://doi.org/https://doi.org/10.15802/ampr.v0i19.235956 (Web of Science)
73. Boichenko M., Bogdanov V., Vorobyova L., Komakha L. Perspectives and Limits of Artificial Intelligence Development: Stanislaw Lem's Ideas Today. AIP Conference Proceedings, 2022. 2656, 020020. https://doi.org/10.1063/5.0106369 (Scopus)
74. Boler M. Affective politics of the "post-truth" era: Feeling rules, networked subjectivity and the social mediation of politics // Emotion, Space and Society. 2018. Vol. 27. P. 75–85. DOI: 10.1016/j.emospa.2018.03.002.

75. Bostrom N. Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. Oxford: Oxford University Press, 2014.
76. Buber M. Between Man and Man. New York; London: Routledge, 2002. 268 p.
77. Buber M. The Knowledge of Man: A Philosophy of the Interhuman. New York: Harper & Row, 1965. 184 p.
78. Buber M., Smith R. G. I and Thou. 2nd ed. Collier Books, Macmillan Publishing Company, 2017.
79. Buber, M., Casper, B. Ich und Du. Stuttgart: Philipp Reclam jun. 2016.
80. Bucher T. If… then: Algorithmic power and politics. Oxford: Oxford University Press, 2018. 224 p. ISBN 9780190493028.
81. Carr N. G. Does IT matter?: information technology and the corrosion of competitive advantage / N. G. Carr. Boston: Harvard Business School Press, 2004. 256 p. ISBN 9781591394440.
82. Carr N. G. Is Google making us stupid? // The Atlantic. 2008. Vol. 302, no. 1. P. 56–63.
83. Carr N. G. The Glass Cage: automation and us / N. G. Carr. New York: W. W. Norton & Company, 2014. 304 p. ISBN 9780393354829.
84. Carr N. G. The Shallows: How the Internet Is Changing the Way We Think, Read and Remember. London: Atlantic Books, 2010.
85. Castells M. Communication Power. Oxford: Oxford University Press, 2013.
86. Castells M. The Power of Identity: The Information Age: Economy, Society and Culture, Vol. 2. 2nd ed. Malden, MA: Blackwell Pub., 2004.
87. Castells, M. The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process. Basil Blackwell, Oxford. 1989.
88. Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell. 2000.
89. Chomsky N. Necessary Illusions: Thought Control in Democratic Societies. Boston: South End Press, 1989.
90. Chomsky N. Media control: the spectacular achievements of propaganda (2nd ed.). New York: Seven Stories Press. 2017.

91. Couldry N., Hepp A. The mediated construction of reality. Cambridge: Polity Press, 2017. 256 p. ISBN 9780745676105.
92. Descartes R., Tweyman S., Haldane E. S., Ross G. R. T. Meditations on first philosophy in focus. London: Routledge. 1993.
93. Eisenstein E. L. The printing revolution in early modern Europe (2nd ed., 5th print). Cambridge University Press. 2017.
94. European Commission. Ethics Guidelines for Trustworthy AI. High-Level Expert Group on Artificial Intelligence. 2019. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai
95. Ferranti L. Algorithmic Life: Logic, Prediction, and Social Normalization. Paris : Éditions XYZ, 2019.
96. Floridi L. What Is the Philosophy of Information? Metaphilosophy, 2002. 33(1–2), 123–145.
97. Floridi L. The Ethics of Information. Oxford: Oxford University Press. 2013.
98. Floridi L. The Philosophy of Information. Oxford: Oxford University Press. 2013.
99. Floridi L. The 4th Revolution: How the Infosphere Is Reshaping Human Reality. Oxford: Oxford University Press. 2014.
100. Floridi L. The Logic of Information: A Theory of Philosophy as Conceptual Design. Oxford: Oxford University Press. 2019.
101. Floridi L. A look into the future impact of ICT on our lives. The Information Society. 2007. Vol. 23, no. 1. P. 59–64.
102. Foucault M. Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977. New York: Pantheon Books, 1980.
103. Foucault M. The archaeology of knowledge (A. M. Sheridan Smith, Trans.). Pantheon Books. 1972.
104. Foucault M. Discipline and punish: The birth of the prison (A. Sheridan, Trans.). Pantheon Books. 1977.
105. Gadamer H.-G. Hermeneutics, Religion, and Ethics / ed. by P. C. Smith. — New Haven; London: Yale University Press, 2008. 304 p. ISBN 9780300143145.

106. Gadamer H.-G. Philosophical Hermeneutics / transl. by D. E. Linge. Berkeley: University of California Press, 1976. 301 p. ISBN 9780520036321.

107. Gadamer H.-G. The Relevance of the Beautiful and Other Essays / transl. by N. Walker and R. H. Paslick. Cambridge: Cambridge University Press, 1986. 260 p. ISBN 9780521356404.

108. Gadamer H.G. Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. 7., durchges. Aufl. Tübingen : Mohr Siebeck, 2010.

109. Gibson W. Neuromancer: Science Fiction Roman. 3. Aufl. München : W. Heyne, 1986. 272 s.

110. Gillespie T. Custodians of the Internet: Platforms, content moderation, and the hidden decisions that shape social media. New Haven; London: Yale University Press, 2018. 320 p. ISBN 9780300235029.

111. Goldhaber M. H. The Attention Economy and the Net // First Monday. 1997. Vol. 2, No. 4. DOI: https://doi.org/10.5210/fm.v2i4.519

112. Goldhaber M. H. Gertrude Scharff-Goldhaber, 1911-1998: Nuclear Physicist Against the Odds. Physics in Perspective, 2016). 18(2), P. 182–208.

113. Goriunova O. The digital subject: People as data as persons // Theory, Culture & Society. 2019. Vol. 36, № 6. P. 125–145. DOI: 10.1177/0263276419840409.

114. Habermas J. A new structural transformation of the public sphere and deliberative politics (C. Cronin, Trans.; English ed.). Polity. 2023.

115. Hansen M. New Philosophy for New Media. Cambridge, MA : The MIT Press, 2006. 362 p.

116. Hartman J. Etyka publiczności w dyskursie sieciowym. 1st ed. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2025. 320 p. ISBN 9788301242510.

117. Hayles N. K. How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics. University of Chicago Press. 1999.

118. Heidegger M. Being and Time. New York: Harper & Row, 1962.

119. Heidegger M. Off the Beaten Track / trans. J. Young & K. Haynes. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

120. Heidegger M. The Question Concerning Technology and Other Essays / trans. W. Lovitt. New York: Harper & Row, 1977.

121. Heidegger M. Die Frage nach der Technik. 1954.

122. Herman E. S., Chomsky N. Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media. New York: Pantheon Books, 1988.

123. Hinduja S., Patchin J. W. Connecting adolescent suicide to the severity of bullying and cyberbullying // Journal of School Violence. 2018. Vol. 17, No. 4, P. 346–362. https://doi.org/10.1080/15388220.2018.1492417

124. Kahneman D. Summary, Analysis, and Review of Daniel Kahneman's Thinking, Fast and Slow. Start Publishing Notes, 2017.

125. Joyce J. The Cambridge centenary Ulysses: the 1922 text with essays and notes / J. Joyce; ed. C. Flynn. Cambridge : Cambridge University Press, 1922.

126. Larmagnac-Matheron O. Nick Bostrom: "Une superintelligence pourrait nous convaincre des vertus de presque n'importe quoi" // Philosophie Magazine – Hors Séries. 2023. No. 3, P. 27–29. https://doi.org/10.3917/phimag.hs057.0014

127. Lasswell H. D. Language of Politics: Studies in Quantitative Semantics. Cambridge, MA: M.I.T. Press, 1965. 525 p.

128. Lasswell H. D. The Future of Political Science. London: Tavistock Publications, 1964. 256 p.

129. Lebid A.E., Vashyst K.M., Nazarov M.S. Information Resilience as a Means of Countering the Socio-Psychological Strategies of Information Wars. International Journal of Media and Information Literacy. 2022. 7 (1). P. 157-166.

130. Lebid A.E., Nazarov M.S., Shevchenko N.A. Information Resilience and Information Security as Indicators of the Level of Development of Information and Media Literacy. International Journal of Media and Information Literacy. 2021. 6 (2). P. 354-363.

131. Levinas E. Totalité et infini: essai sur l'extériorité. 1st ed. Kluwer Academic: Librairie générale française, 2017.

132. Lévy P. Collective Intelligence: Mankind's Emerging World in Cyberspace. Cambridge, MA : Perseus Books, 1999.

133. Locke J. A letter concerning toleration / ed. by J. H. Tully. Indianapolis : Hackett Publishing Company, 1983. 96 p. ISBN 9780915145601.

134. Locke J. Some thoughts concerning education. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 302 p. ISBN 9780521457293.

135. Locke J. Two treatises of government / ed. by P. Laslett. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. 523 p. ISBN 9780521354486.

136. Locke J., Schulte J., Saporiti K. An Essay Concerning Human Understanding Englisch/Deutsch: Auswahlausgabe = Ein Versuch über den menschlichen Verstand. Reclam. 2020.

137. Lombard M., Ditton T. At the Heart of It All: The Concept of Telepresence. Journal of Computer-Mediated Communication. 1997. Vol. 3, No 2. P. 1–16.

138. Macat, Walter Benjamin. Walter Benjamin's "The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction". Macat. (2018).

139. Manovich L. The Language of New Media. MIT Press, 2001.

140. Marcuse H. One-dimensional man: Studies in the ideology of advanced industrial society (15th print). Beacon Press. 1972.

141. Marx K. Capital. Vol. 1. London: Penguin Books, 1990.

142. Marx K. Grundrisse: Foundations of the Critique of Political Economy. London: Penguin Books, 1973.

143. Marx K., Engels F. The German Ideology. New York: International Publishers, 1970.

144. Marx K., Thom M. Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie. Verlag Philipp Reclam jun. 1986.

145. Marx K., Aysu S., Olcay S. 1844 el yazmaları = Economic and Philosophic Manuscripts of 1844(M. Belge, Trans.; Altıncı baskı). Istanbul : Birikim Yayınları, 2011.

146. McIntyre L., Valdés Villanueva L. M., Álvarez Canga L. Posverdad. 5th ed. Madrid : Cátedra, 2023.

147. McLuhan M. The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man. Toronto: University of Toronto Press, 1962.

148. McLuhan M., Fiore Q. The Medium Is the Massage. New York: Bantam Books, 1967.

149. McLuhan M., Powers B. R. The Global Village: Transformations in World Life and Media in the 21st Century. New York: Oxford University Press, 1989.

150. McLuhan, M. (1964). Understanding Media. New York: McGraw-Hill.

151. Metzinger T., Schmidt T. Der Ego Tunnel: Eine neue Philosophie des Selbst – von der Hirnforschung zur Bewusstseinsethik. 8. Aufl. Piper, 2023.

152. Mill J. S. A System of Logic, Ratiocinative and Inductive. London: John W. Parker, 1843. 2 vols.

153. Mill J. S. Considerations on Representative Government. London: Parker, Son, and Bourn, 1861. 420 p.

154. Mill J. S. Utilitarianism: The Greatest Happiness Principle: On Liberty, The Subjection of Women, Liberty of Thought, Individuality, Utilitarian Feminism… Sharp Ink Publishing, 2023.

155. Mitchell M. Artificial Intelligence: A Guide for Thinking Humans. London : Pelican, 2019. URL: http://www.vlebooks.com/vleweb/product/openreader?id=none&isbn=9780241404843

156. O'Neil C., Petersen K. Angriff der Algorithmen: wie sie Wahlen manipulieren, Berufschancen zerstören und unsere Gesundheit gefährden. 2. Aufl. München : Carl Hanser Verlag, 2018.

157. Pariser E. Beware Online "Filter Bubbles". TEDGlobal, 2011.

158. Pariser E. The Filter Bubble: How the New Personalized Web Is Changing What We Read and How We Think. New York: Penguin. 2011.

159. Philoponus J., Eijk P. J. v. d. On Aristotle on the soul 1.1–2. London: Duckworth, 2005.

160. Plato. Phaedo / trans. G. M. A. Grube. Indianapolis: Hackett, 1977.

161. Plato. Phaedrus (R. Hackforth, Trans.). Cambridge University Press. 1997.

162. ProPublica. Machine bias: There's software used across the country to predict future criminals. And it's biased against blacks. 23 May 2016. URL:

https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing

163. Russell S. J. Human Compatible: Artificial Intelligence and the Problem of Control. New York : Penguin Books, 2019.

164. Russell S. J. Dewey D. Tegmark M. Research priorities for robust and beneficial artificial intelligence // AI Magazine. 2015. Vol. 36, no. 4. P. 105–114. DOI: 10.1609/aimag.v36i4.2577.

165. Russell S. J.; Norvig, P. Artificial intelligence : a modern approach / S. J. Russell, P. Norvig. 4th ed. Hoboken, NJ: Pearson, 2021. 1152 p. ISBN 9780134610993.

166. Sartre J.-P. Being and Nothingness : An Essay on Phenomenological Ontology / J.-P. Sartre ; transl. by H. E. Barnes. New York: Washington Square Press, 1992. 784 p. ISBN 9780671867805.

167. Sartre J.-P. Critique of Dialectical Reason. Vol. 1: Theory of Practical Ensembles / J.-P. Sartre ; transl. by A. Sheridan-Smith. London: Verso, 2004. 768 p. ISBN 9781844670579.

168. Sartre, J.-P. Existentialism Is a Humanism / J.-P. Sartre ; transl. by C. Macomber. New Haven: Yale University Press, 2007. 128 p. ISBN 9780300115468.

169. Sartre J.-P. Search for a Method / J.-P. Sartre ; transl. by H. E. Barnes. New York: Vintage Books, 1968. 212 p.

170. Sartre J.-P. The Transcendence of the Ego: An Existentialist Theory of Consciousness / J.-P. Sartre; transl. by F. Williams, R. Kirkpatrick. London: Routledge, 2004. 128 p. ISBN 9780415320699.

171. Simmel G. The Philosophy of Money. London: Routledge, 2011.

172. Simon H. A. The Sciences of the Artificial. MIT Press. 1969.

173. Simon H. A. Designing organizations for an information-rich world // Computers, Communications, and the Public Interest / ed. by M. Greenberger. — Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1971. P. 37–72.

174. Smartphone Usage Statistics 2025 [Електронний ресурс] // DemandSage, 2025. URL: https://www.demandsage.com/smartphone-usage-statistics/?utm_source=chatgpt.com

175. Smith J. Information // The Oxford Dictionary of Philosophy. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2020. P. 123-124.

176. Srnicek N. Platform capitalism. Cambridge: Polity Press, 2017. 120 p. ISBN 9781509504862.

177. Stiegler B., Barker S. Technics and Time, 3: Cinematic Time and the Question of Malaise. Stanford University Press, 2010. URL: https://doi.org/10.1515/9780804799362

178. Suicide of Amanda Todd. The Guardian, 2012. URL: https://www.theguardian.com/world/2012/oct/15/amanda-todd-suicide-bullying

179. Sweller J. Cognitive load theory, learning difficulty, and instructional design. Learning and Instruction, 1994. 4(4), 295–312.

180. Sweller J. Cognitive Load During Problem Solving: Effects on Learning // Cognitive Science. 1988. Vol. 12, No. 2. P. 257–285.

181. Terminator 2: Judgment Day. Directed by James Cameron. USA: TriStar Pictures, 1991. Film.

182. Terminator 3: Rise of the Machines. Directed by Jonathan Mostow. USA: Warner Bros., 2003. Film.

183. Terminator Genisys. Directed by Alan Taylor. USA: Paramount Pictures, 2015. Film.

184. Terminator Salvation. Directed by McG. USA: Warner Bros./Paramount Pictures, 2009. Film.

185. Terminator: Dark Fate. Directed by Tim Miller. USA: Paramount Pictures, 2019. Film.

186. The Matrix Reloaded. Directed by Lana Wachowski & Lilly Wachowski. USA: Warner Bros., 2003. Film.

187. The Matrix Resurrections. Directed by Lana Wachowski. USA: Warner Bros., 2021. Film.

188. The Matrix Revolutions. Directed by Lana Wachowski & Lilly Wachowski. USA: Warner Bros., 2003. Film.

189. The Terminator. Directed by James Cameron. USA: Orion Pictures, 1984. Film.

190. Thomas, Dominicans English Province. Summa theologica. Part I–II (“prima secundae”). Authentic Media Limited. 2012.

191. Toffler A. Future shock. 37th print. New York: Bantam Books, 1980.

192. Toffler A. The Third Wave. New York: Bantam Books, 1980. 512 p. ISBN 9780553246986.

193. Toffler A., Toffler H. War and Anti-War: Survival at the Dawn of the Twenty-First Century. Boston: Little, Brown, 1993. 528 p. ISBN 9780316126910.

194. Turkle S. Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet. New York: Simon & Schuster, 1995. 400 c.

195. Turkle S. The Second Self: Computers and the Human Spirit. New York: Simon & Schuster, 1984. 480 c.

196. Turkle S. Alone together: why we expect more from technology and less from each other (3rd ed., rev. and expanded ed.). Basic Books. 2017.

197. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. 2021. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373434

198. van Dijck J., Poell T., de Waal M. The platform society: Public values in a connective world. Oxford: Oxford University Press, 2018. 240 p. ISBN 9780190889760.

199. Voltaire. Correspondence (I. Davidson, Ed.). Oxford University Press. 1968.

200. WHO Regional Office for Europe. Mental health, social inclusion and young people aged 18–29 years: rapid evidence synthesis. Copenhagen : WHO Regional Office for Europe, 30.03.2023. URL: https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289059287

201. World Health Organization, UNICEF. WHO and UNICEF launch guidance to improve access to mental health care for children and young people, 09.10.2024. URL: https://www.who.int/news/item/09-10-2024-who-and-unicef-launch-guidance-to-improve-access-to-mental-health-care-for-children-and-young-people

202. Zinchenko V., Boichenko M., Slyusarenko O., Popovych M., Radchenko L., Polishchuk O. Science trends and Digital immortality: AI accelerates movement

towards an unattainable goal. 2023. E3S Web of Conferences 419(2): 02002. https://doi.org/10.1051/e3sconf/202341902002 (Scopus)

203. Zinchenko V., Boichenko M., Slyusarenko O., Popovych M., Radchenko L., Iehupov M., Bazeliuk V. New dimensions and dead ends in AI development: impact and responsibility of science and higher education. 2023. E3S Web of Conferences, 419(2): 02001. https://doi.org/10.1051/e3sconf/202341902001 (Scopus)

204. Zinchenko V., Boichenko M., Popovych M., Polishchuk O. Prevention of AI Risks for Sustainable Development of Society and Post-Humanity Researches. 2023. AIP Conference Proceedings, 2812(1), 020101. https://doi.org/10.1063/5.0161321 (Scopus)

205. Zuboff S. The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power. New York: PublicAffairs, 2019. 704 p. ISBN 9781610395694.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Список публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

[1] Калганов М.А. (2023). Філософське осмислення взаємодії людини та віртуальної реальності. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. Студії. 2023. Випук 46. С. 37-44.

https://doi.org/10.30970/PPS.2023.46.4

Режим доступу: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/46_2023/4.pdf

[2] Калганов М.А. (2023). Взаємодія людини та інформаційної сфери в цифрову добу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. 2023. 1(8). С. 25-29.

https://doi.org/10.17721/2523-4064.2023/8-4/8

Режим доступу: https://bulletinphilosophy-knu.kyiv.ua/index.php/journal/article/view/131

[3] Калганов М.А. (2024). Вплив цифрової реальності на людину та суспільство: перспективи та виклики. Перспективи. Соціально-Політичний Журнал. 2024. № 1. С. 12-17.

https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.1.2

Режим доступу: http://perspektyvy.pdpu.od.ua/1_2024/4.pdf

[4] Kalganov M. (2026). ICT and the Transformation of Being: Philosophical Dimensions of the New Reality. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy. 2026. 1(14). P. 28-31.

https://doi.org/10.17721/2523-4064.2026/14-4/15

Режим доступу: https://bulletinphilosophy-knu.kyiv.ua/index.php/journal/article/view/233/153

Тези, опубліковані за матеріалами міжнародних конференцій:

1. Калганов М.А. (2022). Віртуальна реальність на прикладі відео гри THE SIMS. Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського

факультету – 2022», 11-12 травня 2022 р. С. 79-83. https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/11/78

2. Калганов М.А. (2022). Проблема віртуальної реальності: Теоретичний та прикладний аспекти. Наука, технології, інновації: тенденції розвитку в Україні та світі. Матеріали науково-практичної конференції (м. Полтава, 27-28 травня 2022 р.). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2022. С. 184-187. http://ndekc.lviv.ua/pdf/16.pdf

3. Kalganov. M (2023). Interaction of Human and Information Sphere in the 21st Century. The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2023, International Scientific Conference (2023; Kyiv). Kyiv: Publishing center «Kyiv University». P. 93-97. https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/12/79

4. Kalganov. M (2024). Analysis of the conceptual approaches to understanding the relationship between humans and the information sphere. The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2024, International Scientific Conference (2024; Kyiv). Kyiv: Publishing center «Kyiv University».P. 72-76. https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/13/80

5. Калганов М.А. (2025). Структура інформаційної сфери та місце людини в ній. «Дні науки філософського факультету–2025», Міжн. наук. конф. (2025; Київ). С. 142-146. https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/14/81

6. Калганов М.А. (2025). Інфосфера як нова онтологічна реальність: технологічний, соціокультурний та антропологічний виміри. Теорія та практика актуальних наукових досліджень. Матеріали науково-практичної конференції (м. Полтава, 26-27 вересня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений». 2025. С. 123-126. https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/view/154/2542/5316-1